

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

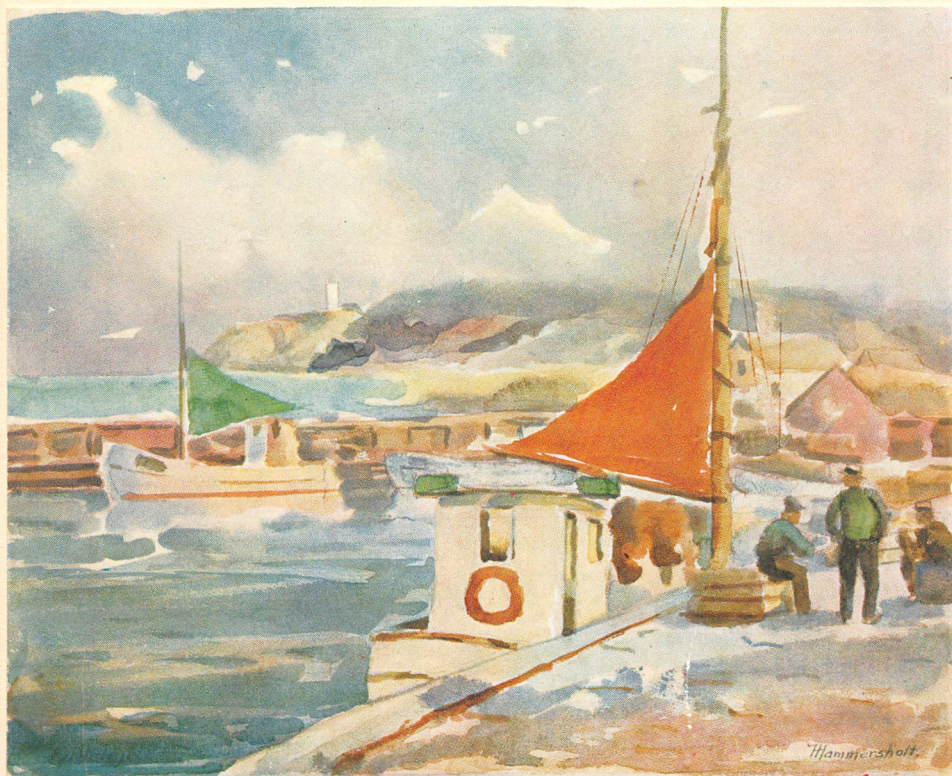
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

06.6

Fra det gamle Gilleleje

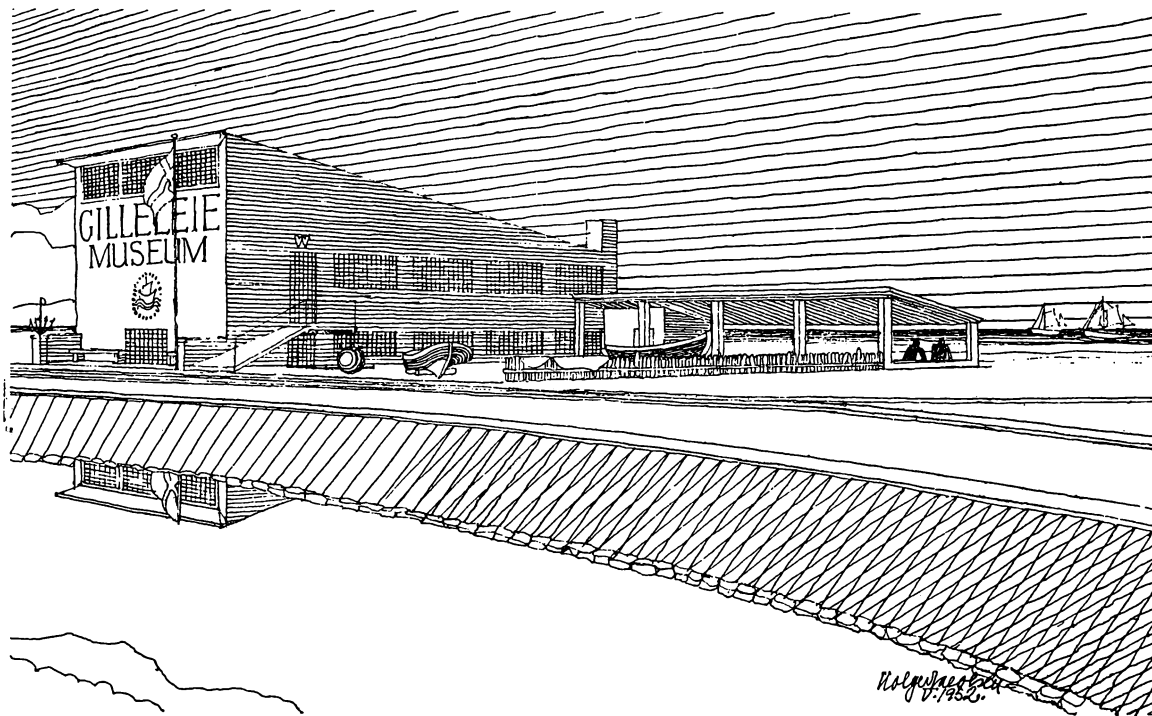
Nordsjællandsskystens årbog

Gilleleje havn. Albarel af H. Hammersholt.

Jubilæumsnummer 25 år
1957

Fra det gamle Gilleleje
1956—1957

Arkitekt Holger Jacobsens forslag til et fiskerimuseum på Gilleleje.

Vil nogen hjælpe os med at få den bygning!

Fra det gamle Gilleleje

Nordjællands-Øystens årbog

Årgang XXIV—XXV
redigeret af H. C. Terslin

Gilleleje museums forlag
1957

Beretning for 1956-57

Årbogen udkom ikke i 1956; nærværende gælder for 1956-57 og fejrer hermed sin 25 års beståen. — Takket være tilskud fra Søborg-Gilleleje sogneråd, Tikøb kommune, Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, Nordsjællands Bank, Gilleleje Brugsforening m. fl. lykkedes det at udsende bogen i de mange år. — Vi har mange at takke: køberne, af hvilke en mængde har abonneret på den i alle årene, forfatterne, der har skrevet uden at modtage honorar, annoncørerne og Otto Tellers Bogtrykkeri og Københavns Klichéfabrik, der fra starten i 1933 til dato har bestræbt sig for, at bogen kunde indtage en smuk plads mellem lignende litteratur. Det bør fremhæves, at bogtrykkerfirmaet har udstyret bogen særlig fint i år og fremstillet den på egen økonomisk risiko; derfor må vi gøre en indsats for at få den udsolgt; mange har da også forlængst sikret sig flere eksemplarer som gavebøger, f. eks. til julen.

Tilskud. Som sædvanlig har byggefonden modtaget tilskud fra Havnslauget. Og Nordsjællands Bank har i anledning af sit jubilæum skænket 1000 kr.

Studier m. v. — H. C. Terslin har studeret fiskerovertro i Norsk folkeminnesamling i Oslo (nov. 1956) og skal fortsætte der i 1957 og i Västsvenska Folkminnesarkivet i Göteborg (maj 1957).

Kassereren Carl Petersen repræsenterede museet ved Dsk. kulturh. Museumsforen.s og Dsk. hist. Fællesforen.s årsmøde i Hjørring 1956. — Terslin er indbudt til deltagelse i Nord. folklivs- o. folkminnesforskarkongressen i Lund aug. 1957 og deltog efter indbydelse i Nationalmuseets 150 års fest.

Gaver til samlingen. Blandt disse skal nævnes en række sager fra rutebilejer Aage Sørensens faders dødsbo og en

betydelig oldsagssamling (ertebøllekultur) fra Søborg søs
stenalderboplads fra amatørarkæologen C. H. Jensen,
København.

Museets samling består nu af følgende:

1. Fiskeredskaber, bådmodeller, møbler,
husgeråd, tøj m. m. ca. 4,400 nr.
2. Oldtids- og middelaldersamlingen ca. 1,400 nr.
(deraf mange kollektivnumre).
3. Arkivalier, bl. a. avisudklip ca. 6,300 nr.
4. Billed- og kortsamlingen ca. 2,000 nr.
5. Havdyrsamling, bl. a. havfugle; mose-
fundne dyr ca. 700 nr.

I alt ca. 14,800 nr.

Endvidere et herbarium af strandplanter, mange hun-
drede.

Vi anmoder de nordsjællandske fiskere om at afhænde
til os gl. fiskeredskaber m. v. samt gl. krukker m. fl. sager,
der optages under fiskeri; endvidere sjældnere forekom-
mende havdyr.

Nellerup

Nellerupgård i Gilleleje sogn ses omtalt første gang på Kristian III's tid og tilhørte kronen. If. et kongebrev af 23. 6. 1549 ¹⁾ får *Olluf Clemmentsen*, født på kronens gods i Høgelt (Højelt i Blistrup sogn) i Krogens len, livsbrev på en kronens gård i »Snellerup« (sic!).

Navnet er kun fejlskrift for Nellerup, hvilket fremgår af en anden tekst af samme kongebrev²⁾, hvori siges, at Olluf Clemedsen, født på Kronens gods i Høgelt får brev på ubehindret og uden at deles til »Stavns Bo« (d. v. s. være underkastet stavnsbånd) at bruge en gård, »kallis Nillerup« ³⁾, så længe han lever; dog skal han bygge og ved magt holde gården og gøre og give deraf slig tyngte, tjeneste og afgift, som der plejer og bør af at gå, og være lensmanden på Krogen (Kronborg) hørig og lydlig.

Man ved ikke, når Oluf Clementsen er død, ej heller om der har været nogen fæstebonde mellem ham og efternævnte. Gården er næste gang fundet omtalt 21. 4. 1579, da lensmanden på Frederiksborg m. m., Johan Taube, får kgl. befaling til at opsiges den på Nilderupgaard boende bonde til fraflytning til mikkelsdag og tilbagebetale ham, hvad han har givet i indfæstning,⁴⁾ hvilken befaling gentages ved et nyt kongebrev af 6. 8. 1579 til Johan Taube, der får ordre til at tilbagebetale *Jens Chrestensen* i Nillerup, som for nogen tid siden har fæstet sin gård af ham for 12 daler og 1 td. torsk og siden forbedret den, hans stedsmål (indfæstning), da sognepræsten på Gilleleje skal have gården til førstk. mikkelsdag.⁵⁾

Der var nemlig 20. 4. 1579 udstedt et kgl. forleningsbrev til hr. *Hans Lawritzen*, sognepræst til Gilleleje, på kronens gård Nillerup med tilliggende, fri for indfæstning, ægt,⁶⁾ arbejde og anden slig tyngte, dog mod en årlig jordebogsafgift til Kronborg af 1 fjerding (= 28 kg) smør.⁷⁾

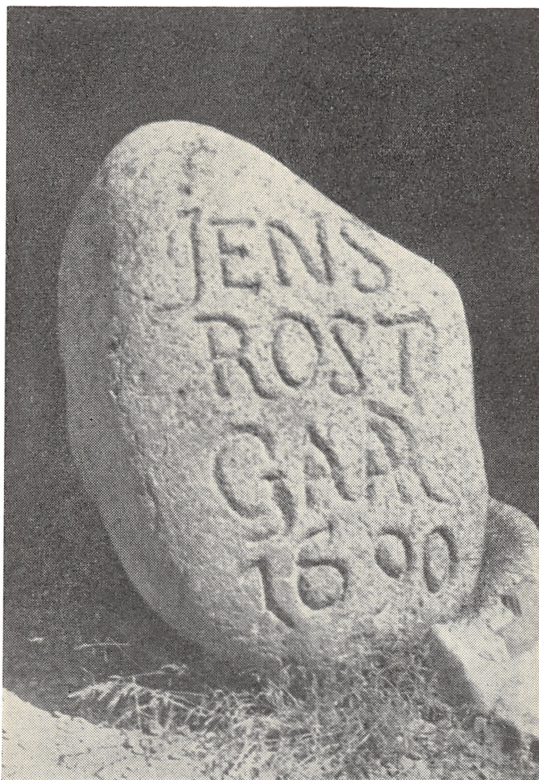

En sten på Nellerup: Frid. Rostgaard(d) 1689.

På reformationstiden var Gilleleje blevet selvstændigt sognekald med egen præst og kirke,⁸⁾ men uden præstegård.

Efter Hans Lauritzens død (o. 1584) bliver det ved kgl. åbent brev af 20. 3. 1585 bevilget hans enke, *Anne Madtz-datter*, der nu er i huset hos sin tilkommende dattermand i den krongård i Nillerup, som hun og hendes afdøde mand hidtil har haft, at hun og hendes datter indtil videre må være fri for at gøre ægt og arbejde af gården.⁹⁾

Den omtalte dattermand må være den *Lauridtz Jørgensen*, der opføres for Nellerup i jordebøgerne ved Kronborg lens regnskaber for 1588-89 o. fg. år lige til 1642-43; han må dog være død længe før, idet han i andre regnskaber¹⁰⁾ kun opføres til 1618. I 1620-21¹¹⁾ opføres *Lisebet Laurids'es*, altså uden tvivl hans enke og pastor Hans Lauritzens dat-

Jens Rostgaards sten 1690 på Nellerup.

ter, som boende på Nellerup. Hun ses sidste gang i regnskabet for madskatten til jul 1630.¹²⁾

Mortensdag 1631¹³⁾ bor hendes søn, *Hans Lauridsen*, på Nellerup, som han har i fæste efter sin fader, hvilket fremgår af følgende udtalelse: »Hans Lauridzen feste hans Faders Lauridtz Hansens (øjensynlig fejlskrift for: Jørgensen) Gaard i Nellerup.«¹⁴⁾

I jordebogsregnskaberne for 1650 ses Hans Lauritsen sidste gang.¹⁵⁾ Men i lensregnskabet for 1647-48 skrives under indtægten for stedsmål: Peder Jensen fæst den

*Peder Jensen Groves gravsten
i Gilleleje kirke 1673.*

Gaard Nellerup, som Hans Lauridsen afstod for Penge 550 sletdaler, og bygningerne var fra nu af selveje, mens Peder Jensen altså måtte fæste jorden.

1663 fik han bevilling til også at nyde Nellerup og Gilleleje mølle med 2 små jorder (Kringelholm og Balgersholm) mod sædvanlig afgift (if. Trap).

Nævnte Peder Jensen er den af det danske fyrvæsen fortjente *Peder Jensen Grove* til Anholt og Nellerup, som if. ligstenen i Gilleleje kirke var »kgl. Majestæts Fyrings-

forvalter over Danmarks Strømme«; han var født 1615 og døde 1673. Se nærværende billede!

Hans enke, *Dorthea Steffensdatter Rhode*,¹⁶⁾ giftede sig if. kongebrev af 5. 1. 1674 med den kendte ridefoged over Kronborg amt (siden amtsforvalter smst.) *Hans Rostgaard* af Krogerup. Han er kendt fra H. F. Ewald: Svenskerne på Kronborg. Det er jo ham, som indlagde sig fortjenester under krigen med Sverige 1657-60, fængsledes efter svenskernes erobring af Kronborg, men frigaves og lod, som om han tjente svenskerne, men i virkeligheden bragte budskaber til kongen om fjenden og om, at den hollandske flåde var på vej med hjælp for den belejrede hovedstad, og i 1659 om fjendens planer om storm på København. Krogerup fik han som belønning. Han døde 31. 12 1684; han epitafium findes i Olai kirke i Helsingør.

Hans Rostgaard var således ejer af Nellerupgård. Dens størrelse ses i Kronborg amts matrikel 1686: Denne Gaards Grund tilhører Kongelig Majestæt og Bygningerne Hans Rostgaard.«¹⁷⁾ Hartkornet var efter den gamle matrikel 12 td., 1 sk., efter den nye 12 td., 2 sk., 2 fjd.

Efter Rostgaards død beskikkedes 16. 5. 1685 hans brodersøn (og efterfølger som ridefoged og amtsforvalter) Jens Rostgaard tillige med amtsforvalter Christen Nielsen til værger for hans 13-årige søn, *Frederik Rostgaard*, således at disse forestod hans jordegods og ejendom på landet, bl. a. Nellerup (mens to borgere i København forestod hans rede og rørlige midler).

Frederik Rostgaard, som blev den kendte geheimarkivar og oversekretær i Danske Kancelli, opføres i jordebøgerne som ejer af Nellerup til 1698-99. Men under hans umyndighed og hans senere udenlandsrejser bestyrede fætteren *Jens Rostgaard* Nellerup, hvor han formentlig boede, hvad de to sten ved gården kunde tyde på. De bærer indskrifterne: Jens Rostgaard og Else Iversdatter (hans

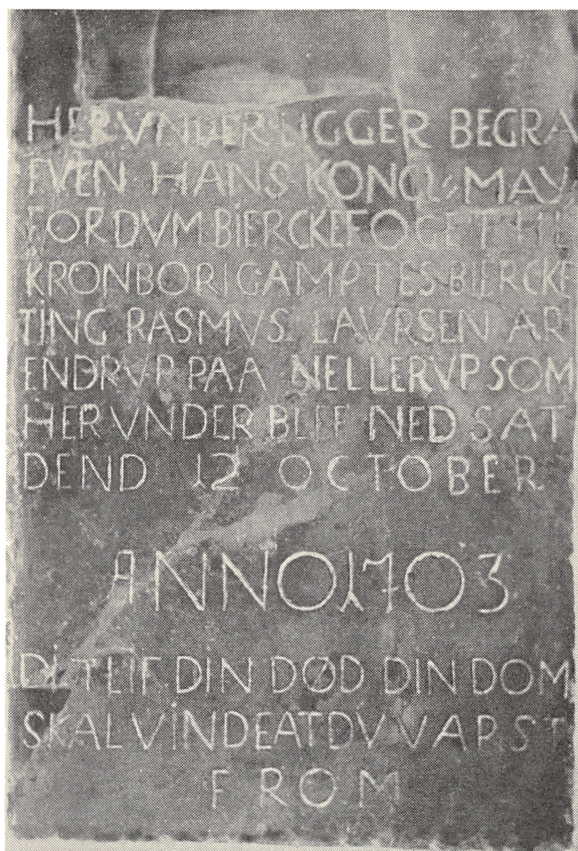
Else Ifversdatters sten på Nellerup 1690.

hustru). 2 andre sten har indskrifterne: Jens Rostgaard og Frederik Rostgaard.

Den næste fæster af Nellerup var *Rasmus Laursen Arendrup*. Herom hedder det i Kronborg amts regnskab over uvisse indkomster 1699-1700: Rasmus Laursen Arendrup feste Nellerup Gaard, som Fridrich Rostgaard tilforn i feeste hafde, skal gifve til feeste — — 6 rdl.

Arendrup var 27. novbr. blevet udnævnt til birkeskriver i Kronborg birk (17. 8. 1697 til birkefoged smst.); han har tillige været kirkeværge for Gilleleje kirke. If. jordebøgerne nævnes han som ejer af Nellerup til 1704-05; men i den følgende jordebog 1705-06 ses Rasmus Laursens enke som ejer. Og andetsteds¹⁸⁾ benævnes hun 1705 *Karen Sl.* (d. v. s. salige) *Rasmus Arendrups* ¹⁹⁾.

Under Gilleleje kirkes restaurering 1931 fandtes i

Arendrup-stenen i Gilleleje kirke.

Herunder ligger begravnen Hans Kgl. Mays forðum Bierckefoget til Kronborig Amptes Biercketing Rasmus Laursen Arendrup paa Nellerup som herunder blef nedsat dend 12 October Anno 1703. —

Dit Lif din Død din Dom skal vinde at du varst from.

brændsels- og redskabsrummet den itubrudte ligsten (af sort skifer) over Rasmus Arendrup.²⁰⁾ If. indskriften, der gengives i vor årbog 1933, døde Arendrup 12. 10. 1703 på Nellerup. — Forøvrigt henvises til billedet af ligstenen.

Sønnen *Laur Rasmussen Arendrup* overtog Nellerup.

24. 11. 1703 udnævntes han til birkeskriver i Kronborg birk og fik 7. 7. 1721 ny udnævnelse som birkeskriver i det nyoprettede Kronborg rytterdistrikts birk. Nellerup kom på den tid ind under det af Frederik IV i 1718-21 indrettede ryttergods. 1722 er gården opført med 12 td. 2 skp 2 fjd. hartkorn;²¹⁾ følgende anmærkning er tilført: »af et Stykke bevilget Jord paa Eenne-Marken.²²⁾ Denne Gaards Bygning er Eiendom, Tillæget er goed i Aufling og alt.«

Laurs Arendrup døde i efteråret 1729.²³⁾ If. Gilleleje kirkeregnskabsbog betaltes 2. 11. 1729 7 rdl. 16 mrk. i ligpenge for ham for jord i kirken og for klokkerne (ringning). 25. 11. 1729 holdtes 1. auktion over Nellerupgårds bygninger, bestående af 4 længer: Stuelængen i Sonden, 15 Fag, med Stentag og en Gavl, desuden 12 Fag Straatag, hvorpaa en Tvist (kvist); den østre Længe 17 Fag med Straatag og 1 Tvist; den nordre Længe 21 Fag foruden Porten, med Straatag og 2 Tvister; den vestre Længe 19 Fag Hus, alt i maadelig Stand.

Ved 3. auktion 13. 12. 1729 blev ejendommen tilslået kommerceråd *Johan Georg Hansen* af Helsingør for 1005 rdl.,²⁴⁾ hvorefter han fik fæste på gårdens tilliggende jorder og på den betingelse, at Arendrups enke skulde nyde af stedets grøde årlig 4 tdr. rug og 4 tdr. byg.²⁵⁾

Johan (kaldes undertiden Hans og Jean) Hansen, der senere blev etatsråd og fransk konsul i Helsingør, døde 1760; hans lig blev 4. 7. s. å. nedsat i koret i Olai kirke i Helsingør. Hans enke *Johanne Cathrine Hansen*, f. Fabritius, døde 1770, og hendes lig blev if. kirkebogen 6. 2. s. å. nedsat ved siden af hendes mand. Og hendes bo ekstraderedes (udleveredes) til de myndige arvinger til privat skifte.²⁶⁾

Den næste ejer af Nellerup var justitsråd *Jan Christoph van Deurs* til Krogenberg (måske identisk med rådmand i Helsingør G. J. van Deurs)²⁷⁾; han var hollandsk kommissær (død i Helsingør nov. 1781); han fik fæste på gårdens jorder 24. 9. 1770.²⁸⁾

Oppens kort over Nellerup 1790.

T. v. ses den opr. Søborg å; den nuværende Søborg kanal ses kraftigt indtegnet. — Øverst ses Lillevangen, der dengang tilhørte Gilleleje mølle, og skolejorden, der efter 1790 er fragået Nellerup. Vest for gården Røverkulevang, mod øst Storevang, syd for gården Staabi-vang og en rest af en skov, der ikke længere findes; sydligere Ll. Kohave og St. Kohave, sydligst Store Eng med St. Engs Holmen og Ll. Store Engs Holm, mod sydøst Overdrevs Vangen og Svine Mosen. — Øverst t. h. ses Gilleleje bymarker. Tæt n. for gården lå en mose og Kalvehaven tæt nord for den. — I Røverkule Vang, St. Vang og Overdrevs Vang anes ialt 4 oldtidshøje. — Kortet findes nu på Gilleleje museum.

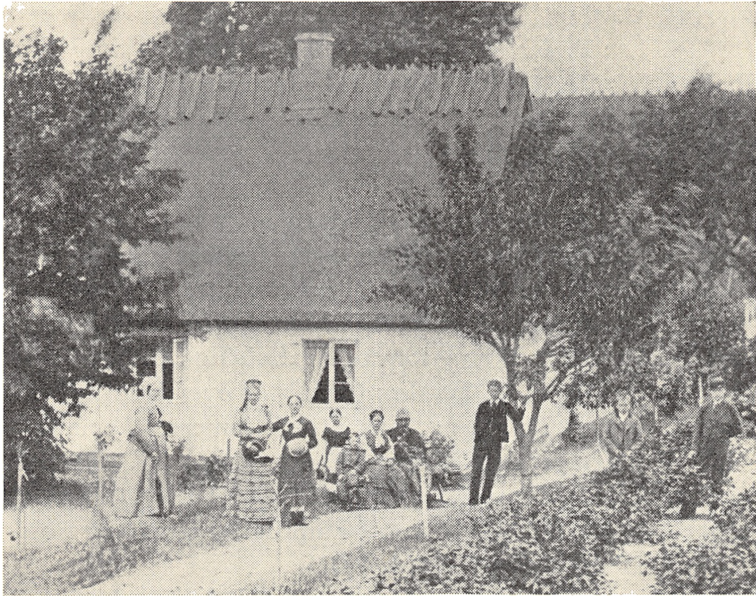
Han solgte 18. 7. 1775 Nellerups bygninger til regimentskvartermester *Hendrich Christian Conradi*²⁹⁾, som atter afhændede dem 28. 5. 1782 (tinglæst 12. 6. s. å.) til generalmajor *Johann v. Schinckel*, chef for 1. husarregiment; han havde allerede 1. maj året forud tiltrådt ejendommen. Han solgte Nellerup 31. 3. 1785 til *Carl Christian Lembach* for 4000 rdl.³⁰⁾ Han var købmand i Helsingør og tiltrådte gården 1. 5. s. å.

Lembach, der døde mellem 1796 og 1801, var gift med Cathrine Marie Dyring (død efter 1801 i Skære mølle, Asminderød sogn). Hun havde først været gift med købmand Ulrich Christian Milan, der var købmand i Helsingør og begravedes der 1683 (Olaï kirke). Hans datter Lovise Ulricha Milan angives født (c. 1776) i Søborg sogn.³¹⁾

Lembach solgte Nellerup 14. 7. 1790 (tinglæst 21. s. m.) for 4300 rdl til *Johan Siemann* med ret til at tiltræde ejendommen førstkommende mikkelsdag; if. skødet har der fra Arilds tid ligget 12 td. 2 sk. 2 fjd. 2 alb. contribuabelt hartkorn til gården, og der kan herpå ved det kgl. rentekammers resolution af 9. 11. 1789 med det første ventes allernådigst arvefæsteskode, skrives der.

Siemann kunde dog ikke blive ved gården. If. dom af 17. 8. 1791 blev han forpligtet at udrede forfaldne 4000 rdl. if. panteobligation til borgmester Milans enke i Helsingør,³²⁾ med sikkerhed i Nellerup. Og da beløbet ikke blev betalt, begærede fru Milan exekution i gården 17. 9. 1791. Og ved 4. auktion 3. 11. s. å. blev gården tilslået grosserer *Johan Dungan*, København, for 2470 rdl. — 5. 9. 1792 fik han auktionsskode (tinglæst s. d.) på Nellerup med tilliggende jorder og 28. 1. 1796 arvefæsteskode. Han døde i København 8. 2. 1804. — 17. 1. 1804 havde han skødet gården til *kongen* (for 10,000 rdl.), der umiddelbart efter³³⁾ solgte den til Jacob Johnsen af København.

Gården ejedes af Johnsen til 20. 1. 1850, da den solgtes

Nellerup o. 1878.

På bænken: Chr. Graae og hustru Christiane f. Petersen. Ved træet: Sønnen Chr. Graae, der som ung landmand drev gården i moderens enkestand; hun var forøvrigt dygtig og skal have lært gillelejerne, hvordan man skal stikke en gris! — Drengen mellem buskrækerne: Sønnen Johs. Graae (siden trafikchef i D. S. B.). Den mindre dreng mellem de 2 store: Sønnen Vald. Graa (siden industri- og forretningsmand i London; oprettede legat på 600,000 kr. af hvis renter f. t. $\frac{1}{5}$ uddeles til 3 enker på Gilleleje, 500 kr. årlig til hver). Den lille dreng ved moderens side: Gustav Graae. Skråt bag moderen: datteren Frederikke. De øvrige kan ikke identificeres, if. red., cand. polit. Poul Graae (søn af Johs. Graae), der har meddelt oplysningerne. — Sønnen Fr. Graae og datteren Marie er ikke på billedet; førstnævnte grundede brændselsfirmaet Graae og Hilmand.

til hans medarving Henrik Mentz, der ejede den til 22. 2. 1876.

De senere ejere af Nellerup var Chr. Graae af Tranekær, der havde den 1876-83; og hans enke (til 1889); Carl

Marius Cordua (1889-1902); løjtnant Alexis Michelsen (1902-1911); P. A. Juhl (1911-17); Fr. Legarth (1917-1922); P. A. Juhl atter (i 1922), hvorefter igen Fr. Legarth 1922-1923); cand. mag. Axel Hartel (1923-1944) og proprietær Søren Jensen siden 1944.

Kilderne har foruden de nævnte været:

En håndskrevet redegørelse over fæstere og ejere af Nellerupgaard, udarbejdet af Landsarkivet f. Sjælland m. m. til cand. mag. A. Hartel; en fortegnelse over skøderne til samme fra dommerkontoret i Helsingø (1923); Trap: Danmark 1953; H. C. Terslin: Guvernør over Dansk Vestindien, Gabriel Milan, og hans Efterkommere i Danmark, 1926. Fra det gamle Gilleleje 1933, s. 52 ff. H. C. Terslin: En interessant Gravsten i Gilleleje Kirke (Frederiksborg Amts Avis 22. 2. 1931); samme: Familierne Grove og Rostgaard i Gilleleje (smst. 19. 4. 1931).

Ved *H. C. Terslin*.

NOTER:

1) »Registre over alle Lande« V 89, trykt i »Danske Kancelliregistranter« 1535-50, s. 418.

2) i »Tegnelser over alle Lande« 1549, s. 71, trykt i »Danske Magazin« 4. rk., IV bd., s. 164.

3) Navnet muligt dannet af kvindenavnet Nille, forkortelse af Pernille. (Stednavneudv.).

4) Kanc. Brevb. 1575-79, s. 624.

5) Kanc. Brevb. 1575-79, s. 711.

6) Blandt de ydelser, som påhvilede bønderne, hørte den såkaldte inne, der bestod i at age den kongelige familie fra sted til sted og kaldtes redskud eller ægt; specielt forstod man ved inne arbejder til forsvaret (borge etc.) og ved vejanlæg og møller, på kongsgårdene etc.

7) Kanc. Brevb. 1576-79, s. 624.

8) Se Fra det gl. Gilleleje, 1933.

9) Kanc. Brevb. 1584-88, s. 265.

10) Kronborg lens ekstraskatregnsk.

11) Smst.

12) Eksstraskatregnsk.

- 13) Regnsk. f. pengeskatten.
- 14) Regnsk. f. uviste indkomster 1630-31, under indtægten for stedsmaal, nr. 5.
- 15) Men i ekstraskatregnsk. ses han sidste gang 1648-49 (regnsk. f. bådsmandsskat).
- 16) Død 14. 1. 1677.
- 17) Amtsstuearkivet.
- 18) Bilag 2. 3. 1705 til ekstraskatregnskabet for påbud til militsens mundering 1705.
- 19) I jordbogen 1706-07 opføres ved Nellerup »Rasmus Laursens Enche«; men i marginen er tilføjet: » — nu Laurs Rasmussen Bircheskriver«; og allerede i regnskabet for konsumtions-, familie- og folkeskat 1705 opføres: »Bircheskriver Sr Laurs Rasmussen paa Nellerop, hans udlagde Bircheskrivergaard i Amtted« (amtet). —
- 20) Om Arendrups slægt se Fra d. gl. Gilleleje 1933, s. 53.
- 21) Krigsjørdebogen 18. 5. 1722.
- 22) Enemarken ligger v. f. Gilleleje by.
- 23) Dato kendes ikke, da kirkebøger før 1814 tilintetgjordes ved Søborg præstegårds brand 1873.
- 24) Kronborg rytterdistrikts auktionsprotokol, bl. 57 ff.
- 25) Kronborg amts regimentsskriveres session-memorialprotokol, sessionen 1. 4. 1730.
- 26) Helsingør skifteprotokol 13. 12. 1770.
- 27) Nævnes 8. 10. 1750 (Terslin: Gabriel Milan, s. 68).
- 28) Session-memorialprotokol.
- 29) Skøde tinglæst 16. 8. 1775 ved Kronborg rytterdistrikts birk.
- 30) Skødet tinglæst 27. 4. 1785.
- 31) Terslin: Gabr. Milan, se stamtavle 2.
- 32) Cathr. M. Dürings (Lembachs) svigermoder, Frederikke, f. Wesling, var afdøde borgmester i Helsingør Gabr. Ferdinand Milans hustru i 2. ægteskab. — Hun døde 1794.
- 33) nemlig 1. 2. 1804.

— — —

Nellerup-stenene fotograferede af overlærer R. *Fabricius*, ligstenene i kirken af urmager og guldsmed *Brøns*, Gilleleje.

Belysningen af Øresund

Øresund var stedse Danmarks og Nordens mest besejlede farvand; men såvel indgangen til som udgangen fra det var vanskelig, hvorfor man tidlig fandt ud af at indrette et slags fyrvæsen — rimeligvis flere steder — ved kysten, til hjælp for søfarende ved nattetid. Formentlig har disse foranstaltninger været primitive, nemlig et brændebål på en bakketop. Og til afvisning ved grunde og rev har man haft vagere i form af store tønder.

Første gang, vi hører om et sådant fyrvæsen i Sundet, er under Valdemar Sejv. I et udateret brev fra 1222 tillader kongen efter anmodning af de såkaldte prædikebrødre og »af kærlighed til de handlende«, at der oprettes et »blusseri« på Falsterbo for at afværge fare for de søfarende. Det til bålet nødvendige brænde må skæres i rigets skove, siges der. De nævnte munke er sandsynligvis dominikanerne i Lübeck; og de handlende er de lybske o. a. købmænd i østersøbyerne, der afkøbte de danske fiskere øresundssilden på Falsterbo. Denne plads var i Middelalderen Nordens største sildemarkedsplads, hvor der i høstsildfisket kunde ligge o. 7500 (måske endda mange flere) fiskesfartøjer; bemanded med hver 4-5 fiskere bliver det til o. 40,000 fiskere, der landede med deres sild på Falsterbo-Skanør og afhændede den til de lybske købmænd, som dér havde deres handelsboder, og som til gengæld for silden havde alskens varer at tilbyde foruden spirituousa. Læs herom i Historisk Tidsskrift 1905, s. 141 ff, en artikel af Johs. Steenstrup.

De, der havde kgl. tilladelse til oprettelsen af blusserierne, måtte betale forpagtningsafgift, og de opkrævede derfor blussepenge af de søfarende.

1558 og 1560 var blusseriet på Dragør bortforpagtet til

Fyrforvalter Jens Pedersen Groves familie-billede fra epitafiet i Sct. Oläi kirke i Helsingør.

Til venstre sønnerne, til højre hans to hustruer og bag disse tre døtre.
 Foroven 5 afdøde børn.

nogle københavnske borgere »i overensstemmelse med gl. sædvane«, som der skrives. (If. Secher).

Om Falsterbo-blusseriets senere skæbne i middelalderen vides intet. Men i 1635 anlægges et slags rigtigt fyr på Falsterbo af fyrforvalteren (i vore dage svarende til den danske fyrdirektør) Jens Pedersen (Grove) og på kgl. bekostning. Dette fyr har formentlig ligget på Kolabacken, der har navn efter de mange kulrester, som findes i jorden, fra dengang man brugte kul, formentlig Höganäskul, til fyrets blus.

Falsterbofyret af 1635 var et vippefyr, og det afløste sandsynligvis en ældre fyrindretning, et »papegøjefyr«. Vippefyret var i brug til 1796, da det nuværende fyr byggedes.

Om Falsterbofyret findes en beretning fra 1644 i styrmænd Johan Månssons Siö-book, der udkom i 5 oplag; heri står bl. a.: »— i Stadhen (Falsterbo) plägar man om Höitijd hafwa Eld på itt Fyrbåken om Nattetijdh för Refwets

skull«, d. v. s. Falsterbo-revet. — Denne af øresundsskipperne meget benyttede bog udkom 1748 i omarbejdet skikkelse under redaktion af kaptajnløjtnant ved admiralitetet i Stockholm, Jonas Hahn, og efter tidens skik med en meget lang titel, der indledes med følgende makabre vending: »Den namnkunnige ålderstyrmannens och capitainens af kgl. ammiral. i Stockholm Johan Månssons uplifwade aska — — «!

I bogen siges, at ilden fra fyret ikke kan ses, »når man har revet och fyren ens«, hvilket skyldes, at der på bakken syd om fyrstativet med jernkurven, hvori kullene brændte, lå en brændselsbygning. Dette forhold gjorde Kolabacken til Sveriges første fyr med skærmet retning.

1644 omtaler Johan Månsson en vager, en forankret tønede, på revet til markering på 5 fv. vand. 1831 erstattedes den af en skonnert, der holdt til i farvandet for at advare skibe, og som 5 år senere blev forankret og blev Sveriges første fyrskib.

Såvidt Falsterbo-fyret, hvis tilblivelse skyldes Østersøstædernes, de hanseatiske købmænds, specielt lybækkerens, handel på Skanør-Falsterbo. Dette fyr var anlagt som støtte for invasionen i Øresund *sydfra* i middelalderens århundreder.

Andet kapitel af sundets fyrhistorie omhandler derimod en invasion *nordfra* til dette farvand og *gennem* det, hvilket sker, da hollænderne bliver Europas førende søhandelsfolk og har mangfoldigt ærinde hos os i Østersøområdet, efter Hansaens hensygnen. Men hollænderne måtte i den anledning passere det farlige Skagens rev og de ikke mindre farlige grunde i det vanskeligt passable Kattegat.¹⁾ Derfor kan 2. afsnit af sundets fyrhistorie kun skrives i forbindelse med Kattegats. Men vi må erindre, at Kattegatfyrene i første række blev bygget af hensyn til besejlingen af Øresund.

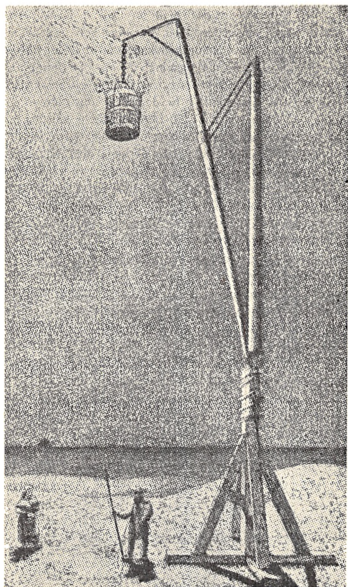
Det var Frederik II, der indså, at »rigets magt og anse-

else er mest udi søen anliggendes«, og som først organiserede vort fyrvæsen, ikke bare for Sundet, men tillige for sejlruten gennem Kattegat til »Østersøens strube«, som Børge Janssen kalder indsejlingen til Øresund.

Naturligvis var man i første række interesseret i at få et fyr på det farligste sted, Skagen. I en såkaldt kgl. missive (brev) 1560, der vistnok drejer sig om Skagen og er rettet til lensmanden på Ålborghus, står bl. a.: »Vid at den søefarende mand och fremmede skipper, som til søes søge deris neringe och byering (bjærgning), hafve for os ladet beklage, hvorledes at dennom (dem) under tiden sker stor skade emellom Skagen och Falsterboe ref, så at mange kommer om (omkommer) skib och gotz, og derfor ere begierindis, at der motte giøris nogen ydermere varde, end alrede giort och lagt er på grundene, met fyrelamper och tønner.« Og kongen befaler, at der opsættes »en fyrelampe af tar (tørt) ved«, som skal brænde, så længe skibene kan sejle for is.

Samtidig skal indrettes lignende fyrvæsen på Anholt og Kullen. Samme år findes i en missive beskrivelsen af en sådan »fyrlampe«: Den skal være af jern (en jernkurv), 1½ al. dyb »oc så vid som en tønne oc skal tømmerverket, som samme lampe skal henges udi, vere af got, stort ege-tømmer och vere bygt som en papegøie, at dend kand nederladis oc tendis oc siden egien (igen) upsettis — — och skal hand (lampen) henge 20 alne høigt udi vedrit (vejret)«, så at skibene kan »tage dennem vare for refvit (Skagens rev).« — Der skal bygges, siges der videre, »en bo (bolig), som den karl kand vere udi om natten, som skal vare samme lampe og holde ved magt med ved (brænde).« »Lampen« skal »tendis dend første nat udi marts maaned, saa frembt at skibenne kunne seigle for is, oc saa forfølgis (følgende) alle netter indtil sancti Mortens dag, oc skal dend tendis en timme efter soelbierrig (solnedgang) oc sluckis egien, naar dagen gaar op.«

De nævnte fyr tændtes første gang 1561, og der udlagdes vagere i Kattegat. — De fortærede en masse brænde, som transporteredes langvejs fra. 1561 anvistes til Skagens fyr brændsel fra Norge, fra Hornsherred (50 læs) og fra Vitskøl kloster (500 læs).

Papegøjefyr.

Efter V. A. Secher: Det danske fyrvæsens historie 1560—1660. (Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 3 Rk. II s. 339)

Desværre passedes fyrene ikke ordentligt, tændtes ikke rettidigt og undertiden kun et par timer; og derfor klagede de fremmede skippere og sagde, at et fyr, der snart var tændt, snart slukket, var værre end slet intet.

De første »lamper« var altså papegøjefyr (se illustrationen!). På *Kullen* erstattedes det dog allerede 1563 af et fyrtårn af sten og kaldtes en lygte, ovenpå hvilket fyrkurven har været anbragt. 1570 angives lyskilden i dette fyr erstattet med 12 store talglys anbragt i et rum øverst, der var forsynet med vinduer. Fyret var dengang

(1563) overdraget et københavnsk interessentskab med borgmester Markus Hess i spidsen.

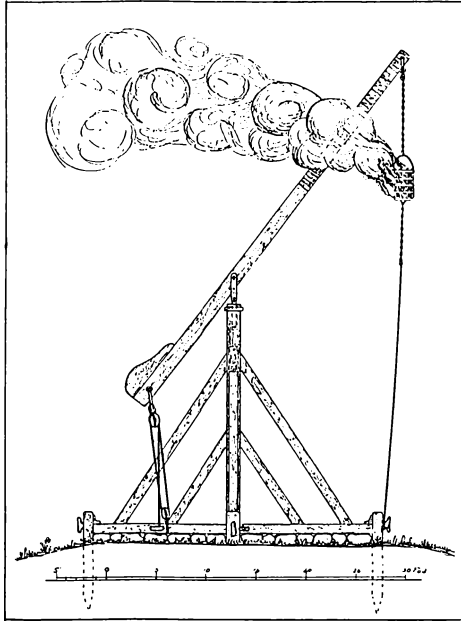
Samme år omtales en Jørgen Berger som ansvarlig for fyret; if. kontrakten var hans løn 200 mrk. årlig, og han fik Kullagården i fæste uden afgift, samt ret til privat ildebrændsel af vindfælder i skoven. 1567 overdrages fyret til Anders Baggers enke; hun skulde have Kullagården i fæste.

Der klages ofte over, at dette fyr ikke passes, og 1571 opsiges af den grund den daværende fyrpasser, og en bjergmand, Melchior Huschor, blev ansat, men afskedigedes snart. 1572 overdrages fyret til slotsskriveren Bernt Vind på Helsingborg.

1577 overdrages Kullagården til vor store astronom Tyge Brahe til Hven, mod at han skulde sørge for, at fyret blev passet forsvarligt; han lagde dog ikke større iver for dagen, men undgik afskedigelse ved at love bod og bedring.

På den tid søgte de søfarende om at lade lygterne brænde længst muligt om vinteren, og Tyge Brahe fik et tilskud på 300 rdl. af Øresundstolden for at lade Kullens »lygte« blusse også om vinteren. 1585 ombyggedes fyret for midler af Øresundstolden, og Tyge Brahes årsløn ansattes til 200 rdl. Han beholdt fyret (som han naturligvis havde andre til at passe) og Kullagården til sin død.

1602 fik Klaus Podebusk til Krapperup forleningsbrev på Kullagården og havde fyret til sin død. Han efterfulgtes 1617 af toldskriver Bernt Vacke i Helsingør, hvis enke,

Vippefyr paa Anholt, saaledes som det blev opført 1708.

Kirstine Hansdatter, overtog det efter hans død 1620, indtil fyret indrettedes til kulfyr.

Det viste sig snart for dyrt og uoverkommeligt at benytte brænde i fyrene. Og 1567 tales om tran som belysningsmiddel i *Skagens* fyr. Måske har det været anvendt i forbindelse med træ og overhældt dette for at få kraftigere blus, og tran anvendtes der til 1606, hvorefter der anvendtes talglys.³⁾ Hvornår papegøjefyret dér blev afløst af et fyrtårn vides næppe. Secher nævner det endnu 1573 som papegøjefyr; men Blytmann og Fjeldborg siger fejlagtigt, at et såkaldt vippefyr indrettedes 1561; det var et papegøjefyr. 1584 omtales, at Skagen havde en »lygte« med hus og tårn, men at det var blevet ødelagt af havet. Tårnet har rimeligvis indskrænket sig til at være et tømmerstillads. Nu skulde et nyt af murværk opføres. Sandsynligvis har det været i 2 stokværk og det øverste været belysningsstedet, forsynet med flisegulv, og der var 4 vinduer.³⁾

Regnskaberne meddeler et og andet om aflønningen af fyrpersonalet. I året 1598-99 fik lygtemanden på Anholt 1 krop kokød, $\frac{1}{2}$ td. smør, 2 skppd. baj salt, 1 td. humle, 12 sider flæsk, 6 ørter rug (1 ørt rug = 10 skp.), 8 ørter malt (1 ørt byg = 12 skp.), 1 td. byg til gryn, 1 td. sild, $\frac{1}{2}$ td. kuller og 8 fårekroppe — beregnet for 1 familie! desuden 42 rdl. $1\frac{1}{2}$ mrk., deri indbefattet reparationer på »lygten«.

1623 indførtes stenkul som belysningsemne i fyrene, og man synes på den tid at have eksperimenteret meget med fyrenes effektivitet, med åbent stenkulfyr ovenpå fyrtårnene eller lukkede fyr i lanterne med vinduer og en tragte til skorsten.

Men ved indførelsen af vippefyr skete en stor bedring, der skyldes Jens Pedersen Grove. Han opstillede 1626-27 et vippefyr på Skagen.

Jens Pedersen Grove var født 1584 og døde 1639 i Helsingør, hvor hans epitafium findes i St. Olai kirke (se billedet!). 1610-14 var han slotsskriver og ridefoged på Var-

berg, senere ridefoged i Favrás og Humble hrd. Han blev stamfader til den kendte Grove-slægt. En af hans sønner var hans efterfølger som kgl. fyrforvalter, Peter Jensen Grove, der er begravet i Gilleleje kirke, og hvis første hustru var Anna Christensdatter Lomborg, datter af professor Christen Longomontanus; han var fra Lomborg; de lærde latiniserede dengang deres navne.

— — —

Et vippefyrr bestod af en høj tyk mast af træ som en møllestub, støttet af stivere. Oven på stubben var en drejelig jerngaffel; i denne lå en vippestang, og »fyrpanden« hang i dennes ene ende, som var til at hejse op og ned med en talje; fyrpanden kunde drejes efter vinden; den kunde tage ca. 2 skp. kul ad gangen og på en nat ca. 3 td. 2 skp., siges der om Skagens fyr. (Se billedet af et vippefyrr!). Det var således en mængde kul, et sådant vippefyrr slugte; på Anholt anslog man 1627 forbruget på et år til 70-80 læster kul (1 kullæst = 18 tdr., d. v. s. ca. 30½ hl.).

Men man havde nu fået et fyrvæsen, de søfarende var glade for. Om Skagens fyr, der blev det første vippefyrr, udtales, at det »kan ledsage en skipper i søen i storm, mørket, lynet og uvejrlig 4 mils vej; og de fremmede anbefaler 1627 at gøre de øvrige fyr lige så effektive, hvorfor der nedsattes en kommission. Denne har åbenbart besøgt fyrene og giver en indberetning herom, som er værd at læse:

Anholt fyr (af træ) er »24 al. højt i vejret, som fyrmanden 10, 12 eller 14 gange skal opklyve om natten udi, hvilket vi ikke for mennesker kan synes muligt at være, naar storm, sne og uvejrlig med regn og is tiltræder, hvorudover stor ulykke, skade og klage kan geraade formedelst fyrenes forsømmelse.« — Man anbefaler et vippefyrr.

Nidingens fyr er nok så dårligt: »Overdelen er fast mere afbrændt end fyrbygningen paa Anholt, saa de, som fyren betjæne, maa med fyrspanden fyre på jorden.« Det kraf-

tige blus ødelægger naturligvis træværket. — Også her anbefales vippefyrr.

Kullens fyr roses derimod; her har nemlig Jens Pedersen Grove taget hvælvingen (lanternen) af, så flammen kan blive »fuldkommelig«.

Samtidig anbefales et vippefyrr til Falsterbo. Og der foreslås ansat 2 mand ved hvert fyrr. De to mand ved Anholt fyrr skulde lønnes særlig godt, med 85 rdl. hver; »ti de ere al tid alene og kommer ikke til folk; derfor vil de ikke betjæne det for den løn, de hertil haft have; ti de have os (d. v. s. kommissionen) tilsagt, de heller vil drage derfra uden løn, og haver vi selver erfaret den elændig levned, som de maa holde der.«

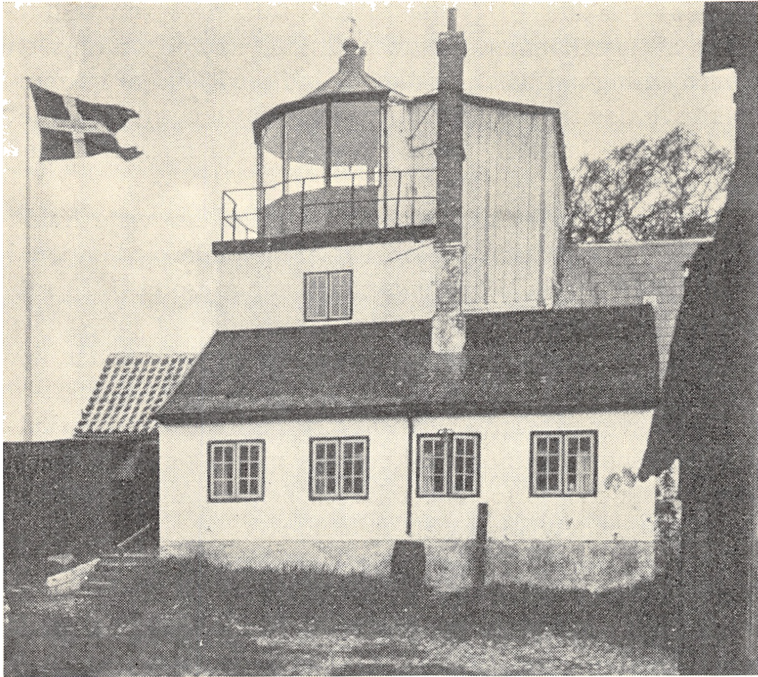
Afgørelsen om nyordningen af fyrene trak ud og gennemførtes først, da 62 skippere indsendte en adresse, affattet på hollandsk, dateret Helsingør 5. april 1629.

— — —

Jens Pedersen Grove udnævntes 1631 til kgl. fyrrforvalter; hans løn ansattes til 4666 rdl.; endvidere skulde han have »til tvende heste at bruge imellem fyrene« 104 tdr. havre, 12 læs hø og 12 læs strøelse årlig. Kullene skulde stedlige folk transportere fra skibene til fyrene.⁴⁾

Den næste forbedring af fyrene skete på foranledning af kommandør Poul de Løwenørn. Forbedringen gik ud på at formindske det store kulforbrug. Ved Anholt kunde der i en stormnat bruges o. 20 tdr. kul, og det gennemsnitlige årsforbrug ved dette fyrr var ca. 150 læster, d. v. s. 5000 hl. — Løwenørns fyrrprojekter drejede sig om at føre en luftkanal nedefra op gennem fyrrtårnet til risten eller fyrrkurven foroven. Nederst i luftkanalen var ventiler til regulering af trækket, og i lanternen var en røgkanal.

Løwenørn kom snart ind på en yderligere forbedring af fyrrvæsenet; det skete ved at anlægge reflektorfyrr. Det første installeredes 1805. Lyskilden var olielamper, hvis lys forstærkedes af metalspejle. Og da man siden indførte

Østlige, nu nedlagte fyr, Nakkehoved. Den originale fyrlanterne ses.

lenser og gjorde lampen roterende, var man nået til at skabe fyrkarakteren gennem blinkfyr; og dermed er vi inde i begyndelsen til det moderne fyrvæsen, som der ikke her skal dvæles ved.

Nakkehoved fyr oprettedes 1772 og bestod af 2 tårne (for at kunne skelnes fra Kullens fyr). De var åbne kulfyr; de var kun tændt 8 måneder, fordi de søfarende nægtede at betale fyrpenge, og de tændtes først igen 1800. De forsynedes da med lanterner og blev derved overdækkede kulfyr; lanternehuset er endnu bevaret på østre fyr.

If. Niels Friis skete denne forbedring på foranledning af Løwenørn, der efter et besøg på Nakkehoved 1798 fore-

slog, at trækket til fyrene skulde forbedres ved indretning af trækkanaler, desuden at der skulde opføres en overbygning om bålet, bestående ind mod land af en mur, beklædt med messing (altså et metalspejl), og mod søen af glas; denne lanterne skulde dækkes med en hætte med røgkanal.

1833 indrettedes spejlapparat i fyrene, der viste hvidt, fast fyr; i østre tårn bestod det af 8 spejle og lamper, i vestre tårn af 18; belysningsemnet var rapsolie. 1898 satte ø. fyr ud af funktion, v. fyr forhøjedes og forsynedes med et roterende linseapparat og en 6 vægers brænder, der 1906 ombyttedes med en petroleums-glødenetsbrænder.

I fyrhaven byggede fyrinspektør Faber et lysthus kaldet Løwenørns Minde i taknemligt minde om den mand, der gjorde meget for Nakkehoved fyr og dets personale; lysthuset er delvis bevaret.

Sterm giver i »Topographie over Frederiksborg Amt« 1837 følgende beskrivelse af Nakkehoved fyr:

»På Nakkehoved ligger 2de Fyrtaarne, hvis perpendiculaire (lodrette) Højder over Havets Overflade ere: det østlige 95 F. (fod), 2 T. (tommer), det vestlige 143 F. 4 T. Taarnene selv ere ca 24 F. høje, og Fyrene ere af de saakaldte Blus eller Stenkuls Fyre. — Oprindeligt brændte disse Fyre i en Jernkurv, fritstaaende paa hvert Taarns øverste Flaede; men derved lagdes Luen eller Blusset altid af de stærke Luftninger i en horizontal Retning, saa at samme, som oftest, ikkun saas tilsøes i en ubetydelig Afstand og sattes derfor, som ej svarende Hensigten, snart igjen ud af Brug⁵) hvorefter Taarnene i flere Aar henstode ubenyttede, indtil de ved nu afgangne Contre-Admiral Løwenørns Bestræbelse, og efter derom til Majestæten indgivne allerunderdanigste Forestillinger, forsynedes med Overbygninger af Jern, hvori store Glasruder ere anlagte, og inden hvilke hvert Taarns Fyr nu brænder, urørt af Vinden, stedse med et opretstaaende Blus, der, eftersom Luf-

ten er meer eller mindre klar, kan ses 4 á 5 Mile tilsøs, ja stundom længere. Fyret selv brænder over en Jernrist, der ligger øverst over en i Taarnets Midte fra Grunden opmuret Skorsten eller Gryde, og under Jernristen er i Gryden anlagt Luftrør ud gennem alle Taarnets Hjørner og Sider, hvorigennem Lufttrækket virker paa Fyret. — Bedst skjønnes denne Indretnings Gavnlighed deraf, at de mange Strandinger, som tilforn fandt Sted, have, siden April 1800, da Fyrene forbedrede igjen sattes i Brug, været yderst sjeldne.«

Blandt de øvrige sund-fyr skal nævnes Lappegrund fyrskib, der udlagdes 1882, Kronborg fyr, der indrettedes 1772 i slottets n. ø. tårn, Trekroner fyr fra 1836, Middgrund-fort fyr fra 1896, Drogden fyrskib 1838, Nordre Røse 1877, Prøvestenen 1877, Gilleleje flak N fyrskib 1916. Og i Kattegat bl. a. Anholt Knob fyrskib 1842, Hellselø fyr 1841, Skagens rev fyrskib 1878, Læsø rende fyrskib 1852, Ø. Flak fyrskib 1908, Læsø trindel fyrskib 1829, Læsø NV-rev fyrskib 1901, Schultz grund fyr 1869 og Lysegrund grund fyr 1892.

Litteratur foruden det nævnte:

Det kgl. danske Fyrvæsen (E. Blytmann og R. Fjeldborg), 1927. — V. Secher: Det danske Fyrvæsens Historie 1560-1660 (Jydsk Historie og Topografi 1899-1900). — H. V. Ravn: Fyrvæsenets Udvikling i Danmark (Den tekniske Forenings Tidsskrift 1906). — Hans Wåhlin: Polheimers stenkolsfyrar och Falsterbo fyr (Nordisk Tidsskrift 1929). — Claes Hommerberg: Kolabacken — vår första fyr med skärmad riktning (Sydsvenska Dagbladet Snällposten 18. 1. 1957).

I »Fra det gl. Gilleleje« skildres Nakkehoved fyrhistorie i årg. 1943 (Otto Jensen om Chr. Faber), 1944 (samme om

N. Thyekier), 1945 (en indgående artikel om fyrets historie af Niels Friis), 1946 (Otto Jensen om Faber) og 1950 (Niels Friis om Fabers grav).

H. C. Terslin.

NOTER:

¹⁾ Endnu så sent som 1629 skrives i et hollandsk skrift om Danmark: »Læssoe, Nidung und Anholt Macken, dat menig Stürman nict wert olt« (ikke bliver gammel). Nidung ligger ved Hallands kyst.

²⁾ Det var ikke lidt talg, som brugtes til den belysning. På *Anholt* fyr således 30 lispund i året 1598-99.

³⁾ Også da man senere anvendte stenkulsfyring, havde man flise-gulv, som risten eller fyringskurven hvilede på, således i de 2 Nakkehovedfyrtårne; af disse sten er endnu nogle bevarede og anvendes til trappesten m. m.; de er af Neksø-sandsten og måler 74-78 cm i længden, ca. 60 cm i bredden og 8-10 cm i tykkelsen.

⁴⁾ Indtil for få år siden fandtes ved Nakkehoved en molerest, hvor bådene i sin tid landede med kullene, og en vej op over skrænten hed Kulvejen; den er nu forsvunden på grund at skred i klinten.

⁵⁾ Denne udtalelse begrundes, hvad der ovenfor er sagt, at de søfarende ikke vilde betale fyrpenge.

Henry Olsen
Lidt havnehistorie

3. del

Selv om Gillelejefiskerne på grund af deres sørgelige erfaringer med den i året 1820 anlagte landingsbro dengang faktisk anså det for umuligt at få en sådan til at holde, håbede de jo fortsat på, at de skulle blive hjulpet i besværet ved at måtte gå til søs og søge landing andetsteds i stormvejr, og efter at have gjort gæstgiver Mentz, som har fulgt dem i deres erhverv, interesseret i sagen, indsender han en ansøgning¹⁾ dat. 15. april 1835 til amtmand Treschow for at få en lille bådhavn anlagt. Mentz skriver bl. a. herom: »Ofte og ved mange Leiligheder, har jeg i de fire Aar, jeg har været bosiddende paa Gilleleie, hørt Fiskerne yttre, at en lille Baadehavn var et af deres inderligste Ønsker; jeg er, ved stadigen at lægge Mærke til Omstændighederne, kommet til den Overbevisning, deels at vist Intet kunde være dem gavnligere, og deels at Anlæggelsen af en saadan lille Havn ikke hører til de physiske Umuligheder, endskjønt jeg er vidende om, at Havet med voldsomme vestlige Storme i kort Tid ødelagde det Arbejde, som i Aaret 1819 i saadan Hensigt blev udført,« hvilket Mentz mener for en del skyldtes, at dette var dårligt anlagt. »I alle de fra Aaret 1819 forløbne Aar har Søen især med nordvestlige Storme, tilført en uhyre Mængde Steen o. s. v., saaledes at der nu er et meget stort Stykke tørt og fast Land, hvor der forinden ovennævnte Arm blev anlagt var Søe og paa dette naturlige Værn er det netop, at jeg efter min ringe Mening, bygger det Haab, at et lignende Arbejde, som det i 1819 udførte, efter rimelig Formodning nu vil kunne staae sig. — Jeg har meget ofte, endog i det haardeste Veir, lagt Mærke til, at Søen aldrig har over-

skyllet berørte Stykke Land og troer derfor, at naar der blev gravet i samme Retning hvor den gamle Arm ligger nedstyrtet, og Gruset opkastet, samt Steendiget igjæn opsat, dette vilde være den simpleste, mindst bekostelige og sikkerste Maade at erholde den forønskede Havn, hvorhos jeg formener at Kanalen fra Søborgsø, kunde ledes ind i Havnen, hvilket vilde være meget let og have tilfølge, at den derfra stedse strømmende betydelige Vandmasse rimeligvis maatte holde Havnemundingen vandsat.

Uden i ringeste Maade at turde inklade mig paa noget som helst Overslag over Bekostningen ved at udføre dette Arbeide, formoder jeg dog omtrent 1500 Rbd. vilde blive det høieste, naar Fiskerne for en Dagløn der ikke maatte være at ansee som nogen særdeles Fortjeneste, men kun som Bidrag til dagligt nødtørftigt Ophold, gjorde Arbeidet, og dernæst enhver Mand som fisker, uden Betaling optog og tilførte een Kubikfavn store Kampsteen til at forlænge Armen med ud i Søen, og — hertil ere de alle villige, ligesom jeg, fra den Dag Arbeidet maatte paabegyndes gjerne renoncerer paa den aarlige Gotgjørelse af 30 Rbd. (som) i fem Aar bliver (mig) udbetalt af det Offentlige for at holde Udløbet fra Søborgsø aabent og rensat, en Gotgjørelse, som efter ovenanførte ville kunne spares.

Af alle Fiskernes vistnok svære Arbeider er intet saa voldsomt og Helbreden saa nedbrydende som Baadenes Oprækken paa Land og Udskyden i Vandet, isærdeleshed paa Gilleleie, hvor Vinterfiskeriet er det væsentligste og hvor det er nødvendigt at have saa store Baade som paa intet andet Fiskerleie haves, disse lide meget ved den bestandige Slæben paa og fra Land og end mere ved om Sommeren at staa den største Tid paa Land udsat for Vind og Solskin; Fiskerne, som næsten alle sucke under Byrden af Fattigdom vilde ogsaa, naar her blev en lille Havn, kunde undvære de nu nødvendige store Vandstøvler, som for dem alle tilsammen er en aarlig Bekostning af omtrent

300 Rbd., og endelig vilde de da oftere kunne gaa paa Fangst naar de lige kunde stikke i Søen, hvori de nu mange Gange ere forhindrede ved Brændingen paa Land naar Baadene skal udskydes. —

Idet jeg for deres Høivelbaarenhed har givet mig den ærbødigste Frihed, at skildre dem denne for Gilleleie Fiskere høist vigtige Sag, beder jeg i disses Navn, at de vil afsee denne den deltagelse og Gunst, som deres Høivelbaarenheds Iver for gavnlige Indretninger lader haabe. — Ærbødigst C. G. Mentz.«

Forinden amtmanden tager stilling til forslaget, lader han dette sagkyndigt bedømme, idet havne- og fyrinspektør Leth anmodes om »at meddele sine Tanker derover«, samt tillige, hvis han finder, at arbejdet kan blive til nytte og gavnhed, bekostningen over samme. Leth foretager derefter på stedet en undersøgelse af de lokale forhold, hvorpå han svarer amtmanden, at således omtrent som gæstgiver Mentz har foreslået, antager jeg at broen ved Gilleleje på en hensigtsmæssig og varig samt tillige på den mest økonomiske måde lader sig istandsætte, ved at der foretages en opgravning og udgravning til den fornødne dybde langs broens søndre side, og at der nedrammes et opplanket fyrreboldværk 56 alen langt, og derefter et åbent pæleværk af fyr med egehammer og fornøden forankring af samme længde af omtrent 6½ fods højde over daglig vande, samt at der bagved samme påfyldes sten med en topflade af 4 a 5 alens bredde og en stærk udvendig dossering, hvorved dannes havn og bekvemt anlægssted for flere fiskerbåde.

Udgifterne ved dette foretagende, udtaler Leth, vilde ikke blive ubetydelige, hvis ikke de som nyde godt deraf selv for en væsentlig del ville deltage i arbejdet, og anslår, at der vil medgå 1008 rbd. til tømmerværket, 270 rbd. til 30 favne søsten og arbejds løn iøvrigt samt 220 rbd. til forskellige indkøb og opsynsmanden ved arbejdet, ialt en

*Svend Nielsen, kaldet Killerup: Broen fra 1839 med tilbygget pølebro. (Tegning).
Bådene er ved at skulle ud. Man bærer fiskeredskaberne på bærebør til stranden.
Toldbygningen ses.*

Svend Nielsen (Killerup): Bådene vender tilbage. Mand og kone bærer fangst og redskaber hjem.

sum på 1498 rbd.; desuden anslår han det arbejde, som fiskerne selv udfører, til en værdig af over 600 rbd.

Om pengenes anskaffelse foreslås, at de »muligen kunde ventes udredte af Amtsrepartitionsfondet eller skjænket af den kongelige Kasse naar Sagen nyder kraftig Anbefaling hos Amtet, som bedst vil være bekjendt med Nytten og Nødvendigheden af dette Anlæg for Gilleleie Bye saavel betragtet som betydeligt Fiskerleie som Lodsstation for de gjennem Sundet passerende Skibe.«

Endelig udtaler Leth sig om, at det snarere vil være til ulempe og forøge omkostningen at lede kanalen, som kommer fra Søborg sø, ind i havnen, end til nogen nytte.

Da amtmanden nu har fået Leths anbefaling af forslaget, bliver amtsforvalter Fasting anmodet om at modtage en erklæring fra samtlige Gilleleje bys beboere, der er interesseret i havneanlægget, angående de forpligtelser de må indgå ved udførelsen af dette arbejde; i den derom afgivne erklæring²), som er underskrevet af 75 fiskere, hedder det: »Saafremt et Laan af 1500 Rbd. Sedler maatte vorde os undertegnede Fiskere af Gilleleje tilstaaet, for dermed at see, et for os alle i høieste Maade gavnligt Arbeide udført, nemlig: Anlæggelsen af en lille Baadehavn, erklærer vi os herved villige til, En for Alle og Alle for En: 1. At svare 4 pc. pr. Anno i Rente af Kapitalen. 2. At gjøre et aarligt Afdrag paa samme af 2 pc. 3. At tilføre 70 Kubikfavne Søsteen, aldeles uden Betaling og 30 Do. for 3 Rbd. pr. Kubkfavn. — 4. Efter Hr. Kapitauleutenant Leths Forslag, at udføre det Haandarbejde, som i denne Anledning maatte anvises os, med den Iver og Flid, som Følelsen af vort eget Vel tilsiger os — for den daglige Betaling af 1 M. (mark) pr. Mand.«

Amtmand Knuth (tiltrådt 30 april 1836) sender heretter forslaget tillige med sin indstilling dat. 18 sept. 1837 til rentekammeret; forinden har han selv været på Gilleleje for at tage lokaliteterne i øjesyn og finder, »at en Ind-

retning af den nævnte Slags vilde for Gilleleie Fiskere og Lodser, samt enhver der anløber Stedet, være et stort Gode, og formener derfor at Sagen fortjener al mulig Understøttelse. Men at tilvejebringe den anførte Sum ved egen Hjælp er en Umulighed, da Gilleleie Beboere ere fattige Folk, men de haabe og beder, at det høie Collegium, der ved flere Leiligheder have kommet Fiskerne her paa Amtet til Hjælp, og bidraget saameget til at de have kunnet subsistere, ogsaa i denne og for dem vigtige Sag, naadigst ville medvirke til at de maatte forundes den til Havneanlægget nødvendige Sum til Laans.« Amtmanden indstiller derfor, »at det kongelige Rentekammer gunstigt ville bevirke at en Sum af indtil 1500 Rbd. af Kronborg Districts Jordebogskasse maatte blive bevilget Gilleleie Fiskere, som Laan i det nævnte Øjemed, imod at dette forrentes og tilbagebetales paa den af dem tilbudne Maade, og er jeg endog saa fri at bemærke, at ligesom denne Begunstigelse vil kunne indrømmes uden nogetsomhelst Tab for den paagjeldende Kasse, saaledes maa det paa den anden Side antages, at samme Indvilgelse vil i Tiden blive til virksomt Middel til Forbedring af Gilleleie Beboeres Kaar.«

Til slut ønsker amtmanden, »Naar denne Indstilling, efter Forhaabning, maatte være saa heldig at vinde Indvilgelse,« at arbejdet måtte blive udført under kaptajn Leths ledelse, og at det daglige tilsyn underlægges gæstgiver Mentz.

Lånet bliver nu paa rentekammerets forestilling bevilget ved kongelig resolution af 15. nov. 1837, hvilket meddeles amtmanden til bekendtgørelse for Gilleleje fiskerne. Disse begynder derpå at gøre forberedelse for at komme i gang med arbejdet, idet de underretter amtsforvalter Fasting om, at fiskeriet ikke paa denne tid beskæftiger dem synderligt, hvorfor det ville være af vigtighed for dem snarest at få anvisning paa det bevilgede lån, for at de kun-

ne gøre indkøb af de nødvendige materialer, da de i januar-april måneder har den bedste lejlighed til transport af disse og til, så snart årstiden tillader det, at påbegynde arbejdet.

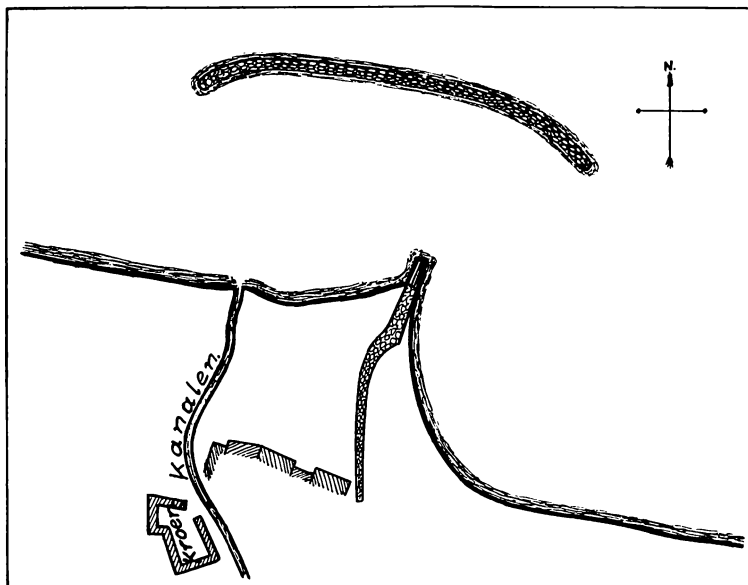
Dette meddeler amtmanden videre til rentekammeret med ønske om, at den bevilgede sum bliver stillet til hans disposition, således at den successive kan anvises til udbetaling, efterhånden som arbejdet fremmes; samtidig indsender amtmanden et udkast til den obligation, som fiskerne på rentekammerets forlangende skal udstede for det tilståede lån.

Med hensyn til lånets afvikling tilskriver rentekammeret amtmanden, at der hver termin skal betales 45 rbd. sedler, således at efterhånden som rentebeløbet i henhold til fiskernes erklæring aftager sker voksende kapitalafdrag, sålænge indtil lånet er fuldstændigt betalt.

Havne- og fyrinspektør Leth, som af amtmanden er forspurgt, om han vil føre overtilsyn med havneanlægget, giver i et brev dat. 16 febr. 1838 løfte om at påtage sig dette hverv i den udstrækning, hans tid tillader; han foreslår, at der til at foretage indkøb af materialer og til at føre regnskab over arbejdet, foruden Mentz udvælges 2 pålidelige mænd, som sammen kommer til at danne en slags havnekommission; ved arbejdets iværksættelse vil han så komme tilstede og give den fornødne vejledning og dertil skaffe nogle redskaber, deriblandt en rambuk med tilbehør; endelig mener Leth, at der til at forestå arbejdet bør ansættes en dygtig tømrersvend, som om nødvendigt imellem hans tilsyn kan tilkalde tømrermester Steen i Helsingør og rådføre sig med ham, idet han i forvejen vil blive instrueret herom.

Til at danne den af Leth nævnte havnekommission sammen med Mentz foreslåes fiskerne Peter Bentzen og Bjørn Larsen, hvilket meddeles amtmanden; samtidig henstiller Mentz 12 marts 1838, at pengene til brug for arbejdet, enten

dem alle eller for en del, dog ikke under 500 rbd., bliver udbetalt snarest, da det af flere grunde er på høje tid at komme i gang med arbejdet.

Projekt til bølgebryder ved Gilleleje.

I Bruhn 1867. — På kysten ses den gamle bro fra 1839. Søborg kanals udløb ses; endvidere kroen og lejets yderste husrække.

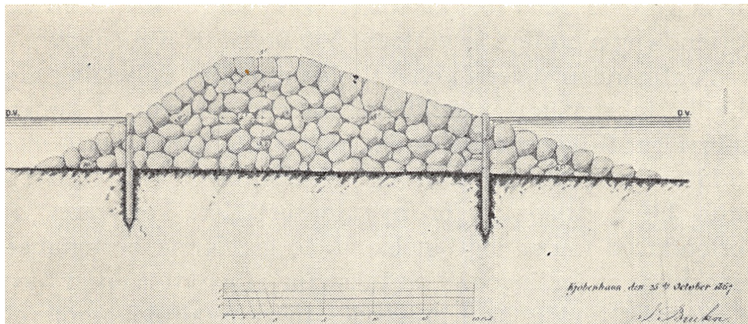
Man kommer imidlertid ikke i gang i 1838; ved indkøb af tømmeret viser det sig nemlig, at dette er vanskeligt at skaffe til en antagelig pris; Mentz skriver herom i en indberetning til amtmanden, at han har været i København og forhørt sig om priserne på alle derværende tømmerpladser; men overalt fandt han disse så høje, at købet tillige med transporten ville overstige arbejdskapitalen; han henvender sig derpå til tømmermester Steen i Helsingør, som han ved har købt tømmer i Sverige, og får af ham anvist en mand, hos hvem tømmeret formentlig kan købes godt

og billigt; den 18 april rejser han tillige med et medlem af havnekommissionen til Helsingborg og derfra 7 mil op i landet til det anviste sted og finder der så udmærkede prøver og så billige priser, at selv ved at tage tolden og andre udgifter i betragtning kan der spares ca. 280 rbd.; men som følge af den strenge vinter kunne og ville tømmerhandleren ikke påtage sig at levere tømmeret på Helsingborgs bro førend den 24. juni. Men da næsten alle arbejdsføre fiskere fra Gilleleje med deres både kan skaffe sig en god fortjeneste ved at sejle sten til udvidelsen af Helsingør havn, antager Mentz, det ikke bliver til noget med det hjemlige havnearbejde i år, hvorfor han ikke tager i betænkning at slutte akkord med den svenske tømmerhandler, der også leverer tømmeret i Helsingborg til den lovede tid, hvor Mentz er tilstede for at modtage og betale det.

Fiskerne sejlede så med 6 både den 10. juli fra deres arbejde i Helsingør over til Helsingborg og bugserede tømmeret, som var sammenslået i 3 flåder, til Gilleleje samme dag.

Fiskerne forblev i Helsingør til den 11. august, og efter at de var kommet hjem og havde udbedret deres både, begyndte sildefiskeriet, som vedvarede til langt hen i efteråret. — Da det tillige har været meget ustadigt vejr hele sommeren, anser man det for gunstigt at arbejdet bliver udsat til næste år. Endelig har en storm den 20. og 21. oktober bestyrket Mentz i hans ide med at lede kanalen ind i havnen eller lægge havnen lige ud for denne, hvilket sidste en del fiskere stedse har troet var det bedste, og hvorom de nu næsten alle samt Mentz er enige; men hertil vil medgå et betydeligt større kvantum søsten, hvilket de fleste fiskere for en del er villige til at levere gratis; man vil så forsøge at få havne- og fyrinspektør Leth til at godkende disse forandringer af projektet, så arbejdet kan påbegyndes næste forår for fuld kraft.

Fiskerne afventer derpå tiden, indtil vejret tillader at komme i gang med arbejdet; alt bliver så sat ind på at gøre dette færdigt så hurtigt som muligt. I et brev dat. 27. april 1839 anmoder kommissionen for havnelaget om dertil at få de resterende 900 rbd. af lånet udbetalt, da de 600 rbd., som er hævet, er gået til indkøb af tømmer og redskaber samt til forskellige forarbejder.

*Tværsnit af projekteret bølgebryder ved Gilleleje.
Efter I. Bruhn 1867.*

Havnen bliver derpå bygget i løbet af sommeren og efteråret efter havne- og fyrinspektør Leths plan; Mentz melder i en redegørelse dat. 18. dec. 1839 amtmanden, at havnearbejdet nu er aldeles færdigt; fiskerne har opfyldt betingelserne i deres erklæring om levering af søsten og udførelse af dagarbejde; endvidere har Leth udtalt sig anerkendende om arbejdets udførelse, og lånet på 1500 rbd., som var bevilget dertil, er brugt på nær et mindre beløb. Til at dække udgifterne ved reparationer, som kan blive nødvendige fremover, foreslås det, at der kunne erlægges en lille afgift i form af havne- eller bropenge, som skulle opkræves såvel af Gilleleje fiskerne som af fremmede. Mentz har drøftet sagen med fiskerne, om hvad der ville være passende at forlange i afgift for de varer, der

her på stedet bliver losset og lastet, og er blevet enige om at foreslå: 1. af en favn brænde 3 sk., 2. af en tylt brædder 2 sk., 3. en td. sæd, sild, salt eller kartofler 1 sk., 4. af en fremmed båd, som i sildefisketiden ville benytte broen, 1 mrk. pr. dag, og 5. af en båd, som formedelst modvind eller andre omstændigheder ville søge beskyttelse ved broen, 6 sk. for en dag eller efter billighed. Til slut bemærker Mentz, at der herfra i flere forår er udført til Sverige over 2000 tdr. kartofler såvel som hvert år en del brænde og navnlig i år omtrent 500 favne til København.

Amtmanden søger i generaltoldkammeret oplysning om, hvilke takster der er gældende for andre havne af samme størrelse; tillige meddeles det, at i overensstemmelse med toldforordningen vil ind- og udskibningen ved Gilleleje kun blive tilladelig for bygningsartikler, kornvarer og brændeved under iagttagelse af de gældende bestemmelser, samt at forslaget til en takst for afbenyttelsen af havnen ved Gilleleje skal indsendes til generaltoldkammeret.

Men antagelig kommer der ikke nogen ordning i stand med opkrævning af bropenge, for den 1. marts 1851 indsender fiskerne et andragende til finansministeriet, hvori de søger om lån til istandsættelse af landingsbroen. De skriver bl. a. herom, at den navnlig letter indladningen af det temmelig betydelige parti brænde, som årligt købes fra de kongelige skove og derefter i både udføres til København, beløbende sig til ca. 1000 favne årligt; endvidere henviser fiskerne til, at de som sikkerhed for det tilståede lån pantsatte alle deres ejendele af ind- og udbo, fiskeredskaber og både, og at de altid siden nøjagtig og redelig har betalt renter og afdrag, første gang 11. juni 1840, samt at broarbejdet for en væsentlig del blev udført af dem selv, om hvilket sagkyndige senere har udtalt, »at uden disse af os selv udførte betydelige Arbejder, eller i fald disse skulde have været udførte med lønnede Folk alene, vilde det hele Broanlæg ikke have været at bekoste uden

for den dobbelte Sum. Dette fremhæve vi imidlertid blot for at vise, hvor vigtigt og magtpaaliggende det var os at faa Arbeidet fremmet og fuldført, samt hvor rede vi alle var at bidrage hertil saameget vi formaade. I Aaret 1839 blev Broen saaledes færdig og har siden den Tid været os til uberegnelig Nytte; men efter at have staaet i 12 Aar ere flere af de ydre Pæle nu i den Grad opædte af Søen, og ved den jevnlig voldsomme Brydning af Nordvestenstormenes stærke Søgang saa opslidte, at den nødvendigviis maae støttes med nye Pæle, dersom ikke det hele bekostelige Anlæg med det allerførste skal styrte sammen, og vi saaledes see vore Udgivter og vor Møie aldeles spildte. Uformuende som vi ere, til selv paa engang at bestride Omkostningerne ved denne høistnødvendige Reparation, tillade vi os derfor herved underdanigst at ansøge det høie Finantsministerium om et nyt Laan af 200 Rbd. paa samme Vilkaar som de, under hvilke det tidligere Laan blev os bevilget; Og tro vi hertil at burde knytte den Bemærkning, at efter et af Tømmermester Steen i Helsingør optaget skjøn over Broen, vil disse 200 Rbd. allene medgaae til Indkjøb af Pæle i de kongelige Skove og dissers Nedkjørsel til Fiskerleiet, samt til Tømmer- og Smedearbeidet, hvorimod alt Haandlangerarbeidet, vil blive udført af os selv uden Betaling, ligesom Tilfældet var ved Broens Anlæggelse. — Underdanigst, Carl Christiansen. Hans P. Pedersen. Svend Andersen. Paa samtlige Fiskeres Vegne.«

Andragendet videresendes til amtmand Knuths erklæring; han lader først amtsforvalter Fasting orientere sig om sagen; denne kan bekræfte rigtigheden af det, som fiskerne har oplyst, samt begrundelsen for det ønskede lån, og udtaler, at »det ville være saare beklageligt for dem om de nu af Mangel paa Midler til Anlæggets Vedligeholdelse og Forbedring skulle see det hele Mislykke.«

Amtmanden udtaler sig i overensstemmelse hermed og anser det for ønskeligt, at fiskerne ved lån bliver sat i

stand til at foretage de nødvendige reparationer, da han er bekendt med den nytte, disse har af broanlægget; amtmanden nævner, at fiskerne meget prompte har betalt renter og afdrag, så lånet nu er nedbragt til ca. 1000 rbd., og ser sig derfor i stand til på det bedste at anbefale den indsendte begæring.

Sagen sendes derpå af amtmanden til domænevæsenet, der ligeledes anbefaler denne; man har imidlertid ikke her midler til at kunne yde lånet, hvorfor det henstilles at anbefale andragerne til indenrigsministeriet, der til fiskeriernes fremme har en sum til rådighed. Ministeriet mener dog ikke, det kan bevilge lånet, da man har indtryk af, at broen mere anvendes til at lette indladningen af brænde end er til brug for fiskeriet, hvorfor man beder tilkendegive fiskerne, at deres andragende ikke har kunnet tages til følge.

Herefter går fiskerne selv i gang med de nødvendige arbejder; og da broen efterhånden sander til, begynder de i forlængelse af denne at opføre en åben pælebro, der ved flere tilbygninger tilsidst opnår en længde af 34 alen, hvorved der er en vanddybde af 4-7 fod; pælene er i dens østlige og vestlige side sat så tæt, at de tildels standser strømmen; ganske vist kan der forekomme tilsanding; men vanddybden forbliver dog omtrent konstant, og broen er til megen nytte; men da den i hårdt vejr ikke yder nogen beskyttelse, har fiskerne stadigvæk besværet med at trække bådene på land; de tænker derfor nu på at få bygget en havn eller et værn, hvor bådene kunne ligge i læ med alt slags vejr, og efter at lånet er blevet udbetalt, indsender samtlige fiskere med påtegning af Gilleleje sogneforstanderskab en ansøgning^{a)} i marts måned 1867 til indenrigsministeriet, hvori de bl. a. anmoder om, »at de lokale Forhold maatte blive undersøgte af en sagkyndig Mand, for hvem de kunde forelægge den af dem efter den

indvundne Erfaring affattede Plan til Udførelsen af et saadant Arbeide.«

Ministeriet lader ansøgningen gå videre til vandbygningsinspektør Carlsen med anmodning om at foretage den nævnte undersøgelse i løbet af den forestående sommer samt konferere med fiskerne om planen til arbejdets udførelse.

Ved den derpå følgende undersøgelse skitseres et forslag, ifølge hvilket havnemolerne skulle gå udenfor en 3-400 alen fra land beliggende sandgrund, hvor der kun er 4-5 fod vand; disse moler vil derved få en betydelig længde, og da de tillige må gives en sådan styrke og konstruktion, at de kan modstå søernes kraft og pæleormenes angreb, vil det være forbundet med så store omkostninger at opføre havnen, at det ikke kan forventes at få den bygget.

Ligeledes finder man, at selv om man indskrænkede sig til opførelsen af en enkelt mole, ville denne af samme årsager også blive meget kostbar og kun afgive beskyttelse for bådene ved vestlige og nordlige, men ikke ved østlige vinde eller omvendt, ligesom det også må befrygtes, at den ved tilsanding let vil blive utilgængelig for bådene eller medføre stadige opmudringsudgifter.

Vandbygningsvæsenet foreslår derfor, at der på den omtalte 3-400 alen fra land beliggende sandgrund anlægges en bølgebryder, hvorved der imellem denne og land vil blive dannet en red med 6-10 fods vanddybde; den vil ikke yde de fordele, som en havn har, men bådene vil dog altid kunne finde beskyttelse selv i det hårdeste vejr. Bølgebryderen skulle opføres efter en bøjjet linie, der vender konkaviteten mod land, og gives en udstrækning af 500 alen i vandlinien; herved skulle det antal både, som samtidig er i brug, kunne ligge for anker på reden, og tillige vil den ved pålandsvind fremkalde så megen ro ved landingsbroen, at denne i de fleste tilfælde vil kunne benyttes

til losning og ladning; ganske vist finder man, at landingsbroen ikke er hensigtsmæssig bygget, og dens indfatninger med stenbroen på flere steder stærkt angrebet og til dels fortæret af pæleorm, men man formener alligevel, at såfremt tilsandingen ved pælebroen ikke bliver større end i de sidst forløbne år, vil den endnu i en årrække kunne være til megen nytte.

Bølgebryderen påtænkes opført af store søsten med en højde af 6 fod over dagligt vande og en bredde i kronen af 8 fod og bygget med hældende sider og ender til den side, som vender ud mod søen, og til de to ender, som afrundes, må kun anvendes sten, der har en størrelse af 10 kubikfod og derover. Stenene sættes over vandoverfladen med den største dimension indad i bølgebryderen, og mellemrummene skal udfyldes behørigt med stenkiler. I sideskråningerne nedrammes i vandgangen 9 tomme tykke støttepæle 10-17 fod lange af bøgestammer med en indbyrdes afstand af $1\frac{5}{8}$ fod fra midte til midte.

Til anlægget af bølgebryderen beregnes at ville medgå 1880 kubikfavne store søsten og 1270 stk. bøgepæle, og bekostningen af denne, når fiskerne tilfører stenene til en pris af 6 rdl. pr. kubikfavn og iøvrigt udfører arbejdet, vil beløbe sig til 19.200 rigsdaler.

Efter at projektet er udarbejdet, får fiskerne dette sendt til gennemsyn; men de mener ikke, udførelsen af dette vil blive til nogen virkelig nytte og at det vil blive alt for bekosteligt for dem.

I maj 1870 gentager fiskerne deres ansøgning til indenrigsministeriet; samtidig indsender de en tegning, der giver forslag til bygning af den nordre arm i havnen, men herom skal fortælles en anden gang.

NOTER:

¹⁾ Bilag til min. f. off. arb. j.n. 1901 no. 1134 c.

²⁾ Frb. amt. journalsag no. 3620 år 1837.

³⁾ Bilag til kanal- og havne-j.n. 1886 no. 1480.

Christine Nielsen f. Thomsen:

Fra Blistrup præstegård¹⁾

Man har bedt mig skrive nogle erindringer fra mit hjem, den ca. 300-årige præstegård i Blistrup, og om mine forældre, sognepræst Peder Thomsen og hustru Christine Andrea, f. Brynildsen.

Fader var født i Hvilsted, Århus stift, 15.12.1845 som søn af parcellist Thomas Pedersen og Mariane Nielsdatter. Efter at have gået i landsbyskole og siden på Grundtvigs højskole lykkedes det ham formedelst stipendier at komme på gymnasium. Mens han læste til præst, virkede han som lærer ved Gregersens skole. 1875 tog han teologisk embedseksamen. Som student giftede han sig; hans hustru var fra Bergen, datter af skræddermester John Brynildsen, og søster til docent John B., udgiver af en engelsk-dansk-norsk ordbog. Hun og hendes norske slægt var musikalske; Ole Bull og operasangerinde Olefine Moe hørte til familien.

Fader udnævntes 29.1.1876 til personel kapellan hos sognepræst C. S. Nygaard i Blistrup, der p. gr. a. halssygdom ikke kunde tale. Et halvt år efter flyttede mor og jeg op til fader; dengang fandtes Græstedbanen ikke; vi blev afhentede i Hillerød af grd. Niels Pedersen i Koldsbæk.

Fader havde lejet et lille hyggeligt lerklinet hus til kapellanbolig hos grd. Rasmus Hansen i Højelt.

Fader faldt p. gr. a. sit friske humør hurtigt til i befolkningen, også fordi han selv var fra landet og af småkårsfamilie. Min moder, der var køn og frejdig, gæstfri og godgørende, var ham til stor hjælp og fulgte ham f. eks. til hjemmealtergang hos syge og gamle og sang salmerne for dem.

Efter tidens skik kom folk med gaver til præst og lærer ved højtiderne, og mange var de sigtekager, d. v. s. hjemmebakte sigtebrød, skåle med smør og slagtemad, ænder og gæs, der bragtes til os; en jul havde moder 11 sigtebrød, som det ikke var let at spise sig igennem for to voksne, en lille pige og en 14-årig tjenestepige.

Alle i sognet bagte selv deres brød, støbte lys og præse, bryggede øl, lavede ost og kærnedede smør.

Når fader gik om i sognet på besøg, tog han mig ved hånden, fortalte mig bibelhistorie og hørte mig deri, og hjemme læste han, der var en dygtig lærer, bl. a. fransk med mig.

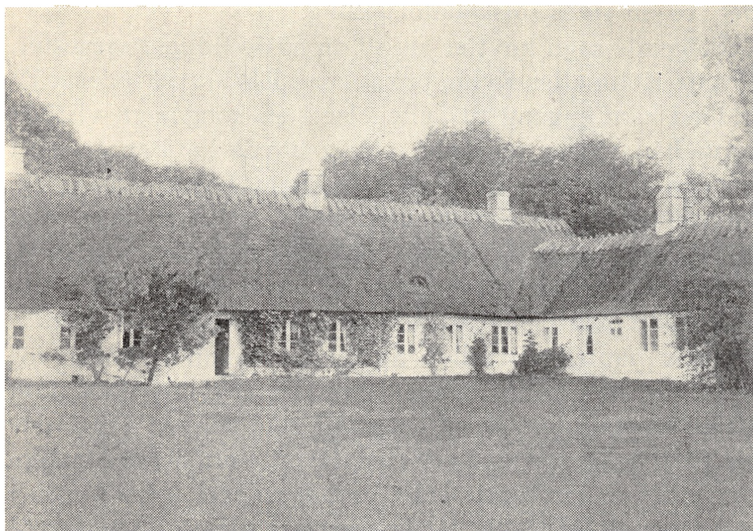
Senere måtte jeg dog have en lærerinde; det blev den dygtige frk. Karoline Bang, søster til den kendte viceskole-direktør Bang i København.

Pastor Nygaard måtte p. gr. a. sygdom tage sin afsked 1880 og flyttede til Valby ved København; han døde snart efter, men hans hustru først o. 1893.

Fader, der følte sig for ung til at vente at få det store præsteembede, tænkte at søge andetsteds hen; men befolkningen satte sig i bevægelse til fordel for ham, og efter at have fået alles underskrift på en adresse rejste tre mænd: grd. Niels Nielsen, Hesselbjerg, Niels Pedersen, Koldsbæk, og Jacob Svendsen, Smidstrup, til København og fik audiens hos Christian IX, der tog venligt imod dem; Niels Pedersen, der var ordfører, fordi han var godt skåret for tungebånd, blev imidlertid så bevæget ved at stå over for sin konge, at han tabte mælet, og den mest stilfærdige af dem, N. Nielsen, måtte forklare grunden til deres besøg. Kongen lovede at gøre, hvad han kunde, men henviste dem iøvrigt til kirkeministeren, Scavenius. Kongen underholdt sig lidt med dem og adspurgte dem om deres landbrug. Det blev den største oplevelse i deres liv.

Fader fik embedet og blev indsat 10.3.1881. I pekuniær henseende blev faders forhold dog ikke bedre p. gr. a.

pensionen til formanden, der dog som sagt døde kort efter; men der var så enkepensionen, 800 kr. årlig, og så var der præstegårdens indløsningssum; dertil kom reparationer af den store præstegård, der indvendig som udvendig var i dårlig stand.

Blistrup præstegård, foto vistnok 1896.

Men derefter holdtes den godt vedlige, og idyllisk var den. På taget var en stor storkerede; hvert år ofrede storkene en unge eller et ubefrugtet æg, som de smed ned på gårdspladsen; de ankom regelmæssigt 17. april; men en dag flyttede de og begyndte at bygge på kirkens skorsten, og da man ikke var holdt op at fyre, kunde man se storken stå der midt i røgen. Det var lækatte på præstegårdens loft, der havde fordrevet dem.

Gårdspladsen tillige med det areal, den 4-længede gård optog, regnedes for ca. 1 td. land. Pladsen, der var besået

med græs, sloges med le, og når storkeungerne balancerede på høbunkerne eller de gamle hentede en pind fra kvasstakkene til reden, var det et billede på den rene idyl; og kunstmaleren K. Holsø måtte udelade storkeungerne af det billede, han var i færd med, for at det ikke skulde blive så idyllisk, at kritikkerne ikke vilde tro på det, men regne det for en slags solstrålefortælling.

Følgende sagn knytter sig til en af de tidligere præster, Frantz Kühn eller Kyhn, præst her 1688-1721. Frederik IV indbød ham engang til deltagelse i en kongejagt, vistnok fordi han vidste, at Kyhn aldrig havde haft et gevær i hånden, — og vilde drive gæk med ham. Kyhn undslog sig, men kongen truede ham med unåde, hvis han ikke skød noget, men lagde til, at han måtte beholde det, han skød. Kyhn gik grublende hjem, men fik så en ide. Den fastsatte dag mødte han jagtselskabet med en gammel rusten bøsse og blev naturligvis udlet. Så spredtes man i skoven for senere at samles hos kongen med det nedlagte vildt; kun Kyhn havde intet. Og en hofmand, som kongen havde udset til at holde øje med præsten, fortalte om dennes underlige adfærd: han havde ladet vildtet passere uskadt, men i stedet skudt på nogle af de største egetræer. Kongen så forbavset på præsten, der imidlertid erindrede ham om hans løfte, at præsten måtte beholde, hvad han skød; og nu havde han en faldefærdig præstegård og havde ikke råd til at købe det dyre tømmer.

Kongen morede sig naturligvis og gav ordre til at fælde træerne til præsten.

Samme Kyhn levede imidlertid et slet liv og skal have dræbt sine to børn og sig selv. Og efter eget ønske begra-vedes han uden for den senere tilmurede nordre indgang; for sine synders skyld vilde han hvile, hvor folk kunde træde på ham. Hans kones utroskab skal have været grunden til hans fortvivlede gerning. Hendes onde samvittighed lader hende ikke i fred i graven, og hun færdes, siges

det, ved midnatstid som »den hvide dame« i den gamle præstegård.

Endvidere vides, at Kyhn p. gr. a. tidernes ugunst ved vakance søgte at knytte degneembedet til præstekaldet for at forbedre sin økonomi. Da han var litterat, kunde han sende ansøgningen til Frederik IV på vers:

Stormægtigste monark af Nordens liv og ære!
Det synes underlig, at præsten degn vil være.
Men verden er forkert, som Gud og hvermand ser;
lad præsten blive degn, så tigger han ej mer!

Han blev dog ikke bønhørt. Men nu var der på samme tid en pastor Muus, som søgte Ribe bispestol og fik den. Så gentog Kyhn sin ansøgning:

Muus fik et levebrød. Jeg beder om en krumme
fra danerkongens bord. — Oh lå den i min lomme!
Går det sådan med en Muus, gid jeg da var een.
Ja heller Muus end kat — kom lykke, vær ej sen!

I pastor Nygaards tid udvidedes præstegårdshaven, så den optog ca. 2 tdr. land. Der var i min barndom store græsplæner med blomsterbede, smålunde af avnbøg, ahorn, lind, fyr og ask, hvorimellem labyrintiske gange, lige til at lege »gående enkemand« i. Der var en mængde frugttræer. Et år havde vi 33 tdr. frugt på loftet; intet blev solgt, alt blev givet væk; men det var et stort arbejde med at plukke, slæbe frugten op ad en stige, lægge den i halm, dække af og på efter temperaturen, slæbe den ned igen og dele den ud i kasser og kurve til sognets folk og københavnske venner.

Blandt roserne skal nævnes en gammeldags lyserød majrose, plantet af pastor Nygaard; den stod endnu velplejet, da vi forlod præstegården, og har da været over 60 år. Vor

stolthed var en kristtorn, der var ca. 5 meter høj og mange meter i omkreds fornedet.

I haven og især ved byens gadekær voksede bjørneklo (heracleum), men ikke andre steder i sognet. Den så helt tropisk ud, men havde en skarp ubehagelig lugt. Engang sneg nogle skolebørn sig til at snitte nogle stængler af for at skære dem til fløjter; men de fik udslæt ved munden deraf, så de kom der ikke oftere.

Mine forældre var naturligvis glade, da vi efter pastor Nygaards afsked flyttede ind i præstegården; men jeg græd voldsomt ved at forlade vor lille gamle kapellanbolig i Højelt, bærende buret med vor lille stillids og kurven med vor grå mis og efterladende mine legeskammerater. Men jeg faldt snart til.

Moder var en elsket husmoder; hun havde 2 piger; de blev gerne, til de var giftefærdige.

Min fader elskede befolkningen, han fremhævede sognet som et foregangssogn, hvor der var brugsforening og andelsmejeri førend i nabosognene.

Ludshøjgård, der havde 3 gårdes avling og til sidst præstegårdens ca. 32 tdr. land i forpagtning, benyttede i gammel tid 40 mand om høsten, men kunde, da maskinerne kom til, nøjes med 12 mand.

Sognet var velhavende; der var få fattige; jeg husker således, at de 4 små lejligheder i fattighuset i Hesselbjerg en tid var lejet ud, da der ingen trængende fattige fandtes.

De unge tog på højskoler, mest Askov, og landbrugs-skoler; nogle unge piger lærte mejeribrug hos fru Nielsen på Øverupgård — det var hende, der leverede smør og ost til kongens husholdning.

Politisk var sognet venstreorienteret, kun 14, deriblandt præsten, som aldrig blandede sig i politik, var højremænd. Men kun på valgdagen blev der set skævt til ham af den grund. Men engang tændtes politikkens bål, nemlig da en ny lærer skulde kaldes. Sognerådsformanden svarede en

ansøger, der havde 1. karakter i alle fag: Det kommer ikke så meget an på karakteren som på, at De har den rette mening. Det havde den arme mand ikke, og man sendte så en deputation til et kendt venstreblad, om man kendte og kunde anbefale en renlivet venstremand; det

Sognepræst Thomsen,
Blistrup, foto. 1896.

Fru pastor Thomsen,
Blistrup, foto 1896.

kunde man, og så fik vi en ualmindelig dygtig lærer; ganske vist havde han kun 2. karakter. Hans første ord, da han ankom og hørte, at præsten ikke hørte til partiet, skal have været: »Hans stilling skal jeg snart få ødelagt,« hvad dog aldrig skete.

Julen var en herlig tid i præstegården. Omkring 15. dec. rejste mine forældre til København for at gøre indkøb af varer, vi ikke kunde få i sognets butikker. Efter hjemkomsten søgte min fader at smugle de mange pakker ind fra vognen. Og vi var spændte, når kasserne blev slået op; selv hunden dansede rundt, gøede og var til at falde over alle steder. Så kom den store dag, da karlen sendtes til Valby hegn efter juletræ. Lille-juleaftensdag gik fader

ned i brugsforeningen og afleverede en liste over sognets gamle enker, som uddeleren skulde sende følgende: 1 pund kaffe, 1 pund te, 1 pund chokolade, 1 pund ris, 2 pund stødt melis, 2 pund hugget do., og med besked om, at de i præstegården kunde hente 1 brød og 1 hvidkålshoved. Samtidig sendtes karlen og pigerne og jeg rundt til huse, hvor der var børn, med kurve med æbler.

Min fader lod kirken pynte med granguirlander og med lysestager i stolestaderne.²⁾

Juleaftensgudstjenesten kl. 5 var meget højtidelig. Alle fra præstegården var i kirke undtagen julegåsen, der sydede i stegeovnen. Efter hjemkomsten tændtes alle lys, og der rodedes op i kakkellovnene. Alle samledes om det store runde bord, folkene lidt forlegne og højtidelige. Efter faders bordbøn indtoges julemåltidet, risengrød og gåsesteg, med hvad dertil hører. Efter måltidet fik lænkehunden og de to russerheste deres ekstrasfoder, mens der vaskedes op. Og så samledes vi om juletræet, som moder havde tændt. Vi sad om det og sang »Lovet være du, Jesus Krist!« Så delte fader gaverne ud, som han hentede i studereværelset ved siden af. Han, der elskede at give, kom hver gang ind og sagde skælmsk: »Se, her fandt jeg såmænd en lille genstand — —.« Karlen, pigerne og gæsterne (vi havde ofte gæster) fik altid først, i reglen kjole-tøj, pynteting, undertøj o. s. v. og for gæsternes vedkommende smykker eller bøger. Moder og jeg gav gerne håndarbejde til hver enkelt, hvilket havde kostet et stort arbejde. Når julelysene var nedbrændt, spiste vi nødder, figner o. s. v., spillede julespil og fik til sidst kaffe med æbleskiver og småkager til.

Inden jul var grisen, gæs og ænder blevet slagtet og en masse kager bagt, hvad der blev hårdt brug for; thi der kom mange gæster af menigheden på besøg i juledagene. Selv var vi på besøg i skolerne og på Ludshøjgård. Og vi havde selv et par juleselskaber. Den ene familie var lærer

Graversgårds, mine forældres gode venner, der, så vidt jeg husker, bestod af 10 medlemmer. Der blev i reglen sendt vogn efter dem, og det var morsomt at se de små »bylter«, børnene, blive læsset af og pakket ud; de var lidt forfrosne, noget benovede, men meget spændt på, hvad der skulde ske. Juletræet blev så tændt, og store og små gik om træet og sang »Højt fra træets grønne top —« og derefter »Her komme, Jesus, dine små.« Så fik vi varm mad, senere kaffe og juleknas, og så blev de små »bylter« atter pakket ind; hver vidste, hvilket regnslag de skulde have på, ellers havde det ikke været let at hitte rede på det. En pudsigt episode husker jeg fra et af disse julebesøg: Idet en lille »bylt« blev sat fra vognen ned på jorden, faldt hun og skrabede næsen; hun græd meget og blev lagt på en sofa, hvor hun snart faldt i søvn og end ikke vågnede, da hun skulde hjem. Men den næste dag gik hun hele tiden og sagde: »Ih, hvor vi dog morede os oppe hos præsten i går!«

På konfirmationsdagen samledes konfirmanderne i præstegården og gik to og to over gårdspladsen og op til kirken, og efter den hellige handling gik processionen samme vej tilbage; konfirmanderne blev da i gadedøren modtaget med lykønskninger af mine forældre og blev anbragt ved det lange udtrukne spisebord og trakteredes med kaffe og kage. Så kom forældrene eller værger og pårørende — undertiden 4-6 for hvert barn. Og der serveredes i stuerne kaffe til dem med kringle og wienerbrød til.

Min fader konfirmerede mig, da jeg var 16 år; han kunde bedst lide, at man var så gammel, at man havde forståelse af konfirmationen. ³⁾

Årene gik, men så kom sorgerne til præstegården. Fader fik sukkersyge og forkalkning ved hjertet og blev træt på grund af den strenge diæt. Han mistede sit lyse humør, og sådan gik nogle år. Læge Krieger i Esbønderup vilde have ham til at tage sin afsked; men fader vilde se tiden

an. Men en morgen, den 19. oktober 1912, stod han som sædvanlig tidlig op, i godt humør, tog sin sædvanlige kolde afvaskning, og efter at have spist gik han efter sædvane ind i studereværelset og tænkte over sin søndagsprædiken. — Da hørte moder fra værelset ved siden af et enkelt klagesuk; fader havde rejst sig og stod, som om han havde villet gå ind til moder; hun greb hans hånd, og han så hende ind i øjnene med et forundret og alvorligt blik og sank så død om foran hende.

Fader var født i 1845; han og moder havde været gift i 42 år og, som sognets folk sagde, stedse været glade for hinanden som et par nygifte. Faders død var et voldsomt slag for moder; hun forvandt det aldrig.

Ved faders begravelse talte hans ven, sognepræst Haagen-Müller fra Vejby, og hans studiekammerat, provst Barfod fra Skævinge. Omkring 500 mennesker deltog i begravelsen. — Sognets folk deltog i rejsningen af mindestenen over ham på Blistrup kirkegård.⁴⁾

NOTER:

¹⁾ Forfatterinden Christine Andrea Mariane Nielsen, f. 25.3.1871, d. 13.5.1944, begravet i Blistrup.

²⁾ Forf. skildrer kirkens inventar, bl. a. prædikestolen. (Denne er iflg. Trap i højrenæssance og vistnok udført af helsingørsnedkeren Mogens Hendrichson og opsat af præsten Sone Hanssen 1597. På stolen fandtes ved restaurationen 1930 malet Fr. Urnes og Karen Arenfeldts våben og monogrammer samt årstallet 1640). Forf. siger, at stolen omend mindre er magen til prædikestolen i Tyskekirken i Bergen.

I P. C. Gardes præstefortegnelse for Blistrup kendes ingen Sone Hanssen; prædikestolen har derfor muligvis været lavet til en anden kirke og er siden havnet i Blistrup. For det kan vel ikke tænkes, at den er skænket dertil af en anden præst. — (H. C. T.).

Under kirkens gulv findes gravkamre, der nu er tilmurede. Her hviler iflg. forf. præsterne A. H. Snedsted (d. 1763) og J. Holst (d. 1793); de ligger henholdsvis under sakristiet og foran alteret. En gammel kone fortalte, at da hun som ung tjente i præstegår-

den, blev hun nytårsnat sendt ned i graven under sakristiet for at lægge rent linned i kisten; et legat var stiftet til det formål! Men i embedsbogen stod intet herom.

3) Forf. fortæller derefter lidt om sig selv. Hun blev 1893 forlovet med en ung lærer C. Ad. Nielsen (f. 12.1.1867 i Boserup, Esbønderup sogn); han var vikar i Blistrup efter lærer Høegs død ca. 1888. — De blev gift 1895 og var lærerfolk i Gurre i 3 år, indtil Nielsen blev lærer i den nyoprettede Espergærde skole, hvor han døde 5.5.1937 og blev begravet i familiegravstedet i Blistrup.

4) Peder Thomsens enke flyttede til Hillerød, senere til Nyhuse og Helsingør. Hun boede sine 4 sidste år i Espergærde, hvor hun døde 18.5.1933, 85 år gammel.

Peter Linde: Votivgaver

Helene Grav ved Tisvilde blev arkæologisk undersøgt 1923. Chr. Axel Jensen lagde søgegrøfter langs jorddækkede kampestensfundamenter og fik konstateret et forlængst nedbrudt katolsk valfartskapel. En af sokkelstenene har stadig raget op i terrænet og var hidtil fejlagtig blevet tydet som rest af et oldtidsarrangement. I den opgravede jord lå potteskår og muldne træstumper og som ganske særlige mærkværdigheder en del skærvestykker af søndrede stentavler med indhugget skrift. På et af stykkerne var endda en menneskefigur, langt fra noget kunstværk men karakteristisk trods sin kejtethed. Træstumperne har vel været rester af de nedstukne kors og pinde, som ses på gamle billeder. Stentavlerne tolker med troskyldige ord taknemmelighed mod et nådigt forsyn. De har engang været opstillet her, hvor andægtig hengivelse i foreskrevne ceremonier gjorde syge mennesker sunde. De er altså votivtavler.

Votivtavlerne fra det gamle valfartssted, Helene Grav, er foreløbig de eneste, der er dukket frem herhjemme i Danmark. I det katolske udland, ved hellige grotter og kilder, er slige votivtavler såre mangfoldige, og mængden forøges daglig. Det venlige forsyn udvirker jo stadig heldbringende mirakler i lighed med dem, der er sket i umådelig fjerne tider. Æskulap-helligdommenens ry beroede netop på votivtavlers overbevisende reklame. Pilgrimmene fik at se taksigelser og offergaver i tusindvis, og bortkastede sygerekvisitter dannede dynger på jorden og dekorationer på tempelvæggen. Det er godt kendt altsammen. Krykker, krykker, krykker, men ikke et eneste træben.

Det er virkelige votivtavler, de der blev fundet ved Helene Grav. De tanker og forestillinger, der engang har sat dem i værk og ladet dem opstille på mirakelstedet,

hører vist til menneskehedens fællesgods, slæbt med gennem alle svundne tider på alle jordens steder. Man kan møde de bestandige ideer i historiske bøger og i histori-

Skærver af Votivtavler fra Helene Grav. Nu i Nationalmuseet.

ske samlinger, og man kunde jo nu stille nogle udvalgte eksempler i række. Den opfattelse, at guderne eller et forsyn ved at få løfte om en gave straks vilde blive velvilligt stemt over for en bedende i en kritisk situation, og for ikke at gå glip af gaven bevilge det ønskede og om fornødent sætte mirakelkræfter i gang, den opfattelse er vist såre almindelig, og den har fået udtryk i votivgaver og votivtavler. Så er der også votivgaver af en ædlere kvalitet, det er dem, der ikke er leveret ifølge kontrakt med himmelske magter, men som blot udtrykker hjertets taknemme-

lighed, glæde og tilfredshed uden forbehold, og den slags votivgaver er der vist også en del af.

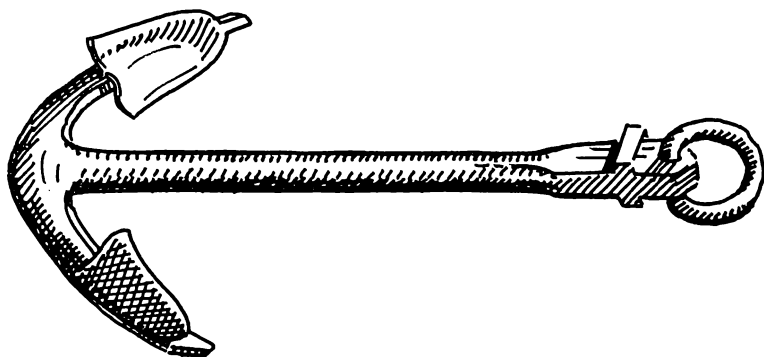
Fredsfesten i Roskilde Kongsgård 9. august 1157 endte jo meget tragisk. Kong Knud blev dræbt ved sværdhug.

Skærver af Votivtavler fra Helene Grav. Nu i Nationalmuseet.

Kong Valdemar fik dybe sår i låret, men undslap og frelste livet. Den svigefulde kong Svend indhentedes en tid efter og blev slået ihjel på Gratehede syd for Viborg. Kong Valdemar følte taknemmelighed mod forsynet, der havde reddet ham fra døden. Han viste det ved at skrive et gavebrev. I brevet siger kongen, at han i erindring om Guds godhed, der ikke svigtede, men kom til hjælp, da den tro-

løse med draget sværd vilde dræbe den ubevæbnede, nu ifølge sit løfte skænker en by af sit arvegods, som kaldes Withscuele, til Cistercienserordenen, for at den dér kunde oprette et mægtigt abbedi. I vore dage er Vitskøl klostets ruiner draget frem og vidner stadig om den kongelige votivgaves storhed. Kongens taknemmelighed mod det frel-

Ankeret paa Rosenborg.

sende forsyn fik tillige udtryk i de gaver, han skænkede Esbern og Absalon, nemlig Kalundborg og Havn med tilliggende. Således begynder historien om Danmarks riges hovedstad.

Petrus Palladius taler i sin visitatsprædiken om voksbørn og krykker, som man havde hængt op ved billeder, man havde gjort søgning til. Det er tydelig nok votivgaver, det drejer sig om. Krykkerne er foræret til kirken som bevis på overstået lamhed. Voksbørnene kan have været anråbelser fra barnløse forældre, bønner for syge børn eller tak for helbredelse af syge børn. Man møder jo stadig slige ting i de rigtig fromme egne af verden. Nu er det tyndt sølvblik, der bruges til afbildninger af alle slags legemsdele og hele menneskekroppe, de kan skinne og

funkle i altrenes kertesvær og glæder naturligvis den gode helgen, der får sit paulun så overmåde dejlig pyntet.

Votivgaver kan antage allehånde former og skikkelser og størrelser. Måske er det kun et sagn, der går om Højerup kirke, at den er bygget af en skipper, som i havsnød havde lovet Gud en kirke til gengæld for at komme frelst i havn. Dersom ikke netop Højerup kirke er en votivgave, er der nok en og anden eller flere af Danmarks

Votivmedaille. Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

kirker, som er bygget ifølge et fromt kontraktforhold mellem timelighed og evighed.

Malmøborgeren Claus Denne var i kong Hans' dage blevet kastet i fængsel, og i sin fortvivlelse aflagde han et løfte om at ville bygge et hospital for fattigfolk, dersom han nogensinde slap fri. Da han omsider var sluppet ud af fangenskab, byggede han hospitalet med kapel og gæstehus viet til den hellige Anna ude i Nyboder. Senere overtog Claus Denne Sanct Gertruds Hospital, hvis murerer fornylig dukkede frem, da man gravede grund til Biblioteksgården på Kultorvet i København.

I Rosenborg-samlingen opbevares et lille varp-anker, som i oktober 1677 har frelst det 52 kanoners linieskib Fredericus Tertius og dermed kongen, Christian V, som var ombord. Det var under sejlads ved Bornholm, at en

stærk storm opstod og truede skibet, der lod sine store ankre sætte, men mistede dem. Det lille anker fik tag i havbunden, og så gik alt godt. I Guds tempel burde det ophænges som et evigt taksigelsesminde, sagde man dengang, men ankeret er kommet på kunstkammeret, hvor det indtil 1824 var udstillet på båret af de mystiske kræfter i en magnet, så flyttedes det til Rosenborg, stadig forsynet med Thomas Kingos kendte vers:

Votivmedaille. Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

Gud holdt paa mig, og Jeg holdt paa Christian dend Femte
 Der en fortuiled Storm i Øster-Søe ham klemte!
 Too Rigers Liv og Død paa too Jern-Hager laa!
 Jeg derfor ævig her skal til et Minde staa.

Det lille anker tør altså godt betragtes som en votivgave, der på kongens vegne kan sige tak for frelsen fra søforlis.

Slottet Fredensborg i Nordsjælland kunde man jo også gerne regne for en votivgave. Det udtrykker jo dog taknemmelighed over, at Den store nordiske Krig fik ende i 1720.

I Den kgl. Mønt og Medaillesamling opbevares to medailler, som man kan kalde votivmedailler. De er begge

præget i anledning af, at kong Frederik den Sjette efter en livsfarlig sygdom atter sund og rask kom tilbage til København 3. august 1833. Den mindste af medaillerne bærer kongens portræt og indskriften: FREDERIK DEN SIETE — FOLKETS FADER desuden et symbolsk billede af en kvinde med murkrone i færd med at tømme offerskålen over en alterild ved foden af en figur på en høj sokkel. Billedet betyder Staden København bringende sundhedens

Antik romersk Votivtavle af Bronze. Nationalmuseet.

gudinde Hygea et takoffer. Medaillen blev præget ved sammenskud af 1700 københavnske borgere. Komiteen, der stod i spidsen for indsamlingen, biskop P. E. Müller, stadshauptmand Thorsen og billedhuggeren H. E. Freund, bad bagefter abonnenterne undskylde stavefejlen. Den anden noget større medaille har også portræt af kongen tillige med indskrifter. Den er foranstaltet præget af kongens svigerfader, landgreve Carl af Hessen. Samme fyrste residerede på Louisenlund i Holsten, hvor han eksperimenterede meget med kemi og metalblandinger og opfandt et stof, han kaldte Neuplatina, der benyttedes til medaillen.

Ja, det var nogle få eksempler på synlige, håndgribelige udtryk for menneskers glæde og taknemmelighed, når himmelske magter i kritiske øjeblikke havde grebet ind og sendt hjælp mod alkens fare og fortræd.

Nu tavlerne fra Helene Grav, de er i sin tid blevet til, for at de kunde stå som vidnesbyrd om vidunderlige mirakler. Men ingen har respekteret deres troskyldige taksigelser, i stedet for er de kommet ud for hård og ubarmhjertig medfart. Ingen skønsom efterslægt har hæget om dem, de er bare blevet slået i stykker, og stumperne af dem spredt vidt omkring. Først da vore dages museumsfolk fik fat i dem, er de kommet under omsorg. Nu er de museumsskatte, og nu har de den fine bestilling at åbenbare en og anden nyttig, undskyldende viden om menneskers stakkels uvidenhed.

Peter Linde,
Nationalmuseet.

Carl Petersen

Hvor bliver bådene af?

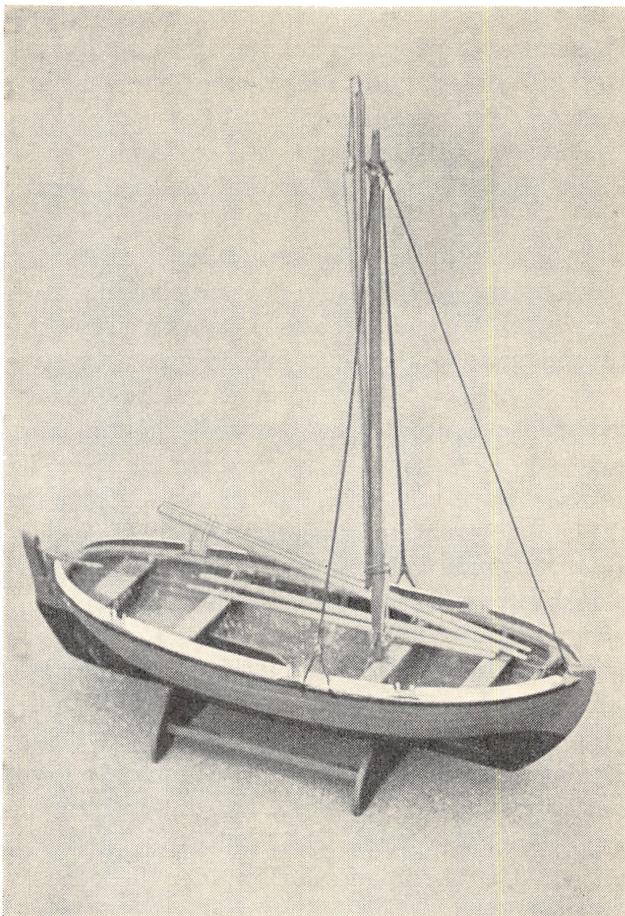
I over hundrede år har Gilleleje Bådebyggeri været i virksomhed. Ialt er her blevet bygget godt et par hundrede større og mindre både. Af dem er kun seks, syv stykker endnu hjemmehørende her, samtlige af nyere dato. Hvor er da alle de andre blevet af?

Det spørgsmål har sysselsat mig lige fra mine unge år; men i mange tilfælde har det været vanskeligt at få svar, for ikke at sige umuligt. Med lange mellemrum er det sket, at en af de gamle kendinge er kommet herind på tilfældigt besøg. En sjælden gang har jeg opdaget en af dem i en fremmed havn, hvor jeg kom for at sætte motor i en båd. Forskellige skippere har også nu og da kunnet give oplysninger om en båds skæbne. Mange forsvundne både syntes det dog næsten håbløst at få noget at vide om. Men da jeg under krigen begyndte at bygge bådmodeller til museet, fandt jeg på at henvende mig til registreringskontoret i Helsingør for om muligt at få øget min viden. Det viste sig også, at der var meget materiale at udnytte. Men da de både, der var flyttet til andre egne af landet, ikke længere fandtes i fortegnelserne under Helsingør tolddistrikt, måtte jeg senere også henvende mig til Rigsarkivet, hvor det efter flere forsøg lykkedes mig at få fundet de hengemte hovedskibsjournaler for hele landet, omfattende tiden fra 1867 til 1894. Dem har jeg efterhånden gennemgået alle sammen, med afskrivning af, hvad der særlig havde min interesse, naturligvis først og fremmest alt om både, der var bygget på Gilleleje eller havde været hjemmehørende her, men også både fra det øvrige Nordsjælland. I årenes løb er det blevet til en samling forholdsvis fyldige oplysninger om op imod tusinde både, hovedsagelig fiskerbåde.

Hovedparten af dette stof vil umiddelbart virke noget tørt på udenforstående; men måske kan det alligevel have sin interesse for såkaldte almindelige læsere at se nogle få prøver på dette arkivmateriale til belysning af nogle få Gillelejebådes historie, udfyldt med småtræk, der knytter sig til dem eller til de mænd, der sejlede med dem.

Bådebygger Ferdinand Carlsen (f. 1828, d. 1915) var en flittig kirkegænger, og ligesom det var almindeligt at høre ham sige efter en gudstjeneste: »Det var fanden tordne mig en god prædiken!« sådan havde han også en anden meget brugt vending: »Det er fanden tordne mig Ee-ma!« Dermed mente han »Emma«, en af de første både, han havde bygget. Den var hans stolthed, og han tålte ikke, at der blev sagt noget ufordelagtigt om den — hvad der heller ikke var nogen rimelig grund til. Om denne båd kan jeg bringe følgende oplysninger efter registreringsjournalerne (med mine egne bemærkninger sat i parentes):

»Emma«, aaben Baad, Gilleleje, Kyst Politi Distrikt Nr. 333, bygget i Gilleleje af Baadebyggerne Ferdinand Carlsen og Jens Bendtsen 1852. Maalebrev 1868: 4,66 Tons. Kendingsmaal: Lgd. 28,6 Fod, Brd. 9,0 Fod, Dbd. 3,0 Fod. Ifølge Declaration af 5. Februar 1870 tilhørende Ferdinand Carlsen, Baadebygger og Fisker, og Anders Hansen, Skomager i Gilleleje, hver med $\frac{1}{2}$ Part. Ombygget til Dæksbaad Aar 1881 af Ferdinand Carlsen (der ligeledes nævnes som Fører af Baaden, med Udygtighedspas fra Sessionen i Frederiksborg dat. Februar 1958). Ifølge Skøde dat. 24. Marts 1908 tilhørende Christian Frederiksen og Niels Peter Christiansen, begge Fiskere af Gilleleje, med hver $\frac{1}{2}$ Part. Ombygget til Fiskekvase. Indsat en 4 H.K. Petroleumsmotor fra Fabrikken »Rap« i Aalborg. Benyttes til Fiskeri med Snurrevod. (Båden var oprindelig brugt til fiskeri med rødspætte-, makrel- og sildegarn i Kattegat). (I 1912 fik den på Lynæs påbygget 2 gange krael; samti-

Aaben Baad »Emma« af Gilleleje

dig blev der indsat en ny motor på 6 h.k. fra Nielsens motorfabrik i Hundested). Iflg. Skøde dat. Gilleleje den 29 Oktober 1913 sælger Chr. Frederiksen sin $\frac{1}{2}$ Part til Med-ejeren, N. P. Christiansen (der således er eneejer). Iflg. Skøde dat. Gilleleje den 20. Februar 1919 solgt til Jens Jensen, Fisker, Høve. Iflg. Skøde dat. Høve d. 14/9 1920

tilhørende Johs. Peter Laurits Johansen, Kalundborg. Iflg. Skøde dat. 1/2 1924 tilhørende James Esra Barani Petersen, Fiskeeksportør, Fredericia. Iflg. Kvittering dat. Fredericia d. 18/9 1926 tilhørende Niels Dines Sørensen, Fisker, Sejerø. (Efter sigende sank den senere i Sejerø havn og blev derefter ophugget).

Efter at den ene af vore bådebyggere, Jens Bendtsen, var flyttet til Humlebæk, kom Ferdinand Carlsen i samarbejde med David Andersen (se Fra det gamle Gilleleje 1947, side 79). Mellem denne David Andersens efterladte papirer på museet findes følgende dokument:

Vi undertegnede tilstaar herved for Regning af Fiskerne Niels Svendsen og Anders Svendsen af Gilleleje, til fælles Ejendom haver bygget en Fiskebaad som Quase, der er givet Navnet »Kattegat«, og hvis Hjemsted er Gilleleje.

David Andersen, Baadebygger.

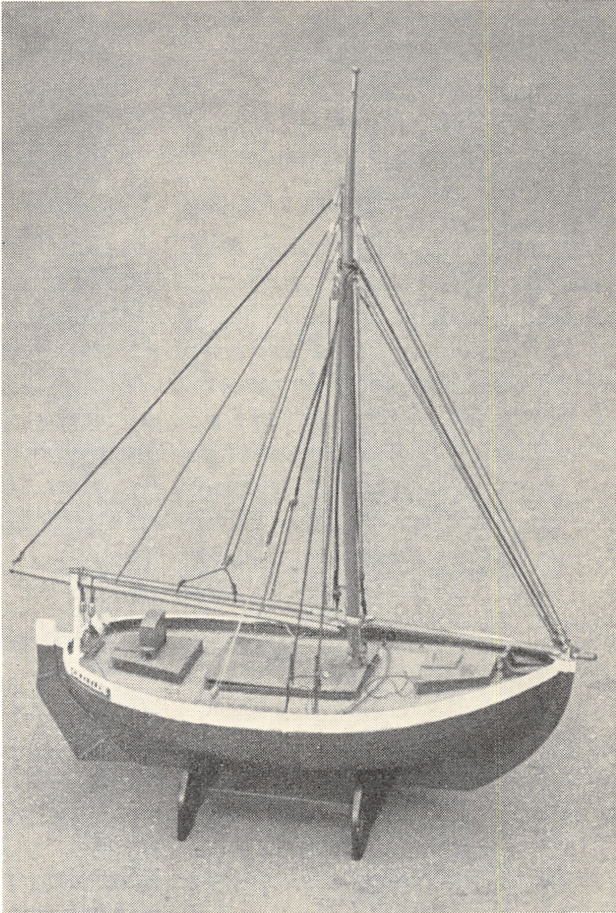
Ferdinand Carlsen, Baadebygger.

Om denne båd har jeg på Rigsarkivet fundet følgende i Reg. Protokol Nr. 870:

»Kattegat«, Quase, Gilleleje. 1 Dæk, 1 Mast, Spidsgattet, Klinkbygget, af Eg. Målebrev dat. 6. Juli 1881: 8,96 Brutto Tons. Kendingsmål: Lgd. 27,9 Fod, Brd. 11,6 Fod, Dbd. 4,7 Fod. Bygget i Gilleleje 1881 af David Andersen og Ferdinand Carlsen. Bilbrev findes ikke. —

Den sidste bemærkning skal forstås sådan, at der ikke fandtes bilbrev i båden; for ovenanførte dokument er egentlig et bilbrev; det beroede altså blot hos bådebyggerne.

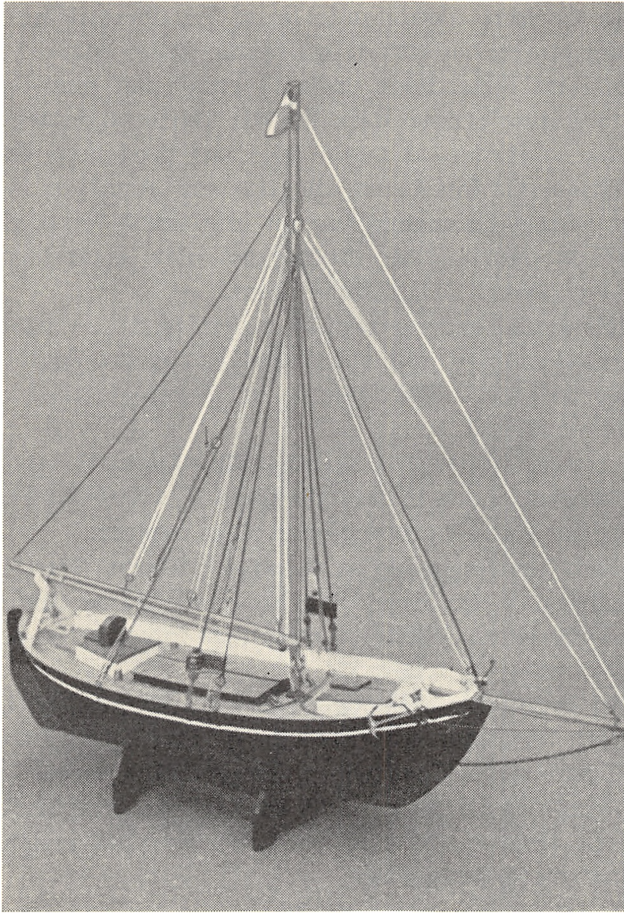
»Kattegat« solgtes i 1899 til fiskehandler C. Marcussen, Aarhus. 1916 overgik den sammesteds til fiskehandler Emil Charles Andersen og pens. lods Sigurdur Sveinsson. Men allerede året efter solgte de den til A/S Jysk Havfiskeri, Aarhus — formodentlig med god fortjeneste. Det var jo i fiskeriets gyldne år under den første verdenskrig, da man-

Kvasen »Kattegat« af Gilleleje

ge velhavere var ude efter at sætte deres penge i fiskerbåde. Hvad der senere er blevet af »Kattegat«, har jeg endnu ikke kunnet få opsporet.

Den 11. november 1887 gik »tudedrengen« omkring i Gillelejes gader med byhornet og meddelte, at alle mand

Fiskekvasen »Niels Juel« af Gilleleje

skulle samles ved havnen til søsætning af en ny båd, det største skib, der hidtil var bygget på Gilleleje og som nu skulle være Gillelejes flagskib. Det var kvasen »Niels Juel«. Søsætningen foregik vest for broen, som man sagde — omtrent hvor røgeriet nu ligger. Der blev råbt og hevet i gien, den femskårne talje. Råberen var som sædvanlig

Anders Carlsen, Ferdinands bror. Til opmuntring vankede der punch, bayersk øl og brændevin fra anker. Festen varede i tre dage. Både unge og gamle var med og fik, hvad de kunne drikke. Råberen, der aldrig sagde nej til et glas, fik så meget, at vejen ikke var bred nok, da han skulle hjem. Og fhv. fisker Chr. Nielsen, Havnevej, fortæller, at han, der dengang var en lille dreng, også gik og smagte på punchen og efterhånden blev så omtåget, at han havde svært ved at finde hjem.

»Niels Juel«, der var på 15,3 brutto tons, skulle bruges til garnfiskeri med jolle i Kattegat, særlig ved Anholt. Da der senere blev indført numre for fiskefartøjer, fik den nummeret H. 137.

På museet findes den skibsbygningskontrakt, der blev underskrevet, inden man lagde kølen til »Niels Juel«. Den anføres her som en prøve på den slags papirer:

Mellem Undertegnede cand. polit. Theodor Wassard af Kjøbenhavn og Ferdinand Karlsen samt David Andersen, Baadebyggere af Gilleleje, er oprettet følgende Skibsbygningskontrakt:

1) Vi ovennævnte Baadebyggere F. Karlsen og David Andersen forpligter os herved for en Sum 5,250 Kr. — er Fem Tusinde, To Hundrede og Halvtredsindstve Kroner — at bygge og udruste en cirka 16½ Tons drægtig Fiskekvasse til ovennævnte cand. polit. Wassard paa nedenstaaende nærmere Betingelser:

a) Fartøjet skal være:

langt mellem Stævnene	c. 37	Fod
bredt mellem Inderkant af Klædningen	c. 14	Fod
dybt fra Klædningen i Bunden til Dækkets Overkant	c. 5½	Fod

dog at Fartøjet i sejlklar Stand med Ballast og Redskaber inde ikke maa stikke over 5 Fod & 3 Tommer.

b) Fartøjet, der skal rigges med Bomsejl og forsynes med

Beslag, skal afleveres i sejlklar, fuldt udrustet Stand og med følgende inventariegjenstande af passende Størrelse og gode Materialer:

1 Storsejl, 1 Stagfok, 3 Klyvere, 1 Topsejl, 2 Ankere af henholdsvis 100 og 130 Pund Vægt, 60 Favne Kjæde heraf 30 Favne 9/16 Tomme tyk og 30 Favne et Nummer tykkere, samt et Ankerspil; Blokke med Jernbeslag, 2 Store og 1 mindre Hyttfad, 2 Jernpumper, 2 Sidelanterner, 2 Kaminer med Rør, 1 Kaffekjedel, 1 Gryde, 1 Baadshage, 2 Rorgafler samt 2 Stk. 20 Fods Aarer.

c) Til Fartøjet, der skal bygges på Klink med Undtagelse af de øverste Bordgange, som skal være Kravel, maa alene benyttes 1½" tykke marvskaarne Egebord.

d) Damdækket skal være 3" tykke Fyrreplanker. Det skal hvile på 4 faste Bjælker og forsynes med Knæer i Borde og ved Tragten. Damskotterne skulle være af Eg 3—3½" tykke.

e) Fartøjets Dæk skal være af Fyrreplanker 5" brede 1½" tykke og, hvor ikke Nødvendigheden fordrer kortere Maal, maa Længden ej være under 3½ Alen. Dækket skal indrettes med Storluge i Midten og Halvruf over For- og Agterrummet. I hvert af disse indrettes 2 Køjer, en Hylde eller et Skab.

f) Alt Smedearbejde med Undtagelse af Ankere, Kjæder og Spil skal være af galvaniseret Jern. Stangjern, Søm og Klinker skulle være haandsmedede af godt Jern og forsvarelig Tykkelse. Afstanden mellem Klinkerne maa ikke overstige 5 Tommer.

g) Alt Arbejde paa Fartøjet, der skal laves, Støtter og Lønning, skal udføres solidt og have et godt Udseende, og Skibet skal afleveres til forannævnte cand. polit. Wassard tæt og flydende paa Vandet i Havnen ved Gilleleje senest den 15. Oktober 1887.

2) Jeg cand. polit. Th. Wassard, forpligter mig herved til at betale foranførte Byggesum 5,250 Kr., således: 300 Kr.

er betalt kontant; naar Stævnene er rejste, betales 400 Kr.; naar Yderklædningen er oppe, betales paa Forlangende 1,500 Kr.; naar Dækket er lagt, 1,000 Kr., og Resten, 2,250 Kr. erlægges kontant, naar Fartøjet er modtaget i fuld udrigget, sejlklar Stand i Gilleleje Havn.

Anm.: Nærværende Kontrakt er ugyldig, naar Fartøjet er rigtig afleveret, modtaget og betalt! Den udstædes i 2 Eksemplarer, hvoraf F. Karlsen og D. Andersen beholder Originalen, Th. Wassard Dublikatet,

Gilleleje 20 April 1887.

TH. WASSARD. DAVID ANDERSEN.

FERDINAND CARLSEN.

Til vitterlighed:

Christian Christiansen. Christian Christensen.

Efter Reg. Journalens oplysninger er der udstedt bygningsattest dat. Gilleleje d. 12. november 1887, og båden angives da at tilhøre:

Th. Wassard, cand. polit., Gilleleje med 97/105 Part
Christian Christensen, Fisker, Gilleleje med 2/105 Part
Martin Nielsen, Fisker, Gilleleje med 2/105 Part
Christian Carlsen, Fisker, Gilleleje med 2/105 Part
Christian Frederiksen, Fisker, Gilleleje med 2/105 Part

Hvad der egentlig ligger til grund for dette underlige partsforhold, er ikke godt at vide. Det fremgår kun tydeligt, at de fire fiskere ikke kan have været storkapitalister, og allerede i 1892 overdrager de deres småparter til Wassard, der da bliver eneejer. Som fører af båden har han Christian Carlsen, der angives at have Sætteskipper Næringsbevis dat. Kronborg vestre Birk den 23. November 1887.

En købekontrakt dat. Odense den 25. oktober 1905 oplyser, at kvasen nu er solgt til fiskerne Svend M. Svendsen, Bækker T. Petersen, Martin Hansen, Laurits Andersen, Peter Petersen og Christian A. Carlsen, alle af Gilleleje,

hver med $\frac{1}{6}$ part. Men senere trak den ene mand sig ud af partnerskabet, hvilket ikke alene fremgår af et nyt skøde, men også af et papir, som jeg engang for mange år siden fandt, da jeg havde noget reparationsarbejde i båden, og som jeg fik lov at afskrive:

Overdragelsesbevis

for

$\frac{1}{6}$ Part, »En sjette Del«

i Fiskekvasen »Niels Juel«

drægtig efter Helsingørs Maalebrev af 1 April 1902 16,69 Tons Brutto, 9,70 Reg. Tons Netto.

Undertegnede Fisker Bækker Th. Petersen som Part-haver med $\frac{1}{6}$ i nævnte Fiskekvasen, sælger og overdrager herved denne min Andel til Partsejerne Laurits Andersen, Svend Martin Svendsen, Martin Hansen, Peter Petersen og Christian A. Carlsen, alle af Gilleleje.

Kjøbesummen er 300 Kr., Tre Hundrede Kroner, der udbetales kont. ved Overdragelsen, og skal herefter ovennævnte Parthavere være berettigede til at overtage min Andel og lade sig samme indregistrere, hvilket herved i Tvende Vitterligheds Vidners Nærværelse bekræftes med min egenhændige Underskrift.

Gilleleje den 3 November 1909

Bækker Thorvald Petersen

Til Vitterlighed

Christian Christiansen

Kock

Strandkontrollør

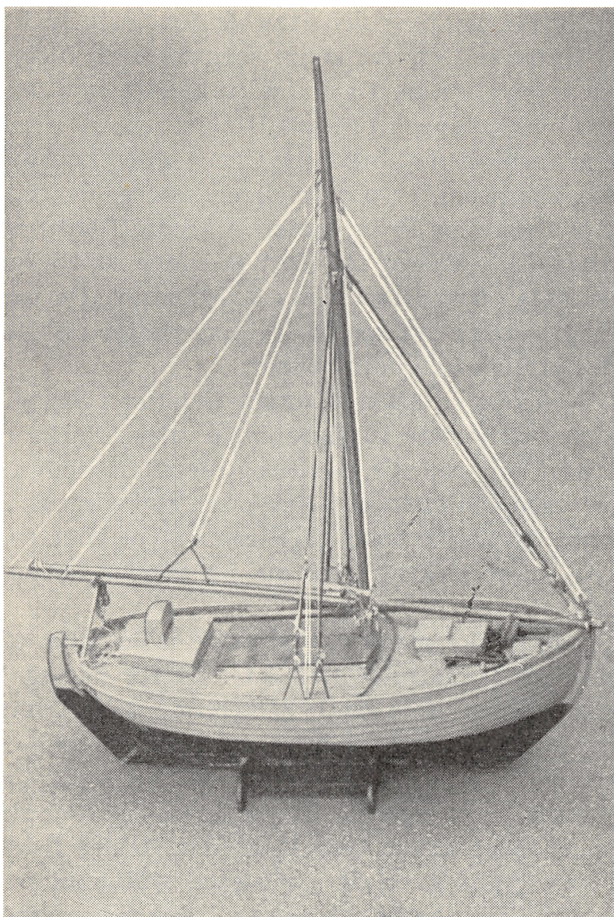
I 1906 fik »Niels Juel« indsat motor, og i 1931 blev den solgt til fiskeeksportør Hansen, Gilleleje (kaldet Røgmanden) for 1700 kr. Han overdrog den igen i 1934 til fisker Svend Jensen, Skelskør. Under sidste krig lå denne mand med båden i Helsingør og drev fiskeri derfra. Den 9. april 1940, altså den dag, da tyskerne besatte landet, havde han

været en tur i Sverige med politiske flygtninge, og på hjemvejen løb båden mod en isflage ud for Ellekilde Hage, fik revet bunden op og sank. Besætningen fik reddet sig over på en isflage og blev hjulpet i behold af både fra land. Det var, som om det gamle flagskib ikke ville under fremmed herredømme; det lagde sig til hvile på Øresunds bund, ikke langt fra sit udgangspunkt.

Den flere gange nævnte cand. polit. Wassard synes gennem en årrække at have spillet så stor en rolle for Gillelejes fiskeri, at hans ophold her i byen kunne være sin egen skildring værd. Her skal kun nævnes, at han også forøgede vor flåde ved at lade bygge både andetsteds, således f. eks. i årene 1887-88 de to både »Fremad« og »Otto« i Frederikssund, hos den meget ansete bådebygger Jens Willum Jensen, der også var lods og havnefoged. Begge disse både var på en halv snes tons.

Kun en halv snes år hørte »Fremad« til Gillelejes flåde. Derefter skiftede den hjemsted mange gange, og til sidst, omkring 1924, forliste den på Lynæssandet, på rejse fra Hesselø med post og passagerer. »Otto« blev derimod i Gilleleje lige til 1941, da den solgtes til Sjællands Odde. Den er sidst set i Hundested Havn på vej til Holbæk for ombygning; men derefter taber dens spor sig i tågen.

Oprindeligt var »Otto« beregnet til forsøgsfiskeri med drivgarn i Kattegat; men resultatet blev ikke så godt i første omgang. Derimod gav garnfisket efter tungere under Anholt godt udbytte. Under en sydlig storm, da bådene lå for anker i Pakhusbugten, drev »Otto« i land; dog kom ingen af besætningen noget til, og båden tog heller ikke synderlig skade; den blev repareret på stedet og sat i vandet igen. Båden blev også brugt til opkøb af sild i den gøteborgske skærgård. På en rejse udeblev den i længere tid og var så godt som opgivet. Min bedstefader, gamle Poul Petersen, har fortalt mig, at han om natten havde ligget

Dæksbaad »Otto« af Gilleleje

og spekuleret på, hvordan det kunne være gået til; men »Otto« kom dog frem; den havde ligget i læ for stormen i skærgården. Under de store sildefisker ved Anholt i begyndelsen af dette århundrede var den også med og tog manganen tørn derhen og tilbage med lasten fuld af sild. De sidste år blev den udelukkende brugt til at fragte kartof-

ler til København, hvor den efterhånden hørte med til billedet i Nyhavn. Den var kendt som den med blokken på masten; i modsætning til de andre både havde den ikke skivegat i mastetoppen til topsejlsfaldet.

I de år førtes den af brødrene Christian og Laurits Christensen (Bjørnsen), et par originale søulke, der mindede meget om brødrene Peter Andersen (Store Bjørn) og Jens Andersen (Lille Bjørn) fra Hornbæk, der sejlede post til Anholt, sådan som Drachmann skildrer det. De var også af samme familie, fra en Marie Bjørnsdatter på Gilleleje, der blev gift med en hornbækker.

Da de engang en aften krydsede indefter i Svanemøllebugten for at komme til København, blev Laurits en rød og en grøn lanterne vår forude og råbte: »Vend, en sejler forude!« Men Christian blev klar over, at det var en linie 9 sporvogn, der kørte inde på Strandvejen. Han svarede: »Laurits, du er et kvaj. Tror du, jeg vender for en sporvogn?«

Nogle vil måske spørge: Hvad nytte er det til at ofre tid på alle disse gamle ting? Dertil vil jeg for mit eget vedkommende svare, at de gamle både altid har haft min store interesse, og helt uden praktisk nytte synes denne interesse heller ikke at være. Jeg er ret ofte fra forskellige steder i landet blevet spurgt, om jeg kunne skaffe oplysninger om en eller anden båd. Ikke så få ældre fiskerbåde ender som lystbåde, og de oprindelige skibspapirer er da ofte forsvundet; men de nye ejere vil som regel gerne have så meget som muligt at vide om deres »skiv«.

Hvis derfor nogen skulle sidde inde med oplysninger om gamle nordjællandske både og kunne tænke sig at lade dem gå videre til mig, vil det ikke blot kunne være til glæde for mig personlig, men sandsynligvis for flere, måske også til sin tid for nogle af vore efterkommere. Det er jo ikke mindst af hensyn til dem, vi opretter museer og udgiver historiske årbøger.

En romersk Bronzekasserolle fra Søborg Mose

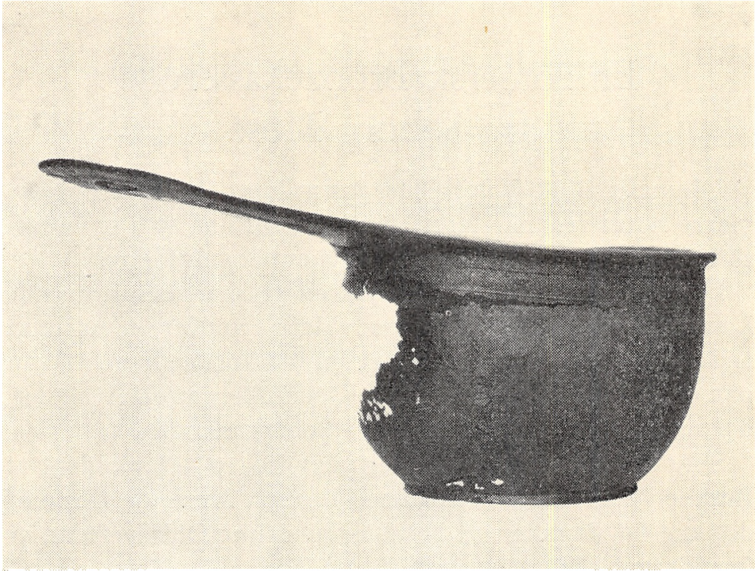
I Lyngby Statsskoles Oldsagssamling opbevares en desværre noget fragmenteret Bronzekasserolle, som er blevet skænket Skolen af Adjunkt Drackenberg, Lyngby.

Denne Oplysning stammer fra en af Skolens nuværende Lærere, Lektor Alf Bo, der endvidere erindrer, at Adjunkt Drackenberg for mange Aar siden har fortalt ham, at han paa en Tur i Nordsjælland fik Kasserollen af en Arbejder, der oplyste, at den var fundet i Søborg Mose.

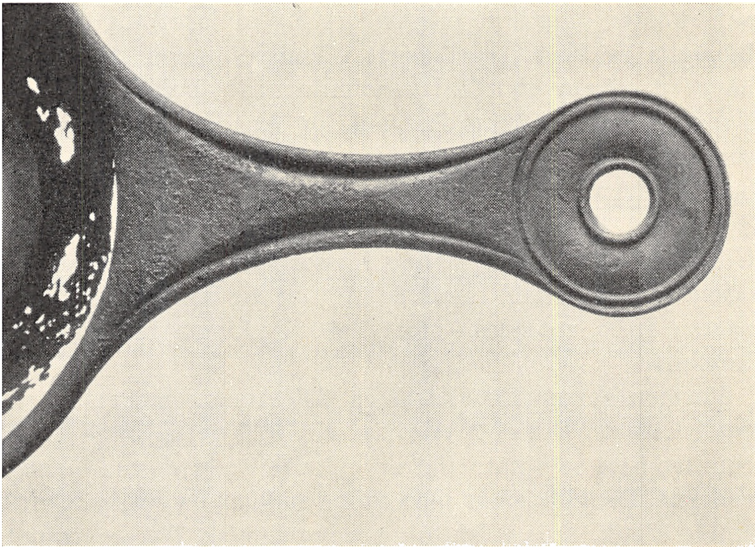
Selv om Fortilfælde ikke er ukendte, er det sjældent at finde en romersk Bronzekasserolle i en Mose; de fleste af de ikke faa Stykker, vi besidder af denne Oldsagsform, er fremdraget af Grave særlig paa Sjælland og Fyen.

Disse Kasseroller er af romersk Fabrikat, hvilket fremgaar af Fabrikantstempler, som ofte træffes indslaaet oven paa Hanken (dog ikke paa Søborg Exemplaret), og ganske lignende er bl. a. fremdraget i Pompeji, hvor de ses at have været anvendt i Husholdningerne. Fabrikanter af Typen er bl. a. Cippius Polybius og Ansius Epaphroditus, som har været Storleverandører til Hjemmene i Pompeji, og som formentlig har haft deres Værksteder i Capua i Syditalien. Ogsaa i de romerske Soldaters mere fredelige Udrustning træffes lignende Kasseroller, og de findes da ogsaa overalt, hvor romersk Militær og romersk Handel naaede frem, saaledes i stort Tal i Tyskland, Frankrig og England.

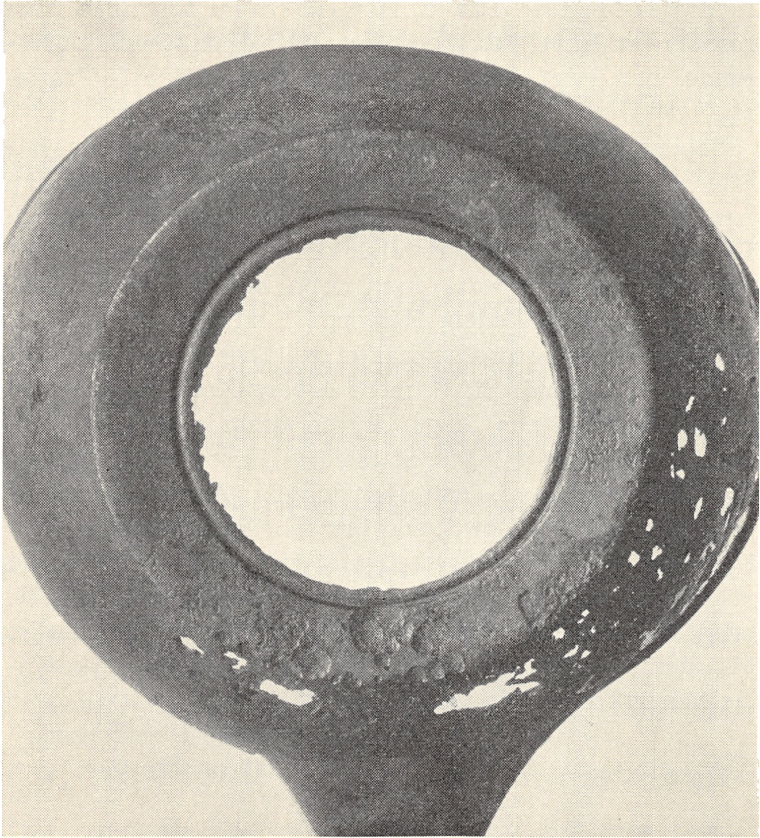
Formen har en Levetid af ca. 200 Aar og er særlig yndet i 1. og en Del af 2. Aarh. e. Kr. F. I dette lange Tidsrum ændres, som naturligt er, enkelte Detaljer ved Kasserollerne. De ældste har plan Standflade og en ret fladt virkende Hank, hvis Afslutning i augustæisk Tid er formet

Kasserollen set fra Siden. St. F. ca. 1/3.

Kasserollens profilerede Haandtag. St. F. ca. 1/2.

Kasserollens stærkt beskadigede Standflade. St. F. ca. 4/5.

som Svanehoveder eller har et halvrundt Hul, der efterhaanden i tiberiansk Tid afløses af et rundt Hul, som i Tiden fremefter bliver eneherkende. Omkring Midten af 1. Aarh. e. Kr. faar Hanken dybe, brede Skraafurer, der bryder Fladens Ensformighed og giver en dekorativ Virkning med sit Spil af Skygge og Lys, en Virkning, vi ogsaa møder i Tidens Skulptur fra de flaviske Kejseres Tid; hertil kommer, at Standfladen bliver konkav og faar dybt

inddrejede Kredse. Paa samme Tid ses nu adskillige Kasseroller at blive fabrikeret paa provincialromersk Omraade, bl. a. i det romerske Gallien, det nuværende Frankrig.

Søborg Kasserollen bærer den sene Stils Præg, den har efter alt at dømme haft konkav Standflade, og Hanken har dybe, brede Skraafurer og rundt Ophængningshul. Der er ingen Grund til at tvivle om, at den ogsaa har haft dybt inddrejede Kredse, men dette kan ikke mere konstateres, da Standfladens Midterparti nu mangler.

De seneste Kasseroller har et relativt kort, bredt, lidt afstumpet virkende Skaft, mens Søborg-Kasserollen har et slankt Skaft af den Slags, der er almindeligt i 1. Aarh. Alt i alt må det antages, at Søborg-Kasserollen tidsmæssigt hører hjemme i sidste Halvdel af 1. Aarh. eller senest omkring Aar 100. Om Stykket er fabrikeret i Italien eller i Gallien kan være vanskeligt at sige, men det Forhold at Skaftet kun har to Skraafurer og mangler de smalle ydre, langsgaaende Stregfurer, som capuanske Kasseroller ofte har, kan muligvis tydes derhen, at den er af provincialromersk — og da vel gallisk Oprindelse.

Hans Norling-Christensen,
Nationalmuseet.

Træk af Langebros historie gennem 75 år

Fiskerlejet Aalsgaard, hvorunder naturligt hører de mindre fiskerlejer Boderne og Ellekilde, er formentlig opstået i begyndelsen af 1500-tallet.

Det er meget sparsomme oplysninger, der findes om fiskerlejet i de første tre hundrede år. Men omkring 1800-tallet begynder man at kunne danne sig et indtryk af livet i fiskerlejet, fiskeriet, husenes placering o. s. v.

Bebyggelsen har koncentreret sig omkring Krogebakke, og stedet, hvor Langebro nu ligger, har således altid været centrum i fiskerlejet.

Fiskerne i Aalsgaard benyttede i mange år landingspladser. De mest benyttede landinger blev betegnet »Vestre Landing«, der ligger, hvor Langebro nu er placeret, og »Østre Landing« udfør »Riffernes Hus«. Sidstnævnte landing er endnu nogenlunde bevaret.

Med landing forstår man et sted, hvor fiskerne samlede større sten i rækker fra strandbredden og 8-10 meter ud i vandet. De »huller«, der var mellem stenene, blev fyldt ud med strandsten for at udjævne stenbroen, og sådan enkelt bygget benyttedes landingerne af fiskerne, når det ikke var nødvendigt at trække bådene på land. Naturligvis kunne udfyldningen ikke modstå storme, fortæller tømrer Henrik Riff, men tålmodighed var enhver fiskers dyd, og de fyldte påny stenbroen op, så den kunne benyttes uden alt for stort besvær af ældre gigtplagede fiskere.

Da man lavede »Østre Landing«, anvendte man nogle udrangerede både, som blev fyldt op med sten og derpå sænket. Heroventpå lavede man så stenbroen som før beskrevet. Man kan endnu den dag i dag finde spanter fra de anvendte både ved »Østre Landing«.

I enhver fiskers hjerne opstår før eller senere tanken og drømmen om at få bygget en havn. Dette var også tilfældet blandt Aalsgaards fiskere. Efterhånden modnedes tanken om et havneanlæg, og i 1873 var der så mange rea-

»Østre Landing« 1950. Foto Sv. Engelbrechtsen.

liteter bag, at der var fremkommet et grundlag som basis for forhandlinger med de stedlige myndigheder.

I modsætning til andre fiskerlejer blev hele sagen kompliceret meget ved, at de bevilgende og bestemmende myndigheder var det Schimmelmanske Fideikommis, der var ejer af al jord i fiskerlejet Aalsgaard.

If. en avisartikel i Helsingør Avis 1. aug. 1873 ser det ud til, at grev E. von Schimmelman selv over for nogle af fiskerne har ytret rimeligheden af et havneanlæg. Det førte til nedsættelsen af et havneudvalg, der skulde forhandle herom med fideikommisset og dets direktion samt administratoren Moldenhawer. Denne har da stået i direkte forbindelse med fiskerne, men stødt på modstand

hos disse, dog næppe fordi han ikke undte dem et slags havneanlæg, men snarere fordi han ikke har kunnet acceptere de fremlagte planer. Fiskerne har så anset ham som modstander af havneanlægget. Og hele sagen er blevet så forkludret, at fiskerne endog er kommet i modsætning til de øvrige fideikommismyndigheder. Trods grevens interesse for havneprojektet blev det ikke gennemført i denne omgang.

Vi håber senere at kunne vende tilbage til en nærmere udredning af denne havnesag fra 1873.

Tømrer Henrik Riff kan oplyse, at begrundelsen for fideikommissets afslag var, at man, såfremt havneanlægget blev fuldført med en nordre og en søndre mole, begge opfyldt med sten, hvorved man hindrede strømmens naturlige løb langs kysten, var af den opfattelse, at kommende storme ville bortskylle stranden syd for den påtænkte havn, og herved ville de derværende huse og grunde stå i alvorlig fare for at forsvinde i havet. —

Der går nu nogle år, hvor fiskerne affinder sig med forholdene, som de er. Men tanken om en havn spøger stadig. Omkring 1880 enes Aalsgaardfiskerne endelig om at bygge en beskeden bro til afløsning af »Vestre Landing«. Denne bro blev taget i brug i 1881, og dermed begynder Langebros historie. Broen har nu eksisteret i 75 år, en begivenhed som »Aalsgaarde Brolaug« og Langebros mange trofaste venner fejrede med en storstilet jubilæumsfest i sommeren 1956.

Et interessant afsnit af Langebros historie er Aalsgaard Teglværks brug af broen. I 1881, da broen blev bygget, var den meget spinkel, og længden har været omkring et halvt hundrede meter. Som følge af dens enkle bygning kunne den ikke modstå stormenes pres, og nogen ideel bro har den ikke været, da beretninger fra den tid går ud på, at den næsten hvert år gik i stykker, og fiskerne holdt den kun i meget nødtørftig stand.

Men dette forandredes, da teglværket kom ind i billedet. I 1874 blev teglværket i Aalsgaard taget i brug. Et af de problemer, dets ledelse havde meget hovedbrud med at løse, var, hvorledes dets produkter bedst kunne transpor-

»Vestre Landing« ved Langebro. Affotogr. af Sv. Engelbrechtsen.

teres bort. I adskillige år var Strandvejen til Helsingør den eneste mulighed, men mange huller i vejen var skyld i, at en mængde sten gik i stykker. Der måtte derfor findes en anden udvej, og denne kom, da teglværkets bestyrer Lange i 1898 ved forhandling med brolauget opnåede tilladelse til at benytte fiskernes ret dårlige bro som udskibningssted for teglværkets produkter.

Også på anden måde kom bestyrer Lange til at betyde noget for Aalsgaard, hvorfor befolkningen, da udskibningen fra broen begyndte, snart gav broen navnet *Langebro* til ære for bestyrer Lange. Og dette navn har broen bevaret op gennem tiderne, selv om bestyrer Lange forlængst er flyttet andre steder hen.

Men broen var ikke tilfredsstillende, da Lange kom til, og teglværket bekostede derfor en forbedring af broen, så den kom til at svare til de krav, teglværket måtte stille af hensyn til afskibningen.

Teglværkets beliggenhed var ca. 300 meter fra Langebro. Transporten af sten foregik på den måde, at vogne blev læsset med sten, og de hestetrukne vogne kørte derefter ad Krogebakke ned til begyndelsen af broen. På denne havde man lagt 2 vinkeljern, som passede til afstanden mellem vognhjulene. Efter at hestene var spændt fra, blev der sat nogle særlige kroge i styretøjet, således at vognen ikke løb skævt under køreturen ud på broen. Da broen skrånede jævnt udefter, kunne vognene køre af sig selv.

Til udskibningen anskaffede teglværket 2 galeaser og 1 jagt, og i disse fartøjer kunne produkterne nu transporteres sikrere og i langt større mængde end hidtil. I de følgende år fremefter var broen teglværket til ret god nytte.

I 1906 blev Hornbækbanen anlagt, og derved fik teglværket en hurtigere udførselsvej end søvejen, men jernbanen foranledigede dog ikke, at man opgav søvejen, idet denne var langt den bedste transportmåde, når det drejede sig om længere strækninger. Der blev f. eks. sendt mange laster til Lolland. Men efterhånden tømtes teglværkets lergrave, hvilket betød indskrænket drift, og udskibningerne fra Langebro blev derfor helt indstillet 1914.

Broen var i de sidste år, teglværket benyttede den, blevet så forfalden, at fiskerne besluttede at bygge en ny. Pengene blev indsamlet blandt befolkningen, og fiskerne afholdt en stor fest på »Pinsebakken« i Hammermølle-skoven i Hellebæk. Desuden gav amtet og staten tilskud, og da den økonomiske side af sagen var i orden, blev det overdraget Gudmand Ellekilde at bygge broen, som stod færdig i 1912.

Den form, som Langebro fik i 1912, er i det store og hele forblevet uændret op gennem årene indtil 1955.

Broen blev bygget i en længde af ca. 150 meter i retning mod den nordlige del af Aalsgaards genboby, Domsten. Denne retning valgte man for at undgå nordvestenstormenes pres lige tværs på broen. Langebro er ret høj

Langebro 1953, foto P. Katholm.

— ca. $2\frac{1}{2}$ meter over normal vandstand, og yderst lavede man et brohoved, fyldt op af sten. Det blev i 1935 forlænget med ca. 12 meter, noget man næppe skulle have gjort, viste det sig senere.

Langebro i den ovenfor nævnte form var i det store og hele til fiskernes tilfredshed, men den led af een alvorlig mangel: den gav ikke tilstrækkeligt læ for stormene.

Årene under den første verdenskrig, 1914-18, var meget gode for fiskerne i Aalsgaard. Der betaltes i denne periode fine priser for fisk, idet der blev eksporteret store mængder til de krigsførende lande.

Som et dystert minde om krigen 1914-18 fortæller gamle

tømrer Engelbrechtsen, at Langebro ofte fik besøg af danske torpedobåde, som havde til opgave at holde vagt i sundet.

Dette, at torpedobåde kunne lægge til ved Langebro, viser, at revleforholdene var helt anderledes end nu. Herom fortæller Gudmand Carlsen, som har boet i Aalsgaard i en menneskealder, at revlen i de såkaldte »gamle« dage kun lå et halvt hundrede meter fra land. Da man i 1928 byggede høfderne langs kysten, flyttede revlen sig i årene derefter udad, og den ligger i dag ca. 175 meter fra kysten ved Langebro. Dette forhold har heller ikke gjort besejlingsforholdene bedre for større fiskerbåde.

Endnu hen i tyverne foregik fiskeriet fra kysten ved Aalsgaard og Ellekilde i større målestok; men derefter går det ned ad bakke. Årsagerne hertil er forskellige, bl. a. den, at det blev mere og mere almindeligt at benytte trawl til fiskefangst i sundet, og derved ødelagde man langsomt og sikkert de rige fiskemuligheder.

I kapløbet om modernisering af både og redskaber kunne Aalsgaardfiskerne heller ikke følge med, og da udbyttet blev ringere og ringere og tilgangen af unge fiskere mindre samtidig med, at de gamle faldt fra, var der omkring 1935 kun få erhvervsfiskere tilbage. Denne tingenes tilstand er som bekendt blevet de fleste af Øresundskystens fiskerlejer til del.

Men selv om erhvervsfiskernes antal i Aalsgaard blev færre og færre og tilsidst omkring 1935 helt forsvandt, er interessen for Langebros bevarelse dog langtfra forsvundet. Men tilbage til 1935. Dette år var begivenhedsrigt for brolauget, idet der blev afholdt en stor brofest på markerne mellem »Phisters Hus« og »Bodal«. Ved denne lejlighed kom der så mange penge i kassen, at brolauget blev sat i stand til at foretage en højst tiltrængt restaurering af broen, som foruden at gennemgå en nødvendig repara-

tion blev forlænget ca. 12 meter. Der sker derefter intet epokegørende før efter sidste verdenskrig.

Under den strenge isvinter i 1947 oplevede beboerne en sørgelig ting, idet store isskrninger en nat brød op og med enorm kraft brasede mod broen, hvorved 15 meter af brohovedet i løbet af få minutter blev drejet i en vinkel på 35 grader mod nord. Det var i sandhed et sørgeligt skue at vågne op til for beboerne. Men brolauget gav ikke op. — Med kommunal støtte blev skaderne udbedret, men de 15 meter brohoved var tabt for bestandig.

I 1953 var forholdene ved Langebro temmelig kritiske. Broen var nu kommet i en sådan forfatning, at Vandbygningsvæsenet overvejede et forbud mod færdsel på Langebro, som siden trediverne er blevet et yndet tiltrækningssted for badegæster, lystfiskere og de mange promenerende landliggergæster, som år efter år vender tilbage til egnen.

Ved igangsættelsen af en presseomtale og reklamekampagne med det formål at vække beboerne til dåd for en sag, der bør have alles interesse, idet næsten ingen i Aalsgaard havde kendskab til det daværende brolaugs problemer, lykkedes det at skabe en sådan interesse for sagen, at der blev afholdt et offentligt møde sommeren 1953. Langebro blev endnu en gang reddet fra forlis, og der er nu blevet skabt et solidt grundlag for brolauget at bygge videre på, da der er indledt et glimrende samarbejde mellem de lokale og landliggerne, således at brolauget nu tæller ca. 100 medlemmer, og interessen for brolaugets arbejde er stadig stigende.

Frugterne af dette samarbejde skal kort resumeres:

Sommeren 1955 var brolauget økonomisk i stand til at kunne anskaffe en stenfiskerpram, som blev hentet i Rødvig ved Stevns af fisker Marius Jensen og undertegnede. Denne pram har vist sig at være en god indtægtskilde, idet den foruden det arbejde, den benyttes til ved broens ud-

videlse, ved hvilket arbejde den hidtil har sparet broen for mange penge, lejes ud både til kommunen og kystsikringen.

I juli 1955 begyndte firmaet Nielsen & Storm, Køge, at nedramme 2 rækker pæle til en skråarm, som er bygget fra brohovedet mod øst i en længde af 12,5 meter. Denne skråarm er fyldt op med sten og giver udmærket læ for stormene.

I sommeren 1956 løb brolaugets store arrangementer af stabelen i forbindelse med jubilæumsfestugen. Festen var begunstiget af ualmindelig godt vejr, og det storstilede forarbejde, der var gjort af Langebros venner, var anstrengelserne værd, da hele festen gav et overskud på mellem 7000 og 8000 kroner.

I forbindelse med den regulering af arealet ved Langebro, som kommunen påbegyndte i 1955, besluttede brolauget at bygge Brolaugets Hus. Dette hus blev bygget ved frivillig arbejdskraft, og det er et udmærket eksempel på, hvad der kan opnås ved samarbejde mellem brolauget, kommunen og interesserede. Øverste del er til møder og iøvrigt samlingssted for lystfiskerne og beboerne i Aalsgaard, underste del til materialer.

Modellsnedker Preben Carlsen og skibstømrer Werner Carlsen leder på udmærket måde brolauget.

Det skal til slut nævnes, at havneplanerne i Aalsgaard bliver realiseret i de kommende år i takt med de indkomne penge. Det er værd at lægge mærke til, at det er unge fra Aalsgaard og adskillige landliggere, som uden at forlange betaling for det stiller deres tid til rådighed for brolauget, når andre pligter ikke kalder, og derved opnår vi ved fælles arbejde til fælles gavn at få realiseret havneplanerne, den drøm, som det desværre ikke lykkedes Aalsgaards erhvervsfolkere at se gå i opfyldelse.

Niels Kieler, Aalsgaard.

Udgravning af en hustomt i det gamle Ræveleje

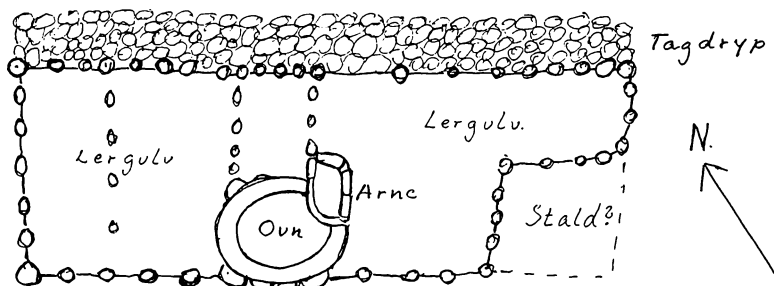
Ved samtaler med gamle folk hørte man undertiden om Ræveleje: et fiskerleje, der blev forladt for flere hundrede år siden. Om stedet kunne de kun oplyse, at det befandt sig i Hornbækskovens østlige del mellem strandvejen og havet.

Her lykkedes det Hellebæk-Aalsgaards egnhistoriske udvalg at finde stedet ca. 200 m vest for Sandagerhusvejen. En ting, der førte os på sporet, var en bevoksning af ribsbuske, æbletræer og et nu forsvundet pæretre. Det var jo ret sandsynligt, at denne bevoksning stammede fra en gammel bebyggelse, bl. a. fordi æbletræerne stadig bar velsmagende vinterfrugter.

Ved at søge her fandt vi nogle forhøjninger, og ved at grave i dem stødte vi på et askeblandet lerlag, hvori der fandtes potteskår. Da vi havde stedfæstet bebyggelsen, skrev vi til Nationalmuseet om tilladelse til at begynde udgravningen. Denne fik vi, men vi måtte kun udgrave een af tomterne. Vi henvendte os derefter til skovrider Engberg, der ligesom skovfoged Both viste sig meget imødekommende over for vore ønsker.

Den tomt, vi valgte at udgrave, var dækket af et lag flyvesand på ca. 30 cm og var bevokset med en del unge birketræer. Det var et meget besværligt arbejde at afdække hustomten på grund af de mange rødder, der gerne ville rive lergulvet med op; men efterhånden tegnede husets grundplan sig ret tydeligt. Huset har været ca. 12,5 m. langt og ca. 4,5 m. bredt og ligget i retningen sydøst-nordvest. Det stampede lergulv er ca. 10 cm. tykt og meget velbevaret. Det øverste lag indeholder en del trækulstumper, men ikke så mange, at det tyder på ildebrand. Ydersiderne af lergulvet er afgrænset af syldsten. Disse

er af meget forskellig størrelse og ligger ikke særlig regelmæssigt. Uden for syldstenene mod Sundet findes en ca. 1 m. bred brotlægning (tagdryp). Huset har ligget hævet ca. 80 cm. over det omgivende terræn. Grundfladen er nogenlunde vandret, kun den sydøstlige ende har en svag stigning. Tre steder inde i huset ligger tværgående stenrækker, som måske har båret skillevægge mellem forskellige rum.

Plan over den udgravede hustomt i Ræveleje.

Midt i huset ind mod land lå en stor forhøjning, der bestod af smuldret, halvbrændt ler. Herunder lå arnestedet og ovnen. Ovnen har haft ægform, 2,3 m. lang og 1,9 m. bred udvendig. Tykkelsen af ovnvæggen har været ca. 30 cm. ved fundamentet, som består af store kampesten. Sammenbygget med ovnen, men forskudt ind i huset, har arnen ligget. Denne, der havde en størrelse af 50×100 cm., var ud mod køkkenet afgrænset af en halvrund mur af to skifter munkesten, som måske stammer fra Gurre eller Søborg. Der har sandsynligvis været indfyring fra arnen til ovnen, der således har tjent som en slags bilæggerovn, der kunne opvarme den tilstødende stue. Hvordan aftrækket har været, kan ikke siges bestemt; egentlig skorsten brugtes jo ikke på den tid i fiskerhusene. Sandsynligvis har der været en slags røghætte af ler over arnen. Herfra

er røgen blevet ført op under loftet, hvor den har søgt ud gennem lyren.

Mod sydøst ender tomten i en smallere del. Det kan dog godt være, at indhakked her har hørt med til huset. Ganske vist er der ikke lergulv, men sandet her er meget mørkere

I forgrunden arnen. Bagved ses fundamenter til ovnen. Ræveleje.

end det omgivende sand, så måske har der her været stald for får eller svin. I Aalsgaard var der i ældre tid stald i den ene ende af nogle af fiskerhusene.

Hvad selve huset har været bygget af kan ikke siges med sikkerhed. Det har i hvert fald ikke været lerstampet, da der udover lergulvet og ovnen ikke findes ler ved tomten. Måske har det været bygget af træ.

Selv i nyere tid har der fundet mange strandinger sted her ved kysten; der har næppe været færre dengang, så der har sandsynligvis været let adgang til vragtømmer. Herpå tyder også den mængde rustne jernnagler, der fandtes på tomten. I et bindingsværkshus bruges jo så at sige

ikke jernnagler. Huset har været forsynet med vinduer. Der er fundet en del store glasskår af grønt glas. På et af skårene sidder endnu grøn og hvid maling. Glasruder var ret sjældne hos almuefolk i det 16. århundrede, så ruderne stammer måske fra et strandet skib.

Særlig interessante fund gjordes ikke. Lergulvet og husets nærmeste omgivelser var oversået med lerkarskår. Især fandtes mange potteben og håndtag af stjertpotter. Ved arnen fandtes et skår af ornamenteret hvidt stentøj af rhinsk oprindelse og fra o. 1600. Her lå også et lille messingspænde og resterne af en messingske, der var klodset loddet. Ved ovnen fandtes en del af foden af et drikkeglas. I den nordvestlige del af tomten lå en stor hulslebet hvæssesten af sandsten (20×16 cm.) og brudstykker af løberen af en kværn. Løberen er af grov sandsten. Den har haft et tværsnit på 40 cm. og har ikke været billedet. Endvidere fandtes en stor rund sandsten, der efter slidmærkerne at dømme har været brugt som støder i en sennepskværn.

De fleste jerngenstande var så forrustede, at det er umuligt at sige, hvad de har været brugt til. Men et knivblad og et par led af en kæde kunne dog bestemmes. Mellem hustomten og havet ligger en stor aflang forhøjning. Der har næppe ligget nogen bygning. Prøvegravninger viste mest sand med enkelte lerkarskår. Desuden fandtes der en del aflange garnsten, en mængde kongskaller (knust, da sneglen brugtes til agn) og et par fiskekroge. En enkelt krog fandtes også mellem stenene i tagdryppet.

Da vi kun fik lov til at udgrave een hustomt, kan det ikke med sikkerhed siges, om der har hørt udhuse med til det udgravede hus eller hvor mange hustomter, der er tilbage af byen. Men 30 m. øst for den udgravede tomt har der på en forhøjning ligget eet, måske to, sammenbyggede huse. Et grantræ, der voksede her, er væltet og har revet et stykke af lergulvet med op.

Den første gang Ræveleje omtales er i Lensregnskabet 1582-83. Senere findes oplysninger om byen i Jordebog i Lensregnskabet 1588-89, Ekstraskatmandtallet 1613 og sidst i Jordebogen 1660-61. Den gamle stavemåde er Reffueleje; navnet kommer af dyrenavnet ræv.

I 1588 har der været 5 huse ejet af Jens Nielsen, Chresten Lauridsen, Laurids Nielsen, Chresten Jüde og Troels Pedersen.

I 1613 var kun Troels Pedersen tilbage, og 1661 skrives gravskriften over Ræveleje: »Disse 5 borliger ere øde«.

Ræveleje har oprindeligt været et ret stort leje. Til sammenligning kan her ses, hvor store nabolejerne var på den tid:

Antal husstande:

	Hellebæk	Aalsgaard	Boderne	Ellekilde	Ræveleje
1588	2	5	4	4	5
1613	0	2	3	3	1
1661	2	5	3	2	0

Skatterne var dengang ikke imponerende. En overgang betalte hver skatteyder $\frac{1}{2}$ tønne torsk om året i landgilde.

Hvorfor er Ræveleje blevet forladt? Fiskerne var på den tid mange steder afhængige af deres landbrug. Hvis dette slog fejl, kunne de næppe altid klare sig. Landbrugsjorden kan være blevet forringet af to årsager. For det første kan havet have skyllet jorden bort. En del af lejet er nu forsvundet i havet, og gamle folk fortæller, hvorledes der ved det nærliggende Ellekilde for ca. 100 år siden var store marker, som nu er skyllet i havet. Desuden har Ræveleje og de øvrige nordsjællandske fiskerlejer været hærget af sandflugt. Det mørke kulturlag, der bl. a. kan ses i brinken, er nu dækket af 30 cm. sand. Måske er både havet og sandet skyld i tilbagegangen.

Udgravningsarbejdet er for størstedelen udført af Jens Uldum og Otto Hildinge. Hr. museumsinspektør Michelsen fra Nationalmuseet har tilset arbejdet. *Otto Hildinge.*

Nogle Træk af Gilleleje Museums Historie

En Vinterdag 1929 samledes nogle Borgere fra Gilleleje og Omegn for at drøfte Tanken om Oprettelsen af et Museum, der skulde give et Billede af Fiskerbefolkningens Liv i gamle Dage, bevare Genstande og optegne Liv og Sæder i Fortiden. Mødet fandt Sted hos afdøde Købmand C. Nees, til Stede var Lærer H. C. Terslin, afd. Gdr. Nielsen og Frue, »Odderholm«, Forp. Billeskov Jansen, »Gilbjerggaard«, Skipper Carl Bæk, Fisker P. A. Petersen og Forfatteren af denne Artikel.

Alle var vi grebet af Tanken og gik med stor Interesse ind for Sagen.

Allerede på dette forberedende Møde modtog det vorde Museum sin første Gave, en Mælkekrans, som Gillelejekonen havde paa Hovedet, naar hun paa dette bragte Mælken hjem fra Marken. Denne første, yderst beskedne Gave skulde danne Grundlaget for den senere saa righoldige Samling. Vi følte sikkert alle, at et Slags historisk Øjeblik var indtraadt, og en spændt Forventning om, at det vilde lykkes os at skabe det, som var Tanken, et Museum. —

Man blev hurtigt enige om at søge Kontakt med Befolkningen ved at indkalde til et orienterende Møde og om muligt danne en Forening, hvilket ogsaa skete.

Desværre viste det sig hurtigt, at en Del af Byens Borgere med nogen Skepsis saa paa Fremkomsten af denne Forening. Der lød Røster om, at Byen og Egnen næppe var saa interessant, at den kunde danne Grundlag for et Museum. —

Naa, der blev trods alt dannet en Bestyrelse bestaaende af Lærer Terslin som Formand, Skipper Carl Bæk, Næstformand, Købmand C. Nees, Kasserer og jeg som Sekre-

tær. Paa den stiftende Generalforsamling mødte man en vis, maaske som Fiskere har for Vane, reserveret Interesse for Planen.

Som den fødte, utrættelige Forsker, der gennem mange Aar kendte Befolkning og Egn, blev Lærer Terslin valgt til at lede det daglige Arbejde, og vel næppe har nogen før eller senere med større Interesse, Kærlighed og Forstaaelse gaaet ind til denne Opgave, som med Aarene skulde vokse til et Museum, der nu er anerkendt som et fortrinligt Lokalmuseum.

Det blev Terslins og min Opgave at indsamle Genstande, samle Oplysninger, Overleveringer o. lign. i Byen og Egnen. Det var en virkelig Oplevelse at møde den Interesse og Forstaaelse af vor Opgave hos de Mennesker, vi i en Aarrække mødte under vore Besøg med »Museumsbiblen«, som tit blev lastet til Taget med de mange forskellige Genstande, Redskaber o. lign., som blev overladt Foreningen. Selv om der gennem Aarene var blevet opkøbt mange værdifulde Ting, fandtes der dog stadig adskillige Sager, hvis Plads netop var paa et Lokalmuseum. Undertiden fik vi dem testamenteret, naar Ejeren ikke nænnede at skille sig af med dem i levende Live.

Nu, saa mange Aar efter, mindes jeg ofte de mange morsomme Oplevelser, jeg havde som »Chauffør« for den eneriske Formand, og jeg var stolt, naar det lykkedes ham at erhverve en eller anden Genstand, som havde særlig Interesse, undertiden mod en beskeden Betaling. Ja — Betaling — det kneb selvfølgelig i Begyndelsen med at faa Penge til det daglige Arbejde, men efterhaanden som Forningens Medlemstal voksede (Kontingentet var dog beskeden), og forskellige Institutioner fik Øjnene op for denne kulturelle Opgave, lykkedes det at samle saa mange Penge, at man kunde faa Raad til at fotografere de gamle Fiskere, Udgravninger o. lign., som hører til Museumsarbejde.

Det blev mit Arbejde, og med enestaaende Venlighed blev jeg modtaget, naar jeg bad om Tilladelse til at forevige de gamle Fiskere. Mangen en hyggelig Passiar fik jeg med dem, og da Foreningen havde faaet samlet tilstrækkelig mange Fotografier, arrangerede man en Underholdning med Lysbilleder, og det var fornøjeligt at se og høre de gamle, naar de saa sig selv gengivet paa det store Lærred; saa gik Snakken rigtig, og man morede sig gensidigt.

Det viste sig hurtigt, at det var paa høje Tid, at denne Fotografering fandt Sted, da man var klar over, at der kun vilde gaa faa Aar, før de gamle Gillelejefiskeres Særpræg vilde være forsvundet. —

Nu har jeg lige fortalt om den Velvilje, jeg mødte, men jeg erindrer dog et enkelt Tilfælde, hvor jeg forgæves gennem lang Tid søgte at forevige en af disse stoute Typer, vedkommende syntes aabenbart, at jeg, der ikke var »en af vore«, var for nærgaaende. Men en Dag lykkedes det dog, ved en Slags OVERRUMPLING, at faa Lov til at fotografere ham og hans Kone, mod Løfte om et Billede. Dette blev til adskillige store, og de var begge meget begejstrede. Begge er nu forlængst døde, men deres karakterfulde Ansigtstræk er bevaret for Eftertiden i Museets Samling.

Andre Opgaver paatog jeg mig, og de var ikke de mindst interessante, nemlig Fotografering af de efterhaanden mange Udgravninger af Gravfund o. lign. fra Sten- og Broncealder, som Terslin havde en fortrinlig Evne til at opspore. Ofte ringede Telefonen hos mig med Forespørgsel, om jeg havde Tid til at tage med ud, for nu var der — ofte takket være interesserede Landboere — fundet noget interessant, som straks burde undersøges trods Vind og Vejr. — Jeg erindrer saaledes en sur, raakold Efteraarsdag, da vi rykkede ud vestpaa, hvor der var fundet en Strandvaskergrav ved Stranden; den kunde maaske indeholde noget interessant.

I Brinken ved Strandkanten fandt man Knoglerne liggende urørte, men tilsyneladende fandtes der intet Spor, som kunde tidsfæste den døde. Jeg havde opgivet Haabet, men den utrættelige Terslin gravede omhyggeligt videre, og pludselig rakte han mig en flad sort Genstand, som ved nærmere Eftersyn viste sig at være en noget mørnet Læderpung, der rummede 4 store Sølvmonter.

Da vi efter den flittige Gravning i det kolde Vejr trængte til noget varmt at drikke, kørte vi til den nærliggende Kro, hvor vi med Spænding rensede og undersøgte de fundne Monter, der viste sig at være smukt prægede friske fra omkring Aaret 1580. To af dem fandtes ikke i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

Ja, saadanne Oplevelser havde vi mange af, og jeg bevarer dem i Mindet om det uforglemmelige Samarbejde, jeg havde med en meget belæst og kultiveret Mand. —

En Gang i Aaret 1934 blev der paa et Bestyrelsesmøde fremsat den Tanke af Formanden, at der i det kommende Aar burde rejses et synligt Minde for Søren Kierkegaards Besøg i Gilleleje i 1835. Som sædvanlig var der ikke langt fra Ord til Handling, en Sten skulde rejses paa Gilbjergshoved, Søren Kierkegaards Yndlingssted, hvor han en Efteraarsdag i en barsk Nordvestenstorm havde set Naturkræfternes storslaaede Skuespil og der følt sin Afmagt overfor disse. —

Stenfiskerne fik til Opgave at finde en passende Sten, men da jeg en Dag i min Praksis kom til Rødkilde, hvor der netop var foretaget en Vejforlægning ud for en Gaard, saa jeg en kæmpestor Sten ligge ved Vejkanten. Ved velvillig Imødekommenhed fra Ejeren af den nærliggende Gaard, paa hvis Jord Stenen laa, fik Foreningen Stenen overdraget, mod selv at bekoste dens Flytning; den vejede ca. 3½ Ton.

Ved velvillig Hjælp fra anden Side blev Stenen under noget Besvær kørt op paa Gilbjergshoved, hvor den blev

afsløret den 5. Juli 1935. Atter en uforglemmelig Oplevelse i Museets Historie. —

Som Tiden gik og Interessen for Museumsforeningen og dens omfattende Arbejde voksede, fremkom Tanken om en Aarbog, hvori man skulde samle Bidrag, der kunde behandle forskellige Emner med Tilknytning til Gilleleje og Omegn. Det var vel nok en baade stor og vanskelig Opgave at løse, men med vanlig Energi og Indsigt lykkedes det Terslin at faa udgivet den første og illustrerede Aargang af »Fra det gamle Gilleleje«, 1933. Bogen vakte berettiget Interesse og blev snart udsolgt. Siden fremkom der hvert Aar en Bog med mange gode og interessante Artikler om vidt forskellige Emner. —

Naar jeg tænker tilbage paa de Aar, jeg sad i Museumsbestyrelsen, kan jeg ikke glemme de mange Møder, der blev holdt i de forskellige Bestyrelsesmedlemmers Hjem under hyggelige og særdeles inciterende Former.

Alt forløb paa stille og gnidningsløs Maade; de gamle Fiskere, som ellers kunde være ret faamælte, fik paa disse Aftener rigtig Munden paa Gled og fortalte løst og fast om tidligere Tider i det lille Fiskerleje, før det blev opdaget af Sommergæsterne, ofte krydret med en lille lun Historie ind imellem, — Bestyrelsesmøder, som kunde være forbilledlige! —

Maatte dette Tilbageblik i Anledning af Aarbogens Jubilæum tjene som Minde over de afdøde Stiftere af Gilleleje Museum og som en beskeden Hyldest til Museets utrættelige og dygtige Leder med Haabet om, at Museet inden alt for mange Aar maa faa sin egen Bygning, der til sene Tider maa staa som et synligt Minde for tidligere Slægters Liv og Virke i det gamle hyggelige Gilleleje.

O. Hardt,
Dyrlæge, Kgs. Lyngby.

Norsk fiskerovertro

Når man beskæftiger sig med fiskerovertroen på begge sider af Øresund (se årbog 1955), er det naturligt at betragte forholdene andetsteds inden for det område, hvor man formener eller ved, at fiskerne har haft samkvem med frænderne og der har været chancer for kulturel spredning, således af folketro. Dette område er foruden Øresundskysterne, begge sider af Kattegat, nordlige Jylland, Skagerrakkysten og sydvestlige Norge.

Ved at få samlet et udsnit af materialet herfra er der mulighed for sammenlignende undersøgelser.

I 1956 lykkedes det mig, formidlet ved et norsk stipendium, at stifte nærmere bekendtskab med det store utrykte materiale vedr. norske fiskeres tro. Dette findes i Oslo universitets folkemindesamling, som bestyres af professor, dr. phil. *Svale Solheim*, der tillige med dr. phil. *Olav Bø* har været mig til stor hjælp, og som jeg bringer min bedste tak.

Nærværende artikel bringer et lille afsnit af materialet, jeg i løbet af en måned fik noteret. Det er hentet fra området: Bergensfjord-Osloegnen, fjordene derimellem og i visse tilfælde Sydnorges indland.

Indberetningerne stammer fra meddelelser fra de norske bønder. Man må huske, at disse fra arilds tid til vore dage tillige har været fiskere, bortset fra en i vor tid opstået speciel fiskerstand, der driver storfiske langt borte (Grønland, Hvidehavet). Kvinderne, de større børn og de gamle passer gårdens drift, medens mændene og de voksne drenge er på storfiske (med moderne fartøjer) ved Lofoten i februar-marts og vårsildfiske længere sydpå i Norskehavet.

Hensigten med nærværende foreløbige arbejde skulde være at få vore læsere til at indsamle især dansk fisker-overtro. Måske kan man nikke genkendende til noget af det norske materiale.

Spytte på agn og krog — og tvie.

Fiskerne måtte spytte på agnet eller krogene samtidig med udkastet, om han vilde gøre sig forhåbning om udbytte.

Fra Vestfold fylke¹⁾ meddeles, at man spyttede på agnet (eller *i vandet*), når snøren gik ud.²⁾ Formentlig skulde der bare spyttes een gang. I Etnedal (Opland fylke) dog to gange: Når man stod ved fiskevandet og onglå (anglede, fiskede med krog) og ikke fik fangst, var det godt at spytte to gange på makken d. v. s. ormen, der anvendtes til agn — medemark kaldes den på Gilleleje. — Det skulde hjælpe, » om det gjordes i alvor.« — I stedet for at spytte på agnet kunde man spytte på fiskestenen; det kendes fra Herdla i Bergens-egnen, Lindås og Strandebarv i Hordaland fylke.

De fleste beretninger tyder på, at man samtidig med at spytte skulde *tvia*. *Tvi!* er en ytring for modbydelighed, foragt og udtrykkes nærmest ved spyttelyden ptøj, tføj!

I norsk omfattedes *tvie*-ceremonien imidlertid tillige med navnet på den, man *tviede*. Man spyttede på agnet, samtidig med at snøren kastedes ud, og udbrød: *Tvi Fan'n!* eller: *Tvi Satan!* eller lignende. (Bø i Telemarken). I Kvinnherred i Hordaland: *Tvi Stygge!* — Fra Fensfjord nord på Strilelandet³⁾ skrives, at det ikke er nødvendigt at spytte på agnet, men hellere spytte og *tvie* efter fiskestenen, samtidig med at den kastes i søen; dog er der dem, der også spytter på agnet og siger: *Tvi, tvi, trollkjerring-sputt!* dog mest når de ror med dorg. (Efter Haugesund Avis 20.8.1928).

Samme avis taler om at spytte efter utfarstenen (stenen i et utfar d. v. s. garntov, trækketov i hjørnet af fiskeredskabet), når man var ude med liner i fjorden. Man spyttede på stenen og udbrød: Tvi deg (dig), dit styggeting! for at skræmme den ildesindede vætte. (Lindås).

I yderste nød, d. v. s. når intet heraf hjalp, tyede man — men meget nødtigt — til i stedet for at sige: I Jøssu namn! (Jesu navn). Forståeligt nok gjorde man det nødtigt. I reglen fik man en anden til at forsøge den udvej (medd. fra Bø).

Hvis man mente at stå sig dårligt med vætterne og derfor ikke turde håbe på fiskelykke, kunde man fiske for en anden, en stedfortræder, d. v. s. lod som man ikke fiskede for sig selv (man anså formentlig vætterne for godtroende). I Sund (i Hordaland) spyttede man på agnet, tviede og tilføjede: Fisk for (til) katten! — — Eller man fiskede i en anden mands navn, en, som var heldig i fiskeri. Tvi for N. N.! sagde man, idet man kastede snøren ud. (Strandvik i Hordaland).

Fiskebøn.

Ved at spytte og tvie fiskekrogen har man, skal vi sige: signeret den; den er ikke længer en tilfældig krog, der lige er købt i brugsen. Den er blevet en del af en selv, og har man samtidig med navns nævnelse (fanden eller en trold) skræmmet ad vætterne, søgt at drive dem bort, skulde man få fiskeheld!

Og så står da kun tilbage at få fiskene til at komme, lokke dem til sig med den udsøgte, velbehandlede godbid, man havde som agn. — Dette kunde ske ved at fremsige fiskebønnen.

De fiskebønner, jeg har læst, er dog ikke af rituel art, men betegner bare en anmodning til fisken om at komme.

Her er et par »bønner«:

»Namnet mett (mit) er Tron,
je sitter på ein spon (spån)
og fisker på ei (en) von (håb).
Je sitter på ein stein
i Nord-Østaglein.
og fisker, så lengi jeg får eit bein,«

d. v. s. til jeg får et fiskeben; husk: de folk var nøjsomme⁴).
(Fra Ullensaker i Akershus fylke).

I Brandbu (Opland fylke) kastede man snøren ud, idet man sagde:

»Jeg sitt på ei hon,
fisker på ei von;
og bit det, så drar jeg;
og får jeg en,
så tar jeg en.«

Eller man spyttede på krogen og nøjedes med: »Tvi!
godt fiskerbitt!«

Som man ser, skal man ikke presse disse remser med fortolkninger. — — Ordet hon er måske: horn (kaldes undertiden honn, hodn); horn kan betegne en spids rygfinne på fisk eller betyde en bjergspids; man kunde jo f. eks. ved indlandsfiske sidde på en lille klippetop op ad elven.

Fra Bærum i Akershus fylke og Drammen i Buskerud fylke kendes af fiskebønner følgende, der fremsiges, mens man venter på bid:

»Hvitting hvit,
kom og bit!
Torsken grå,
kom, skal du få!
Fløndra flat,
kom, få mat!«

Hvitting = hvilling (*Gadus merlangus*).

I Valle i Setesdal kendes kort og godt følgende »bøn«,

anmodning, invitation: »Fisk, bit i!« Også på Ytre Rendal i Hedmark fylke kendes fiskebøn og sandsynligvis flere andre steder. — Muligvis er fiskebønnen specielt brugt ved indsøfiskeri og elvefiskeri og anvendt, når man fiskede med krog. Det kunde se ud til, at bønnens geografiske område er Syd- og især Sydøstnorge; vist også Bohuslen.

Andre former for lokkemidler kan nævnes:

Efter at have spyttet på fiskereds-kabet, i dette tilfælde i fiskegarnet, *fløjter* man for at lokke fisk til; eller man tænder et *bål* i samme hensigt på elve- eller søbredden. (Valle).

Et andet kaldemiddel, der anvendtes ved sildefiske, bestod i at banke med *bådøsen* på båtripa, d. v. s. bådens øverste kant; så vilde silden samle sig om båden. (Skånevik i Hordaland).

Korstegn.

Benyttelsen af korsets tegn kunde tydes som en kristelig ritus, men er det næppe; snarest er der tale om levn fra hedentid, og »korsset« oprindelig Tors hammer.

Når fiskeren satte garnet, tog han altid garnpinden og tegnede dermed et kors i vandet og en ring udenom; ellers troede han ikke på held. (Sandsvær i Buskerud fylke).

I bladet »Tromsø« 7. nov. 1936 fortælles, vist fra Bremanger, at man for at få fiskeheld skar kors i toften, når redskaberne skulde i søen.

I Solund (Sogn og Fjordane fylker) korsede fiskerne med fingeren i vandet, samtidig med at snøren løb ud, og mumlede noget samtidig (d. v. s. fiskebøn).

»Korstegnet« skulde hindre ondsindede vætter i, at man fik dårlig (eller ingen) fangst. — — Men trods alle foranstaltninger kunde det hænde, at fisket gik dårligt. Og så kunde det ske, at den gode fiskermand i desperation kastede snøren i hinmannens, d. v. s. djævelens navn! Ikke så underligt, når de gode magter svigtede! Men naturligvis

fik han så — en marulk⁵) d. v. s. en skidtfisk, eller hvad der var værre: en *ufisk*, *ulykkesfisk*.

I så tilfælde kunde den letsindige fisker med rette sige: »Som *du* (d. v. s. fanden) *er* til, så gav *du* til!« Som *du* selv *er*, sådan *er* dine gaver.

Fra Solund har vi også følgende: Når fiskeredskaber gik i hab, så liner eller snører slog løkker og knuder, skyldtes det hekseri eller troldskab. Man tog da tollekniven frem og gjorde korsets tegn over redskabet; »så måtte svineriet vige«. Undertiden skulde der dog skrappere midler til.

Nasefisken, nasefiskeri.

Nasefisken er ingen speciel fiskeart. — Det norske ord *nase* (*nos*, *nese*) betyder næse.

If. Ivar Aasen: Norsk Ordbog er et nasefiske et fiskeri, som begynder heldigt, men snart ophører. (Bergens stift). H. Ross har fra Oslo-egnen også ordet *nasefiske* om et uheldigt fiskeri (Norsk Ordbog). Han har tillige ordet *nasafisk* om den første fisk, der fanges. (Oslo-egnen). I Trygve Knudsen og Alf Sommerfelts Norsk Riksmålsordbok siges, at *nese*fisk er »fisk, som man får med én gang man begynder å fiske (før andre får noget), et dårligt varsel for fangsten (og kan tillige bruges på anden måde: om held i begyndelsen i kortspil); forfatterne nævner af anvendte udtryk: »få *nese*fisk«, »*nese*fisken er aldri god«.

Af særlig interesse er det imidlertid, at tilsvarende udtryk kendes fra den anden side af Skagerrak, nemlig Nordjylland (Vendsyssel, Thy, Mors). Feilbergs Jyske Ordbog oplyser, at ved Hjørring betyder næsefisken den fisk, som fanges lige straks. Endvidere i overført betydning: næsefisk er ikke gode (Thy), og med følgende forklaring: det er ikke heldigt, at en sag begynder alt for godt; næsefisk er aldrig gode, mundfisk er bedre (Mors); eller: nakkefisk er bedre (Thy); næsefisken er aldrig god (Vendsyssel); udtrykket anvendes også om den, som tager de første stik i kort-

spil. If. E. Tang Kristensens Ordsprog side 521 er Næs-fisk skidt; der tilføjes, at udtrykket skulde hentyde til stednavnet Næs i Harboøre sogn. Måske, men der er vel så dobbelt bund i udtrykket. Fra Thy haves også udtrykket: han spiser næsefisk, d. v. s. sluger snottet.

Feilberg mener, at ordet næsefisk betegner en fisk, der snuser straks til maddingen og bliver nappet, og Brøndum-Nielsen tilføjer: uden at give håb om fortsat fangst.

If. Feilbergs tillæg bruges ordet også om en næsvis person (som skal have sin næse i, hvad der ikke vedkommer ham): gå af vejen, du næsefisk! (Vendsyssel); men fiskeren ønsker jo heller ikke den næsvise fisk, der snuser om maddingen og til sidst fanges.

If. Brøndum-Nielsen kan ordets 1. led enten være navneordet næse (norsk: nasa), jfr. næsvis, eller det jyske ud-sagnsord at næse, f. eks. i kortspil: hvad sidder du der og næser i? d. v. s. ser i kortene, om modparten har stukket rigtigt (Thy, Mors), og i norsk at nasa, d. v. s. spejde, snuse, have sin næse allevegne, lugte til noget (if. Aasen); det sidste gør netop nasefisken: snuser til maddingen.

At ordet næsefisk især slutter sig til navneordet næse synes at fremgå af de nævnte spøgende varianter: mundfisk, Nakkefisk. (Feilberg).

Så vidt det sproglige. Jeg takker professor, dr. phil. Brøndum-Nielsen for henvisning til og tydning af *næsefisk* i jysk.

Vi vil nu se på det norske materiale. If. dette er nasefisken den fisk, man får, inden fiskeriet er kommet igang, ja, næsten inden fiskeredskabet er kommet på plads i fiskemédet. *Personlig* skal man også være klar til at fiske. Således skal fiskeren have fået vanten på, inden han begynder at mede (man skulde have vanter på under fiskeriet); hvis fisken bed forinden, varslede det uheld. (Herdla). — For at undgå nasefiskeri, uheldigt fiskeri, kastedes nasefisken straks ud. I Åkre (Rogaland) blæses den forin-

den i munden. Men selv om man gjorde det og endvidere spyttede nasefisken på snuden, kunde det ikke nytte at fiske længere på den plads; man måtte enten flytte til en anden, eventuelt tage hjem og starte et nyt fiskeri med andre kroge, sten eller garn. (Kvilhaug i Rogaland).

I et større sæsonfiskeri, f. eks. sildefisket, var det heldigst ikke at få udbytte den første dag; thi hvis man straks fik god fangst, var det et nasefiske, og man vilde få uheld resten af sæsonen. (Herdla og Austevoll i Hordaland).

Årsagen til nasefiske kan være egen uforsigtighed, f. eks. at man har fisket med agn, som man har fået foræret og takket for (man måtte ikke takke for agn), eller at en kvinde havde rørt ved redskabet, eller det af anden grund var blevet forhekset; det kunde også være fortrollet; i ethvert tilfælde viste nasefisken, at redskabet var blevet »ufiskeligt«. Mente man, at vætter var årsagen hertil, tog man hjem med snøren, og man måtte have en *brundver*, d. v. s. en brunstig væder til at afhekse snøren; denne blev lagt på jorden, og væderen førtes hen til den; viste dyret da tegn på uro, skyldtes det, at den havde vejret trolldommen, og det fik man bekræftelse på, hvis væderen ikke kunne drives til at løbe over snøren. Men sprang den derover, var redskabet løst fra trollderiet. (Kvilhaug).

Hvad kan grunden være til, at en torsk i et torskefiskeri, en laks i et laksefiskeri, en kveite (helleflynder) i helleflynderfiskeriet kan være en næsefisk, hvilket viser sig ved, at den straks kommer, er næsvis, snuser til maddingen, eventuelt nipper af denne og ender med at bide, eller måske slet ikke bider på krogen, men bare forstyrrer fiskeriet, er en narrefisk, som man bliver taget ved næsen af?

Vi har hørt, at hekseri, forøvet med eller uden vilje af andre mennesker, kan være årsagen, eller at der står vætter bag.

Det kan tænkes, at fiskeren på en eller anden måde har fortørnet søånderne; vi ved fra landjorden, hvor let det var at fortørne nisserne, hvis man f. eks. ikke havde givet dem smør i grøden; i Skudenes i Rogaland siges, at de underjordiske tog fiskelykken fra en, hvis man gav dem for små julegaver i form af mad og øl. — Mange steder advares mod at hælde varmt skyllevand i søen uden at råbe: varsko for varmt! ellers vilde man skolde søens ånder. Ikke underligt, om de fortørnedes.

Men man kunde også tænke sig, at søens mægtige sendte en næsefisk for at stille fiskeren på en prøve: hvorvidt han i grådighed tog alt med og derfor burde narres i resten af fiskeriet, eller han afstod fra fisken og derfor fik held. Vi må nemlig huske, at havet og dets rigdomme ejes af de mægtige, som bestemmer held og uheld for fiskeren og at man står sig ved at ofre til dem fisk eller mønter bl. a. for at få fiskeheld. Det er jo også de underjordiske, som ejer jorden; når man derfor nedlægger mønter el. a. ved grundstensnedlæggelse, er det oprindeligt tænkt som jordleje eller offer til vætterne.

Troen på uheld ved næsefisken er svindende.⁶⁾ I Sund i Hordaland siges, at vel er næsefisk aldrig godt, men omvendt: den, der een gang har fået bid på fisketuren, behøver ikke at frygte for totalt uheld. — — Og på Hvaler i Østfold, hvor man vel indrømmer, at næsefisk ikke varsler godt, løber man dog risikoen, idet man siger: næsefisk er godt i nødfiske! Hellere lidet end intet.

Den første fisk.

Næsefisken er således realistisk set helt uvedkommende og uvelkommen i et reelt fiskeri, medregnes ikke, kasseres omgående; den er uden for nummer. — — Derimod er man dybt interesseret i førstefisken, d. v. s. den første fisk, man får, når fiskeriet er kommet vel i gang, dog helst efter flere forgæves kast (hvis der er tale om fiskeri med snøre).

I Skudenes i Rogaland skal man helst gøre mindst 22-23 kast med snøren, inden man får fisk nr. 1; ellers kan man ikke regne med større held i fisket den dag. — —

Fangsten af førstefisken var af så stor betydning for dags- eller sæsonfiskeriets forløb, at man med spænding imødeså den.

Under sildefiskeriet i Skudenes tog man varsel af den første sild: var den fin, ventede man et godt vinterfiske; men var den slunken, vilde det blive et dårligt fiske.

I Austevoll i Hordaland tog man også varsel af den første sild: indeholdt den rogn, varslede den godt vinterfiske; men var der mjelke (mælke) i den, vilde fisket blive dårligt.

Der var visse fiskearter, man nødigt vilde fange som den første fisk; thi i så fald vilde fiskeriet den dag blive spoleret.

Der var f. eks. lusaugen (»lysøje«; artsnavnet kender jeg ikke) og glanauge (»fisken der glaner«); der kan være tale om blåstakken (*labrus mixtus*), måske dog snarere en rød-fiskeart (*sebastes*). (Fana i Hordaland). »Sypige« (*gadus minutus*, glyse) nævnes også som en uheldig fisk.

Knur (*trigla*) er uheldvarslende som 1. fisk (Avaldsnes i Rogaland og Hvaler i Østfold). Og denne og hå (en hajart, *acanthias vulg.*) anses for uheldige som 1. fisk i krogfiske. (Odda i Hardanger).

På Hvaler var det mærkeligt nok uheldigt, hvis 1. fisken var en flynder, der dog er en spisefisk.

Men en fisk, der var held ved at fange som den første, var lyr (lubbe, en torskeart, *gadus pollachius*). Den kaldtes lækkerfisk og barselfisk; thi den, der fik den, kunde snart holde barselgilde. (Austevoll i Hordaland).

— — —

Det kunde ske, at man mistede førstefisken; den kunde smutte af krogen; eller den nippede af agnet uden at bide på. Dette ansås for et dårligt varsel de fleste steder; man

vilde få lidet eller intet. — Lærer Sjølingstad i Fertingstad i Rogaland siger (1930), at mister man førstefisken på fiskemedet, vil man ikke i lang tid få fisk dér; hellere skifte til en anden fiskeplads!

Mister man den første fisk, mister man fiskelykken (Flekkefjord i Vest-Agder).

Visse fisk var det især uheldigt at miste på den måde, f. eks. kuller, gadus æglefinus (Judaberg i Rogaland), eller seien, gadus virens, når den stod i stime (Odda).

Men var man så uheldig at miste førstefisken (og måske også en af de øvrige), ridsede man et kryds (kors) i bådens kant med lommekniven for ikke at miste den næste (Sund i Hordaland). Det var jo et stort tab, hvis en større fisk slap af krogen. —

If. tidsskriftet Sunnhordland 1948 var det et dårligt tegn, hvis førstefisken slap ekskrementerne, samtidig med at man fik den ombord; det var tegn på, at der ikke var mere at fiske på det méd (fiskegrund).

Enkelte steder siges dog tværimod, at det er *heldigt* at miste førstefisken. I Flesberg (Buskerud fylke) siges: når fiskeriet begynder vrangt, f. eks. ved at man mister den første fisk, er det gode tegn. Også i Rollag og Veggli (Buskerud fylke) varsler det godt at miste førstefisken.

De fleste indberetninger går dog ud på, at det er vigtigt at beholde den første fisk for at kunne få flere. (Herdla).

Og havde man fået den vel om bord, tog man som sagt varsel af den: Blødte den stærkt, når den slagtedes, varslede det fortsat fiskelykke — en meget almindelig tro; eller man tappede blodet af den, for så vilde man få mere fisk. (Rennesøy i Rogaland). Eller man bed den i snuden for at få fortsat held (Austvoll og Strandvik i Hordaland).

På en mængde fiskevær nøjedes man med at blæse den første fisk i gabet i stedet for at bide den i snuden. Det skulde foregå, inden fisken dræbtes. (Flesborg). I Rennesøy blæste man for en sikkerheds skyld alle de fangede fisk i

gabet; og der vilde så komme flere til (Sund). — Men undlod man at blæse på fisken, vilde man ikke få flere. (Rollag og Veggli). Eller man nøjedes ikke med at blæse, men spyttede førstefisken i gabet. (Uskedal). — Disse »ceremonier« minder om, at man spytter på en mønt, man har fundet.

Ofre den første fisk. — Draugen.

Enkelte steder skrives om at kaste førstefisken ud; således i Flesborg, hvor man blæste den i gabet og derefter kastede den levende i vandet.

I Skudenes siger man, at fisken så fortæller de andre fisk, at det er ufarligt at forsyne sig med agn, når fiskeren kaster den fangne fisk ud igen! Dette narreri fra fiskernes side lyder noget barnagtigt. Mon der ikke snarere ligger en oprindelig offerritus heri? —

I Ytre Rendal (Hedmark fylke) siges omvendt, at man må passe på, at en fisk ikke slipper levende i vandet igen, da den så vil advare de øvrige; og man vil derfor ikke kunne fange mere det sted. —

Fra Bø (Telemarken) findes denne ejendommelige beretning: Såfremt en fisk falder af krogen så nær elven, at den ved egen kraft kan komme ud i vandet igen, må man ikke tage den. — Dette forhold grunder sig sikkert på den anskuelse, at elvens bred hører til elvens område; derfor tilhører fisken endnu vandet. — — En lignende betragtning har rimeligvis gjort sig gældende, når man i gammel tid begravede strandvaskere i klitterne; de var skyllet op på havets område, strandbredden, og tilhørte havet.

— — —

Klarere besked om ofring af fisken har vi i følgende redegørelse:

I Solund (Sogn og Fjordane fylke) kastedes første fisk ud som offer til *draugen* (eller en havgud?).

Draugen er ifølge Ivar Aasen (Norsk Ordbog) en dødding, genganger, spøgelse; og Ordbog over det danske sprog har samme tydning. Oehlschläger taler i »Nordens Guder« om Utysker, Kæmper og Drauger i Fieldets dybe Kløft; og Hauch om en Gjenfærd eller en Drauge, som kommer frem af Høien.

Men i norsk fisker-overtro inden for det behandlede område er draugen et andet væsen:

På Karmøy (Rogaland) skildres den som et besynderligt væsen med store egenskaber; den kan skabe sig om til menneske, fisk, slange etc.

I Austevoll, hvor den også kaldes sjødraugen, plejede den at lægge sig som en kobbe (sæl) på skærene.

I Stangaland ved Kopervik findes en lokalitet, som hedder Drognen, der er som en flu (flud), d. v. s. en banke eller et fladt skær, der i flodtid overskyldes af søen. Her har der altid været megen fisk. Og når man lå der på fiskeri, »lettede han«; fiskerne mente, at denne plads i virkeligheden var et sødyr og intet skær; »Drognen« skal derfor måske opfattes som draugen. —

Man var bange for at komme til at tirre draugen; thi den hævnede sig, f. eks. ved at forårsage lunnbit (d. v. s. hak) i fiskerbådens køl, så denne vanskeligt kunne trækkes op over lunnene (træstykkerne) på bådens slæbested. Dette arbejde var jo besværligt nok i forvejen. (Solund).

Men værre var det, at draugen varslede forlis og drukneulykker. På Karmøy skildres draugen som en gammel, hvidskægget mand, der sejler i en halv båd og varsler forlis for den båd, hvorfra han iagttages (mens han ikke ses fra andre både); det er naturligvis en eller anden, der blev bjærget, som har kunnet fortælle om ham.

Draugen er således et dødsvarsel, *feigdavarsel*, som det kaldes, også når han som en sæl kryber op på et skær, nemlig varsel om dødsfald i *hans* familie, der ser draugen.

I Karmøy sås draugen såvel på sø som på strand, og han

var »forudvidende om næsten alt«, f. eks. hvem der skulde omkomme på søen i vinterens løb. Han var lige så frygtet i så henseende som *havfruen*; begge spåede de ulykke.

Disse eksempler tyder på, at den norske drauge er en formummet døds gud, og troen på ham har holdt sig ned mod vor tid (optegnelserne er fra o. 1930).

Feigdafiske.

Feigd er dødsvarsel. Man kunde møde det i andre former end i skikkelse af et dyr, således under udøvelsen af fiskeriet.

Hvis man pludselig og uventet fik en meget stor fangst, eller een båd fiskede overvældende godt, mens de andre både på samme fiskeplads fik lidet eller intet, gav det ikke anledning til glæde, men angst: det var feigdafiske, d. v. s. varsel om, at en af bådens mandskab eller ens nærmeste snart skulde dø.

Kendt også på nordsjællandske lejer er forbudet mod at ønske fiskeren held, men tværtimod uheld. Baggrunden herfor kan være frygten for et feigdafiske, altså en frygt med større perspektiv end et sløjt fiskeri.

Her er et par eksempler på feigdafiske:

Nogle fiskere fra Kvitsøy satte hummertejner på Bededag og fik så mange hummere, »at det var et helt mirakel«; aldrig før havde de set så stor fangst. »Da fik de en fæl støkk (angst) i sig« og satte aldrig senere på en sådan helligdag. De var bange for at have fået feigdahummer, fordi de havde fisket på helligdagen.

Et bådelaug fra Stokkastrand ved Kopervik fik engang 7 laks i deres gamle not; det var en alt for stor fangst, og de gamle fiskere rystede på hovedet og »ottast illt«, var rædde for en ulykke.

Et tredie eksempel er følgende: To fiskere fra Høynes (Karmøy) var ude at drage liner og fik en stor kveite (helflynder) på krogen. Manden, som trak, vendte kleppen,

d. v. s. køllen med en jernhage eller -krog på, som man brugte, når man skulde trække store fisk op i båden — og vilde med den slå fisken af. Men den anden skældte: Kveite må ikke slås af med en klepp! Og fortsatte: Det er feigdafisk! Så alvorligt kan det gå, når man ikke overholder de hævdvundne metoder at fiske og behandle fisk på; sådanne metoder er næsten som ritualer.

Der var andre dødsvarsler, feigdavarer. F. eks. var der nåljos (eller nådeljos, nåljøs) — også kaldt feigdaljos. »Ljos« er lys.

Man så ofte nåljos i gamle dage; det var et sikkert feigdavarsel om, at en eller anden skulde omkomme på havet i nærheden af det sted, hvor de havde set nåljos. (Vea i Åkra ved Kopervik).

Ligeledes kunde man se nåljos på det sted, hvor en var druknet. Thi »der brændte gas over de steder på søen, hvor nogen var kommet bort«. (Stonjaland ved Kopervik). Nåljøs er således formentlig morild.

If. Ivar Aasen er nåljos en mat, blålig lysning, der skal kunne vise sig på eller nær et menneske, og ansås for at være et dødsvarsel (feigdarljøs).

Nåe betyder dødning, og når de norske fiskere så lys på vandfladen, hvor en tidligere var druknet, ansås nåljos (dødningelyset) på en måde som hans genfærd.

Materialet om feigdatroen er hentet fra flere steder i Rogaland; en enkelt beretning er dog fra Austevoll i Hordaland.

H. C. Terslin.

NOTER:

¹⁾ Et fylke svarer til amt i Danmark.

²⁾ I visse egne var der held ved at binde agnet fast med et hår, i Vestfold især kvindehår.

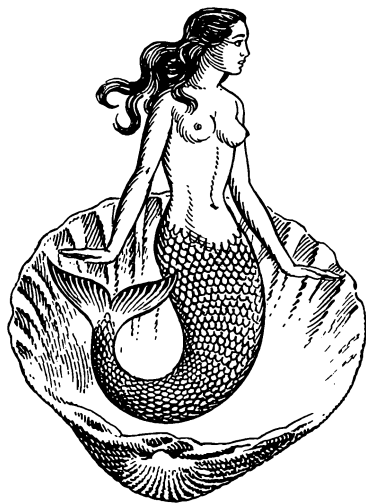
³⁾ Strilelandet, opr. de ydre kyststrøg omkr. Bergen, omtrent fra Hardanger til Bremanger. Befolkningen kaldtes af bergenserne

med øgenavnet havstriler, fiskestriler. I vor tid er Strilelandet øerne mellem Korsfjord og Fedjefjord i Nord-Hordaland.

4) Fra talrige norske fiskepladser findes advarsel mod at vente større fiskefangst, f. eks. ved at tage store kurve med til at have fisken i.

5) Marulk: ulk, cottus, eller bredflab, lophius, dog vist førstnævnte.

6) Optegnelserne i nærværende artikel er fra o. 1920-30.

Poul Petersen.

Den befriende natur

Søren Kierkegaard i Gilleleje sommeren 1835

Af F. J. BILLESKOV JANSEN

Der er en periode i Søren Kierkegaards liv, som jeg altid med en varm og blid følelse vender tilbage til. Det er de to måneder, studenten Kierkegaard tilbragte i det nordligste Sjælland i sommeren 1835. Den unge mands optegnelser herfra er så udførlige og så mættede, at vi kan følge ham både på hans udflugter i naturen og under hans ransagen af sin egen sjæl. Der er noget storslået over dette tidsrum i Søren Kierkegaards tilværelse — ganske som over de naturomgivelser, der så aktivt greb ind i hans tanke og følelse.

Det var den 17. juni, Kierkegaard forlod København for at begive sig til Gilleleje kro, hvor han forblev til langt ind i august. Det var øjensynligt, at han længtes mod ensomhed. Året forud var han rejst sammesteds hen, men blev kaldt hjem efter få dages forløb på grund af sin moders dødelige sygdom. Af et brev fra Gilleleje, 6. juli 1835, til en studiekammerat, P. E. Lind, kan man læse sig til Kierkegaards stemning ved opbruddet: »Jeg var, medens jeg opholdt mig i byen, vant til at nyde en vis opmærksomhed blandt en del af de studerende, noget, der virkelig glædede mig, og som min individualitet behøvede« — nemlig som incitament og som middel til at forstå sin egen individualitet. Men man kan mærke, at den unge Kierkegaard har opbrugt dette middel, han ved nu, »at hin opmærksomhed måske mere var grundet i frygt for mig end i kærlighed og interesse for mig.«

Forholdet til de andre studerende var kun en enkelt side af Kierkegaards åndelige tilstand; vi må grave videre og dybere. Vi vil da se, at den 22-årige instinktmæssigt er søgt

ud fra hovedstaden for som en Benedikt af Nursia at komme til klarhed over sit kald. Han befandt sig dengang i en overgangstilstand, det gamle var ham ubrugeligt, og han havde ikke fundet det nye.

I den mærkelige familie, som Søren Kierkegaard i 1813 var født ind i, stod faderen som det strenge og ærefrygt-indgydende midtpunkt. I sandhed en ejendommelig mand. Som en fattig dreng var han kommet fra Vestjylland til København, hvor han tjente sig en formue ved at handle med jyske uldvarer o. lign.; så hurtigt gik det, at han allerede 1797, 41 år gammel, kunde overdrage forretningen til yngre slægtninge. Hans kone var død barnløs året forud, og han troede vistnok, han selv snart skulde dø. I stedet indgik han nyt ægteskab, fik syv børn i løbet af seksten år og døde først i 1838, 81 år gammel.

Michael Kierkegaard var en sært begavet mand. Med sin jyske sans for handel, sit forretningstalent vilde vi sige, forbandt han en evne til abstrakt tænkning; skønt selvlært kunde han holde stand i diskussioner med sine lærde sønner. Endelig var han et tungt, religiøst gemyt, hvis nærtagende samvittighed lagde et formeligt pres på familien.

I skyggen af denne mand var Søren vokset op. Han havde hos faderen lært en respekt for autoriteten, som først nu følte som en tvang. Han havde desuden set sin broder Peter, otte år ældre, skride frem som et mønster på en storebroder og til faderens stolthed blive student og teologisk kandidat. Og selv blev han pousseret den samme vej. Studentereksamen havde han passeret i 1830, 17 år gammel, og i fem år havde han nu været indskrevet ved det teologiske fakultet. Herom skriver han i et fortroligt brev til en slægtning den 1. juni 1835: »Jeg er i færd med at læse til teologisk attestats, en beskæftigelse som slet ikke interesserer, og som derfor heller ikke går synderlig rask fra hånden. Jeg har altid holdt mere af det frie, må-

ske derfor også lidt ubestemte studium end af den beværtning ved sluttet bord, hvor man ved forud, hvilke gæster man træffer, og hvilke retter mad man får hver dag i ugen.« Faktisk burde Søren Kierkegaard have afsluttet sine teologiske studier på dette tidspunkt; fem år var for et godt hoved fuldt tilstrækkeligt. Men han havde fået lede ved den teologiske videnskabelighed, »mig forekommer« — hedder det i samme brev — »den lærde teologiske verden som Strandvejen en søndag eftermiddag i dyrehaugstiden — de storme hverandre forbi, huje og skrige, le og gøre nar af hinanden, køre hestene ihjel, vælte og blive overkørte, og når de så endelig komme overstøvede og forpustede til Bakken — ja, så se de på hverandre — og vende hjem.« Tidligere på året 1835 træder i dagbogen kritik af kristendommen frem. Den unge teolog er i opposition ikke blot mod sine professorer, men mod kristendommen selv, mod sin faders religion. Han befinder sig i en trodsperiode.

Og samtidig er han dybt ængstet for sin fremtid. Hvad skulde der blive af ham, både i ydre og indre forstand?

Var teologien eller filosofien overhovedet hans fag? Måtte han ikke, for at realisere et virkeligt menneskeliv, ud i det praktiske liv, leve sig ind i andres liv for at finde sig selv? Vi kan af optegnelserne i Gilleleje se, at dette har Kierkegaard tidligere været inde på. Engang »troede jeg, at det vilde være godt at kaste mig ind i jurisprudentsen, for at jeg kunde udvikle min skarpsindighed i de mange livets forviklinger. Her tilbød sig netop en stor masse af enkeltheder, hvori jeg kunde fortabe mig; her kunde jeg måske fra de givne fakta udkonstruere en totalitet.« Kierkegaard som jurist! Lige efter siger han endda, at det har fristet ham at blive skuespiller: Jeg kunde »ønske at blive acteur, for at jeg ved at sætte mig ind i en andens rolle kunde få, så at sige, et surrogat for mit eget liv, og ved den udvortes afveksling finde en vis adspredelse« (papirer I,

s. 54). Dette er dog sikkert tankeeksperimenter, udtryk for den labile tilstand i den unge mands sind mere end for reelle muligheder. Dybere går Kierkegaard ind på naturvidenskaberne, som frister ham med deres vide udsyn. Det førnævnte brev af 1. juni er rettet til naturforskeren P. W. Lund og begynder: »De ved, med hvor megen begejstring jeg i sin tid hørte Dem tale; hvor entusiastisk jeg var for Deres beskrivelse af Deres ophold i Brasilien.« Hvor det må være skønt at studere naturen! Ikke så meget af hensyn til de enkelte iagttagelser, man kan gøre, detaljerne, som til de muligheder, den rette mand har for at finde det synspunkt, den spekulative tanke, der sætter alle enkeltheder i det rette lys. Hvis Søren Kierkegaard var blevet naturforsker, havde han ikke udmærket sig som den tålmodige samler og eksperimentator, men som de dristige hypotesers mand, en romantisk naturfilosof. Men han vender sig fra naturforskningen, fordi studiet af ånden er ham vigtigere: »Begejstret har jeg været for naturvidenskaberne og er det endnu; men dog synes det mig, at jeg ikke vil gøre mig dem til mit hovedstudium. Mig har altid livet i kraft af fornuft og frihed interesseret mest, at klare og løse livets gåde har bestandig været mit ønske.«

Med disse tanker om naturen drog Kierkegaard ud i naturen. Det var vel ligefrem første gang, han som voksen virkelig oplevede naturen. I barneårene havde han ofte tilbragt sine ferier ved Hillerød; i dagbogen for 30. juli 1838 er han derude på sporet efter sig selv: Jeg synes »livagtigt at se mig selv som lille dreng i min grønne trøje og grå bukser løbe af sted — men desto værre er jeg ældre. Jeg kan ikke *indhente mig selv*.« Et henrivende udtryk! Men i havets nærhed fandt studenten en større natur, og under den hastige nedskrift af sine indtryk heraf blev han digter. Fra standkvarteret i kroen begav han sig på daglange køreture til Helenekilde, Gurre, Søborg, Esrom, ja, tog endda en todages tur til Kullen. Som han før havde suget

indtryk af mennesker, tog han nu naturen ind. Dybt oplevede han, i deres forskellighed, Gurre Sø, med dens skovkransede, levende vande, og den tilgroede, døende Søborg Sø. Næsten med vellyst gennemlevede han et tordenvejr — »dyngvåd, i øsende vande, midt i Grib Skov«. Allerstærkest virkede havet på ham. Oppe på Gilbjerget, »et af mine yndlingssteder«, så han havet i al slags vejr, »en stille aften, . . . når mit øje ikke mødte en eneste sejler på den uhyre flade, men havet begrænsede himlen og himlen havet«. »Herfra har jeg set havet kruses ved en sagte luftning, set det lege med småstene, herfra har jeg set dets overflade forvandles til et uhyre snefog og hørt stormens bas begynde at fistulere; her har jeg set, så at sige, verdens fremkomst og dens undergang«. Her lærte Kierkegaard den sande ydmyghed, som også omfatter stoltheden. I verdens tummel, siger han, overvurderer det enkelte menneske sin betydning: »Men midt i naturen, hvor mennesket, frit for livets ofte kvalme luft, ånder friere, her . . . træder mennesket ud som naturens herre, men han føler også, at der i den viser sig noget højere, noget han må bøje sig for; han føler en nødvendighed af at hengive sig til den magt, som styrer det hele. . . Her føler han sig stor og lille på een gang« (s. 43). I den karske havluft blæstes auditoriernes og studenteforeningens spindelvæv ud af Søren Kierkegaards hjerne, og der blev plads for en ny virkelighed, ham selv. Den store optegnelse om Gilbjerget er dateret den 29. juli. Tre dage senere, den 1. august, bryder, som en hymne, bekendelsen til subjektivismen igennem. Seks uger i den frie natur har gjort ham selv fri. Han forstår, at han ikke skal søge et videnskabeligt udgangspunkt for en livsanskuelse: »hvad nyttede det mig. . . , om jeg udfandt en såkaldet objektiv sandhed«, at han ej heller ængsteligt skal vogte om sin egen dyrebare individualitet, men dristigt hengive sig til noget højere: »Det kommer an på at forstå sin bestemmelse, at se, hvad guddommen

egentlig vil, at jeg skal gøre; det gælder om at finde en sandhed, som er sandhed for mig, at finde den idé, for hvilken jeg vil leve og dø«. »Hvad er sandhed andet end leven for en idé? Alt må til syvende og sidst basere sig på et postulat; men i det øjeblik det således ikke længere står udenfor ham, men han lever deri, først da er det ophørt at være ham et postulat«. »Med glæde og inderlig styrkelse betragter jeg . . . de store mænd, som således have fundet hin ædelsten, for hvilken de sælge alt, endog deres liv, hvad enten jeg ser dem med kraft gribe ind i livet, med sikre skridt, uden at vakle, at gå frem på deres bestemte bane; eller jeg opdager dem afsides fra den alfare vej, fordybede i sig selv og i arbejden for deres ophøjede mål. Med ærbødighed betragter jeg endog de afveje, der også her ligge så nær. Det er denne menneskets indvortes handlen, denne menneskets Guds-side, det kommer an på, ikke en masse af erkendelser; thi de ville vel følge og ville da ikke vise sig som tilfældige aggregater eller som en række af enkeltheder, den ene ved siden af den anden, uden et system, uden et brændpunkt, hvori alle radier samles«. Som man ser, siger Kierkegaard nu om en subjektiv livsanskuelse, hvad han tidligere sagde om en objektiv naturerkendelse: een stor tanke skal oplyse alle detailler. I stedet for at søge et fikspunkt uden for sig selv er Kierkegaard nu klar over, at det skal findes i hans eget indre. Han havde i naturen vundet »den sande ligevægt«, som den store by havde nægtet ham (s. 43), den stolte ydmyghed, der må få os til at tænke på Johannes Ewald og »Rungsteds Lyksaligheder«. Gilleleje står i Kierkegaards liv som Rungsted i Ewalds, harmoniens lyksalige nu.

Og ved dette nu vil vi standse. Siden skete der så frygtelig meget. Men i Gilleleje stod denne mand, et geni på 22 år, en tankens herre, som endnu ikke kendte sin tankes indhold og retning, en virtuos, som fik sproget til at klinge, uden at være sig sit mesterskab bevidst. Uendelig til-

trækkende er han, et billede på ungdommen i dens første, endnu ubestemte udfoldelse. Båndene til fortiden er revet over, men fremtidens kurs er ikke sat. Alt er endnu uafgjort, valget er ikke truffet. Livet er i sådant et øjeblik en svæven over alle bjerge, en drøm, som endnu ikke har fået endelighedens konturer.

F. J. Billeskov Jansen.

Af vejmand Kristian Andersens erindringer ¹⁾

Mine Forældre vaa fattige, ded vaa di fleste der boed paa Ordrevet; (men) der æ it Ord, som siger, a nød lærer nøgen Kvinde at Spinne. (Men) der æ osse it Ord, som siger: Kan man inte kludre, kan man inte være paa Greste Ordrev.

Jæ ve føst fortælle lidt om vort Hus. Min Far købte ded a sin Far, ded vaa et Gammelt Hus, der blev revet nær oppe i Taagrup. Ded blev saa flyttet hernør. Ded vaa Bindingsværk med Straatav. — Vi hade en Støv, it kykken, osse kalded Steset, et Saavekammer, aa saa hade vi et Kammer, vor vi tre Dreng vaa. Der hade Far en Sandbunke, it Kar med salted Sild aa it Skav til Madvare.

I Sovkamred vaa der en Seng, je ka huse, a der bed lavt et lag Ruvhalm i bunden, — di hade jo inte firma-drasser den gaang. Saa blev lavrn og Dynen lavt ovenpaa. Der vaa Lirgul i alle Rum. — I Stuen hade vi en Dravkiste, noen Stole aa it Bord aa Kaklon. Aa i kykkened hade vi et Bord, Brygkele aa et lille konfy.

Vi hade ingen Lampe yden en lille en, der hang paa Væggen yden Glas. (Men) saa kom Far hjem en Avten med en ny Lampe, han hade køvt hos Blekkinslaaren i Greste; ded vaa en fladbrænder med Glas aa en stor Hvidmalet Skærm. Den kunne hænge i en Krog; (og) sikken it Lys vi hade (nu). Els maatte jo Mor nøjes mæ tællelys i kykken og Sovkammer.

Udenfor Hused hade vi Have, 1 Skp. land. Der hade vi Katøfler, Urter aa meged ant; aa saa hade vi en Dam, der vaa dejlig med Karusser i; men der vaa osse Vandselemanter, vi kalte dom for Vandferinben. Vi Dreng medede i Dammen, men Selemanderne vaa tossede te aa bide.

Vi hade ingen Brønd, men mutte brøve Vandet fra Dammen. Der vaa inte mange, som hade Brønd, for der skulle Graves helt nær til nogen og trede a 40 Alen, før der blev Vand.

Far arbejded paa Søborg Sø.²⁾ Han gik om Sommeren ved 5 tiden aa om Vinteren ved 6 tiden; han skulde sommetider helt yd te Frisenvang, ded vaa henved en Mil. Om Sommeren maate Mor op Kl. 4 aa tænde op aa lave Kaffe; saa smurte Hun en 7-8 Runtnommer aa la dem i Fars Madæske; der blev osse lagt en lille Snaps til Maden; saa fylte hun Træflasken med Øl. Far tov Madæske aa Træflaske i en rem over Nakken.

Mange a Konnerne paa Ordrevet gik i Skaavn aa samlede nedfaldet Kvads; min Movr gik osse; der vaa jo inte saa langt te Saltrupskoven. Vi paave vaa jo gerne med, saa vi samlede osse. Nær vi hade samled saa meged, vi kunne bære, laa vi et Rev dovelt aa la Kvadset ovenpaa; vi kalte ded a Krambyre; saa gik vi hjem med hver en Byre paa røgen.

Den gamle Vej fra Greste til Maarm kalte vi Præstevejen, for om Søndagen kyrte Pastor Assens (ad den vej) til Sognekirken i Maarm, Kaalen fra præstegaaren kyrte, aa Præsten sad i baveste Sed aa Røg paa en vældig Pibe; vi kalte den Sognepiven.

Der boed Koldsvirre paa Ordrevet; den nærmeste vaa Per Lindblad, men je kender flere — Per Bendsen aa Per Bensen Lavs aa Daniel. Je haar maange gaange væt yde ve Milen aa set di skovlede Kul paa Bunkerne, naar Ilden vilde bryde igennem. Jæ aa min Brovr kyrde med Per Bensen ovenpaa it Kullæs til Helsingør — vi sa els Helsingør.

Ded vaa inte kelige Folk, der boed paa Ordrevet; di holt Hjemmebal i vor Nabokones Øvestestue. Di Dansede paa Lergold. Peder Sneker spillede Harmonika, aa saa gik Hatten rundt en gaang imellem te skillinger te Muse-

keren. Men somme tider holt di Hjemmebal oppe hos Assens; han hade en stovr Øvestestue; saa hade di to Musekanter, Muren Anders Sørensen, Greste, aa Per Muskanter; ded varede hele Natten. Jæ kan huse, a Far aa Mor kom hjem om Morningen, aa Far vaa saa gennemsvedt; han hade Dansed hele Natten. Lidt efter kom begge Musekerne ind til vaart, aa da di hade sided lidt, Spillede di Champagnegaloppen. — Der vaa osse Bal nøre i Slagterens Skov, di Dansede paa den bare Jord, Per Muskanter spillede; han hade Violinen i en Kalveskinspose.

Nu vil jæ skrive lidt om min Skovlegaang. Jæ hade faaet en meget fin ABC; den var grøn, og saa vaa der et Billede a en lille Dreng, der stud hos sin Mor og leste. Ovenover vaa der en Hane, et dejlig dyr. Naar jæ baare vaa flittig til aa stave, lade den om Natten en tovøre eller en femøre. Og da jæ vaa 7 Aar, gik Mor med mig i Skole. — Den første dav — ded vaa hos Frk. Hubert, vi sad en Seks a Syv ved vaart Bord — saa Sang vi Nu titte til Hinanden; ded vaa fordi di hade faaet en ny Dreng, sa Frøknen. Saa slog Hun streger paa Tavlerne og skrev bovstaver, at (som) vi skulde Skrive; siden maatte vi stave aa lese.

Jæ kan huse en Dreng, han stod ved Frøkens Bord og stavede ba-bo; (men) saa savde han: der kyrte en Vogn yde paa Vejen! — Den ska vi baare la kyre, sa Frøknen.

Saa hade vi Eksamen. Jæ ka huse, at Pastor Assens kom; han sad paa en stovl og røj paa en pive. Saa maatte vi op med vore Tavler og vor ABC og stave og lese for Ham. Saa fik vi enten en 10 Øre eller en Fem øre, ligesom han hade. Da vi saa vaa færig, sagde han: nu maa i helse Hjemme og sige, at i har været rejti flinke og rare Børn.

Saa blev jæ overflyttet til Græste Skovle. Førstelæren hed Hansen. Vi gik i Skovlen med Træsko paa, saa naar der vaa snø om Vinteren, bled Gulled lidt riglig vaadt. Der stud en mægtig Kakkelon midt i Skovlen, den kunde godt ta et helt Skukar af tør og Brænde; der vaa tre Hul-

ler igennem den, og foroven skraaned den som tavet paa it Hus; den vaa vist ligesaa gammel som Skovlen, og Skovlen vaa fra Fredrik den Fjerde.

Landkortene hang paa Væggene, og saa vaa der en No-detavle og en mægtig Globus.

Andenlærens Skovle vaa indretted ligesaadan, men Gullet vaa daaligere; der hade væt huller i ded, men der vaa kuns slaaed nogen Bræder over. Vi gik i Skovle hveranden dag. Føst sang vi gerne No 3 Alene Gud i Himmeri eller N 7 Kristne synger højt Kor. Ded føste saa at Førstelæren foretog, vaa (at) han laa Spansrøret paa den ene ende af Kanteteret og Revtampen paa den anden side; den vaa rulled sammen som en Snog, og saa vaa der vikled Sejlgarn om ænderne.

Andenlæren boede oppe paa Lovted; han hade et Lovtverelse; ded vaa vel saadan novet som fire gange fire Alen; der vaa lige plads til it lille Bord aa et par Stole, en Kaafert og et Stueorgel. Der vaa et lille Vindue udbygged i straatavet, og saa hade han Sogekammer yd mod Gaavlen; der vaa lige plads til en enspænderseng. Jæ ved ded, for jæ haar væt oppe hos ham. Nutildags kunde der vist inte bydes en Lerer en saadan Lejlighed.

Da jæ fylte 11 Aar, kom jæ yd a Tjene og motte forlade Græste skole, for Mor hun fæsted mig hos (til) en Mand hinne i Dravstrup, og jæ fik lov a gaa i Hædsbjer Skovle, for der gik min ælste Bror.

Han, jæ kom at tjene hos, gav mig 20 kr. om Aared. Men han vaa inte go ve mæ. Han fortalte min Mor, a han hade haft en Dreng Aaret før, men han stak af, for han fik velsagtens Hjemve. Og ded kan jæ godt forstaa, for det varede inte længe, før han begynte a slaa og ded baade i tide og Utide.

Jæ motte om Sommeren trække midt yd paa Søborg Sø med to Kør, inden jæ gik i Skovle, saa hele Sommeren maatte jæ op Kl. 4, og vis jæ falt isøvn, naar han hade

kalt, kan det nok være, a der vankede Ørtæver. Mit Kosthold var ikke meget bevent. Om Morgenen fik jæ en lille Silderompe og Sentrifugmælk og bart Brød brækket i sopper i Mælken; saa fik jæ inte mer før Mede; saa fik vi gerne Bogvedevælling, den vaa saa fed, sagde Herren. Til Medavten fik jæ et par tykke Humpler med lidt skrabad Fedt paa og meget tyndt Paalæg, der mest bestod af Ust. Og til Nadder atter Sentrifugmælk med Brødsopper.

Manden misundte mig Maden; en Morn ligsom vi sad og slubrede Mælk, tog han sin Ske og blev ved a slaa mæ i Ansigtet, og en Dag jæ kom hjem fra Skovle, sad han og gloede paa mæ, medens jæ spiste. Jæ havde faaet lidt Finker paa en Underkop og et par Runtnommer til. Saa turde jæ knapt røre Finkerne for at spare, saa jæ havde lidt tilsidst. Saa sagde Han: nu kan du godt levne resten af Finkerne, og det mutte jæ.

Legetøj mutte jæ inte ha. Jæ vant et Aar, der vaa Pinfest paa Tingbakken (i Esrum) saaden en fin Bus med en Hest for. Men saa snart min yngre Brover kom hernør, sendte han den med ham; ded kunde inte tillades, at jæ mutte have Legetøj.

En anden Gang købte jæ for 25 Øre to Marsvin af Smedesvendene i Øvrup, men di blev osse sent Hjem.

Saa havde jæ laved en Drage, (og) en dag, han var kørt til Mølle og ded bleste godt, prøvede jæ at sætte den op. Ded skulde jæ inte ha gjort, for han kom kørende i det samme og saa det; saa fik jeg af Kørepisken over de bare Ben.

En anden gang — ded vaa St. Hansaften — gik jæ og en anden Dreng og skravede lidt Hø og Halm sammen paa en Markvej aa lavede et lille St. Hans Blus; (og saa) bankede han (manden) mig med en Strygespaand, saa den knækkede.

Arbede manglede jæ aldrig; jæ mutte hjælp te med

alt, møve under Grise, Høns og Mennesker og Kør og Heste. Naar Høhøsten kom, mutte jæ rive Hø med en Haandrive. Siden i Sædhøsten mutte jæ tage sæd fra, naar di hug med Mejetøj. Jæ mutte være med og binde Nej og siden sleve det sammen til Hove. Da jæ ble lidt ælder, fik jæ lov a køre Hare, naar han saae. Naar vi kørte ind, maatte jæ være med baade i Lade og paa Stænget. Om Vinteren maatte jæ rive Halmen fra Tærskemaskinen, — han havde en Tærskemaskine yden Halmryster. Og saa maatte jæ trække Hakkelse te baade Kør og Heste, (te) Kørerne med en Kniv, (te) Hestene med to Knive.

Om Vinteren mutte jæ op ved femtiden. Jæ frøs meget i de Aar, jæ vaa der, for jæ laa paa Laavet af en Slabænk; han slog nogle Bræder rund om Laaved, saa der kunde ligge en tynd Underdyne og en lignende ovenpaa. Døren vaa saa utæt, at jæ kunde ligge og se udi Haven; om Vinteren laa der gerne et lag Snø inde hos mæ. Om Vinteren laa jæ gerne med det meste af Tøjet paa for a holde Varme. Men han hade en Hund; den fik jæ te a sove hos mæ; ded varmede dejlig; men han hade Lopper, og ded vaa jo inte saa rart.

Jæ vaa vel nok glad, naar jæ fik lov a gaa hjem hver annen eller tredie Sønne. Mine forældre vaa saa glade, naar jæ kom, men jæ nævnede aldrig noved om, hvuden di (paa gaarden) behandlede mæ. Inte destomindre førte han altid Klage over mæ te mine Forældre, og de trovede Ham, for han vaa saa sleven.

Jæ huser, Far og Mor skulde komme en Søndag, der vaa Husflidsudstilling i Hulerød, og jæ gledede mig saadan, at di skulde komme og tage mig med, men ded fik jæ inte megen glede af, for manden fik plusselig saadan lyst te a se ydstillingen; saa kunde jæ blive Hjemme og ded mutte jæ.

I Hæsbjer gik vi kun i Skovle 2 Dave om Sommeren og 4 Dave i Ugen om Vinteren. Der vaa stor furskel paa

Skovlen i Hæsbjer og Skovlen i Grete. Her (i Hedsbjerg) vaa Tomandsborde, og vi mutte inte gaa ind me Træsko. Der vaa en hel del Sutter i Gangen; vi mutte skifte, naar vi skulde ind. Der vaa mange Tjenestedrenge; men Jørgensen³⁾ forlangte ligesaa meget af dom som a di andre Børn, og ded kunde jo godt knibe lidt med a faa lest vore lektier. Skovlen vaa meget fin; foruden 2 Mandsbordene vaa der it Skav te Skolebøjer, aa Landkortene hang paa Ruller. Saa vaa Væggene fulde af Biljer af alle Slavs Dyr eller Planter. Jørgensen hade inte Revtamp aa Spansrør; men han hade et got Haandlag; det skete, at der vankede en forsvarlig Lussing.

Lærens Føsseldav skillinge vi sammen te. Det ene Aar fik han et fint Skrivertøj; men Føsseldaven ble der osse serveret Chokolade te os alle.

Det ene Aar hade vi Juletre i Skovlen; ded vaa saa morsomt. Pastor Andersen⁴⁾ i Søborg vaa med. Vi gik føst rundt om Juletræet og sang Julesalmer; Pigerne fra Skovlen havde hjulpet til a lave juletrespynt. Vi fik føst et mægtig Hjerte fyldt af Pebernødder og Gotter; siden vaa der gaver, vi trak lod om; jæ vant en lille Bov og en Pengepong; saa spillede Vilhelm Grøndahl Harmonika, aa vi Dansede. Jæ hade aldrig prøved a Danse, men Regine, Peter Andersens Kone fra Ferle, hun tog mæ; vi skulde Danse Sekstur, og ded gik storartig.

Pastor Andersen sluttede Juvletræet med Andagt.

Hvad mine Kammerater angik, gik ded meget godt; men jæ vil fremhæve Hans Hansen, Ferhøj, han fik jæ mange god Skolemad a; (thi mens) jæ kuns fik 2 Tykke Humpler med lidt skrabad Fedt paa med i Skovlen, hade Tjennestedrengene fra Ferle store Madpakker pæne Made. Jæ og Hans Hansen vaa gode Kammerater, han sad øverst og jæ andenøverst (i Skolen).

Den 5. Okt. 1895 ble jæ komformered i Gilleleje Kirke. Min Hosbond kørte for mæj og mine Forælder; men jæ

fik inte noven Gave a min Hosbond. Jæ fik et Tellegram og en pæn Salmebog af min ælste Bror, og saa fik jæ en Parably af min Faster i København. Haandtavet vaa for-med som et Hesteben; jæ har den endnu.

Komformantionsgildet blev holdt hos mine Forælder.

Saa fik jæ en ny plas fra November; ded vaa hos Las Hansen i Ferle. Han vaa ugift, hans Søster Hanne bestyrede Hused for ham, hun baade bryggede og bavede. Jæ hade ded rejtig got hos dem. Las Hansen fortalte a min første Haasbond løb aa sa, a han skulde slaa mæ.

(Men) ded kunde aldrig enfalde mæ (sa Las), for Dren-gen er rennok skikkelig. Jæ fik 30 Kr. for den Vinter. Jæ huser, vi skulde køre i Skoven edder Brænde; saa sa han: nøv maa du rennok ta got me tøj paa, a du inte fryser.

Da vi hade læssed Brænded — ded vaa lige op a Banen — sa jæ te ham: nu kommer toved. — Monne? sa han; ded vaa jo en Dampsporvogn, der gik paa Gribskovbanen den gang.

Ijanevel! bare di (hestene) ikke løver.

Men di ble slet inte bange.

Vi levede got der; di vaa inte med i Mejeriet, saa Hanne hun kærnedede sæl Smør, og vi fek dejlig hjemmeskummed sød Mælk og et par Smørrebrøds runtenommer te. Las Hansen hade altid en Mand te hjælp, naar vi tærskede; men jæ mutte gerne køre Tæskemaskinen; ded vaa en gammel Meldahls Valsemaskine, men den Tærskede godt

Jæ ka huse, a Hanne hade en ong Pige, der hed Marie, og Hanne skælte: du gør en go foretning for mæ og smad-rer alle mine Kopper.

Tra la tra la sang Pigen.

Ja døv synger kuns, sa Hanne.

Den ros skal di ha, baade Las Hansen og hans Søster; di vaa flinke.

NOTER:

1) Kr. A. er født 24. juli 1881 på Fredbo overdrev ved Græsted. — Nærværende er et forsøg på Græsted-dialekt. Overlærer Johs. Nommesen, der selv er af Græsted-slægt, og Udvalg for Folkemaal har foretaget enkelte rettelser i stavemåden; men udover tegnsætningen er Kr. A.'s skrivemåde bevaret.

2) Søborg Sø var dengang mose; men inspektør Fejlberg arbejdede med dens afvanding og havde et større mandskab til at grave grøfter og lede vandet ud i kanalen.

3) Om lærer J. P. Jørgensen se Fra d. gl. Gilleleje 1937 s. 59 fg.

4) A. Andersen præst til Søborg-Gilleleje, siden provst i Vartov; teologisk forfatter.

Indholdsfortegnelse til årg. 11—25

(1 årb. 1942 findes indholdsfortegnelse for bd. 1—10)

	Side
Bd. 11. 1943. A. W. Holm: Skibene.....	5
Kaj Nielsen: Jens Grand	7
Otto Jensen: Af Nakkehoveds Krønike	25
Arn. Olsen: Nordsjællandsk Folketro	35
Jul. Jensen: Julestormen 1902.....	42
H. Norling-Christensen: Lidt om Hedsbjerg-Bakke- dragets Oldtid	44
Alfr. Andersen: Pollenanalytisk Datering af nogle mosefundne Dyreknogler fra Søborgsø-Omraadet	59
C. J. Becker: Et 6,000-årigt Fiskeredskab.....	70
E. Steenvinkel: Indskrifter i Søborg gamle Skole	88
Bd. 12. 1944. Niels Friis: Tragedier paa Havet	5
H. C. Terslin: Gilleleje-Egnens Fugle. III	13
C. M. Smith: Ærkebiskop Eskil	29
Hans Ellekilde: Folkeminder fra det gamle Elle- kilde. II	41
Gunnar Fogh: Nordsjællandsk Fiskerimuseum paa et Skoleloft	68
Arn. Olsen: Nordsjællandsk Folketro. Med Digt af Tom Kristensen	72
Otto Jensen: Fyrinspektør N. Thykier.....	79
H. C. Terslin: Runeindskrifterne i Søborg Kirke..	92
Bd. 13. 1945. Niels Friis: Nakkehoved Fyrs Historie	1
C. J. Becker: To nordsjællandske Offerfund fra yngre Stenalder	41
Arn. Olsen: Nordsjællandsk Folketro	61
Carl Behrens: Fem Nationer i Gilleleje	67
A. Kragelund: Anders W. Holm	71
O. Munkebo: Bidrag til Gilleleje Havns Historie..	83
H. C. Terslin: Frederik Nordmand	87
Bd. 14. 1946. Otto Jensen: Fyrinspektør Chr. Faber og Nakke- hoved	5
A. W. Holm: Ved Fyrmester Chr. Fabers Grav	19

	Side
Arn. Olsen: Nordsjællandsk Folketro	20
Kaj Nielsen: Blegmændene i Sørup	23
H. C. Terslin: Gilleleje-Egnens Fugle	29
C. Asschenfeldt Frederiksen: Jødeforfølgelserne og Gilleleje	37
Niels Friis: Redaktør Carl Behrens	55
E. Steenwinkel: Arn. Olsen	59
A. W. Holm: Carl Behrens og Gilleleje	65
H. C. Terslin: Tyskerne paa Hedsbjerg	72
Poul Petersen: ved Carl Petersen: Paa Sildefiskeri i 1872	73
M. Degerbøl: Dyreknogler fra Borggraven ved Sø- borg Slot	77
H. C. Terslin: Gilleleje Museum og Tyskerne	
Bd. 15. 1947. C. Asschenfeldt Frederiksen: Det illegale Gilleleje	5
H. C. Terslin: Sagn og Folketro	27
H. C. Terslin: Rebslager Carl Frederiksen	33
H. C. Terslin: Drejeren og Missionsmanden Svend Henriksen	39
H. C. Terslin: Graaspurve og andre	45
H. C. Terslin: Skolelærer	53
H. C. Terslin: En Dag i Museets Tjeneste	61
H. C. Terslin: Vegetationen paa Gilleleje Strand ..	67
Carl Petersen og H. C. Terslin: Baadebyggere og Baadebyggeriet paa Gilleleje	79
Chr. Frederiksen fortæller	88
Bd. 16. 1948. A. W. Holm: Børnenes Lykke	5
Den svensk-danske fiskerihistoriske kongres	7
Erik Bertelsen: Øresundsfiskerne i dansk Digtning	23
Erik Bertelsen: Gilleleje. Melodi: Viola Riis	27
J. A. Hansen: Af Gilleleje Lodseris Historie	29
O. Munkebo: Motorens Indførelse i Fiskefartøjerne	51
Gert Grøndahl: Stenkrukken paa Museet	60
O. I. Sadolin: Min Gilleleje-tid	61
G. Nilsson: Gillelejefiskare i landsflykt	70
H. Krøyer: Gillelejes Fiskeri	78
Kn. Klem: Handels- og Søfartsmuseets arbejde med opmåling af de lokale fartøjstyper	89

	Side
Bd. 17. 1949. Jonas Collin: Gilleleje	5
Jonas Collin: Aalsgaard med Boderne og Ellekilde	15
H. Krøyer: Hornbæk	33
Kristen Møller: De sjællandske Øresundsdiialekter	40
O. S. Eriksson: I Carl von Linnés fotspår genom fiskelägen i Kullen	46
H. Ellekilde: Ilanddrevne Strandlig og deres Behandling i Danmark og Sverige	53
E. A. Freundt: To nordsjællandske harpunfund fra tidlig stenalder	79
H. C. Terslin: Gillelejes fiskeméd	85
Bd. 18. 1950. Erik Bertelsen: Skaaninge-Kestens Bedrifter. (Ill. af Poul Petersen)	5
Anders Kjellerup: Strandinger ved Nordsjællands kyst	10
Georg Hansen, P. C. Garde og Anders Kjellerup: Degnen	21
C. Brammer ved H. C. Terslin: Halsnæsfiskerierne	35
E. Steenvinkel: Mindesten rejste i Søborg Sogn. . . .	41
Henry Olsen og Carl Petersen: Opmåling af både	51
Rich. Fabricius: Hvem var St. Helene af Tisvilde?	57
Kn. Poulsen: Erindringer fra Gilleleje	74
Gert Grøndahl: Menneske på jorden	79
Niels Friis: Fyrinspektør Chr. Fabers Grav paa Nakkehoved	81
Holger Rasmussen: Fiskeriet ved Gilleleje 1771..	85
Bd. 19. 1951. H. C. Terslin: Orkanen 3.-4. okt. 1860	5
Viggo Larsen: Søborg	14
Chr. Otto Carlsen: Da jeg var stenfisker.....	22
Carl Petersen: Min far som marinemaler.	
C. M. Rosenberg: Gilbjerggårds historie. Efter H. Billeskov Jansen	34
H. C. Terslin: Ertebøllebopladsen ved Søborg sø..	52
Gert Grøndahl: Et Gribskov-møde.....	57
Harald Herdal: Gillelejeminder	59
Knud B. Jensen: Stednavne i Gilleleje sogn	67
Otto Hildinge: Lidt om fiskertro på Aalsgaard ..	77
Anders Kjellerup og Carl Petersen: Strandinger ved Sjællands nordkyst.....	81

	Side
H. C. Terslin: Ord og udtryk i Gilleleje-målet...	87
H. C. Terslin: Bidrag til det nordligste Sjællands kirkehistorie	89
Bd. 20. 1952. Harald Herdal: Sommernat ved stranden	5
H. C. Terslin: Orkanen 2.-3. okt. 1852	7
Holger Jacobsens projekt til Gilleleje museum..	6
C. M. Rosenberg: Øresundskysten i dansk digtning. I.	39
Chr. Frederiksen: Sildebåden »Alma«	58
Thorvald Petersen: Beretning om en stranding ..	64
Rich. Fabricius: Dobbeltjættestuen Ølshøj i Smidstrup	68
Knud B. Jensen: Marknavne på Søborg Bymark. Kort tegnet af Erl. Larsen	78
H. C. Terslin: Silde- og fisketienden på Gillele..	85
Bd. 21. 1953. H. C. Terslin: Fiskefangsten 1952 på Frederiksborg amt	4
C. M. Rosenberg: Øresundskysten i dansk digtning. II.	5
Kaj Nielsen: Teaterliv i sundtoldens by 1800-35..	23
Fr. Frederiksen: Barndommens Strand	42
Bendt Christian Nielsen: Min fars levnedsløb....	44
Henry Olsen: Lidt Havnehistorie	51
Otto Hildinge: Fiskeriet på Aalsgaard i slutningen af forrige århundrede.....	75
H. C. Terslin: Vegetationen på et nyt strandareal ved Gilleleje	82
H. C. Terslin: Dronning Margretes svenske kongekrone	90
Aage Jørgensen: En god begyndelse — og en drøm	92
Bd. 22. 1954. Knud Jensen: Marknavne i Søborg Sogn. Tegning af Erl. Larsen	8
H. Ellekilde: Nordsjællandske Sagn om Dronning Margrethe	23
Erik Bertelsen: Fiskervals. — Melodi af Gustav Kretzschmar	44
Rich. Fabricius: Tre kalkmalerier i Søborg kirke..	45
Otto Hildinge: Fra Aalsgaard	57

	Side
Anders W. Holm: Johan Behrens	66
H. C. Terslin: Gilleleje på Søren Kierkegaards tid og siden	72
H. C. Terslin: Fiskeriet i Frederiksborg amt 1952..	75
H. C. Terslin: Naturhist medd.	79
Ingvard Olsen: Gilleleje og Hornbæk lodseriers historie ,	82
Henry Olsen: Gillelejefiskernes første forsøg med en landingsbro	86
Bd. 23. 1955. Villads Christensen: Tale ved Mindefesten i Gille- leje i Hundredaaret for Søren Kierkegaards Død..	3
Carl Petersen: Gillelejebaadenes Historie	11
H. C. Terslin: Naturhist. medd.	23
H. C. Terslin: Fiskertro på begge sider af Øresund	39
Thora Lytthans: Det gamle Gilleleje	59
Bendt Andersen: Personer og begivenheder fra Gilleleje	68
Anders Kjellerup: Strandinger	85
Carl Clausen: Da jeg var fiskehandler på Höganäs	93
Bd. 24-25	
1957.	
Holger Jacobsens forslag til Gillelejes fiskeri- museum	2
Årsberetning	5
Nellerup ved H. C. Terslin	7
Belysningen af Øresund ved H. C. Terslin.....	20
Henry Olsen: Lidt havnehistorie	33
Chr. Nielsen f. Thomsen: Fra Blistrup præstegård	49
Peter Linde: Votivgaver	60
Carl Petersen: Hvor bliver bådene af?	68
Hans Norling-Christensen: En romersk Bronze- kasserolle fra Søborg Mose	81
Niels Kieler: Træk af Langebros Historie	85
O. Hildinge: Udgravning af en hustomt i det gamle Ræveleje	94
O. Hardt: Nogle Træk af Gilleleje Museums Hist.	99
H. C. Terslin: Norsk fiskerovertro.....	104
F. J. Billeskov Jansen: Den befriende natur.....	120
Kr. Andersen: Erindringer	127

NB.: Restoplag findes af en del af årbøgerne.